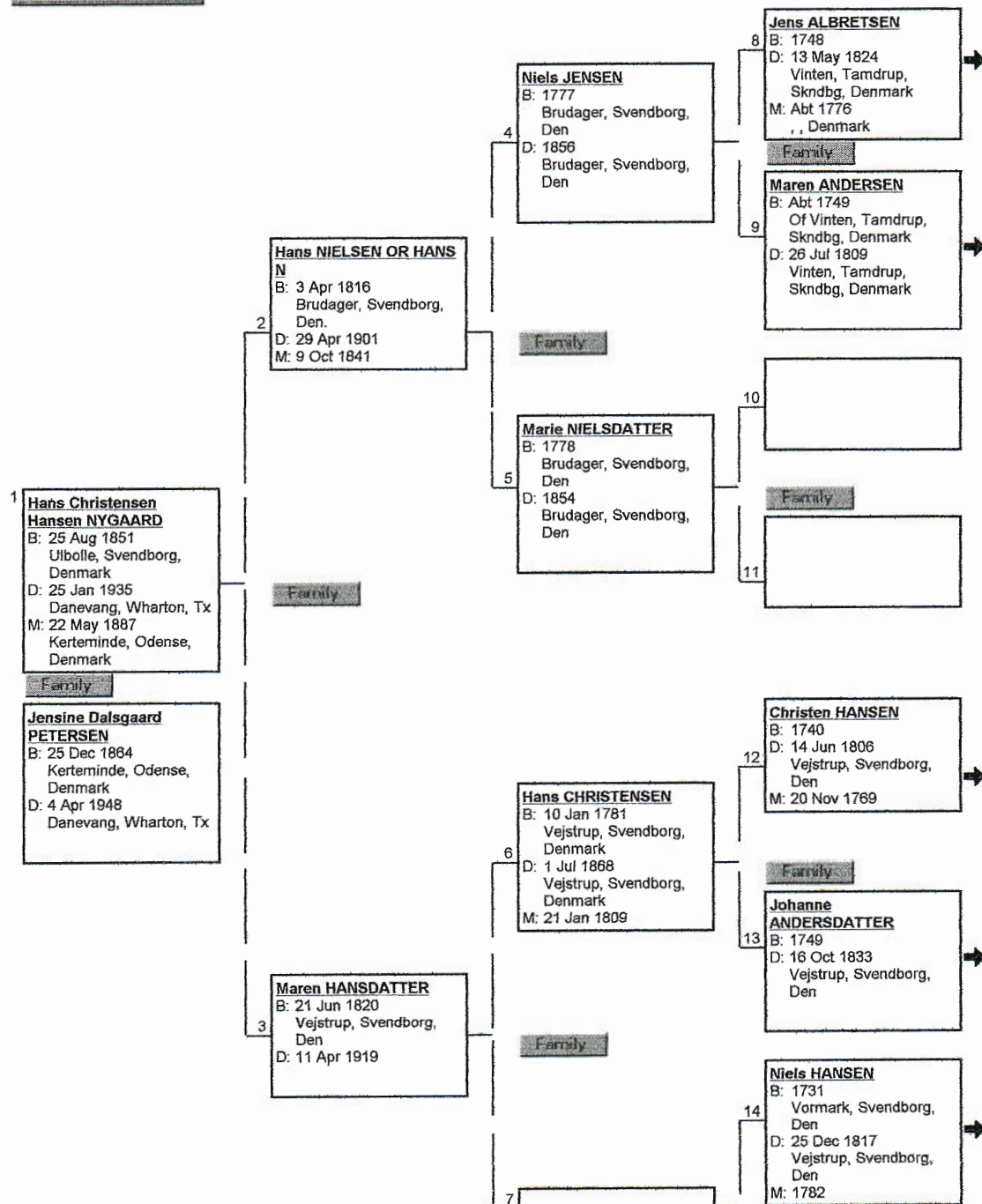


Pedigree Chart

FamilySearch® Ancestral File™ v4.19

Download GEDCOM



Pascagoula Public Library
Local History & Genealogical Dept.
Nygaard Family

Page 2 of 2

B: 10 Jul 1782
Vejstrup, Svendborg,
Den
D: 21 Nov 1875
Vejstrup, Svendborg,
Den

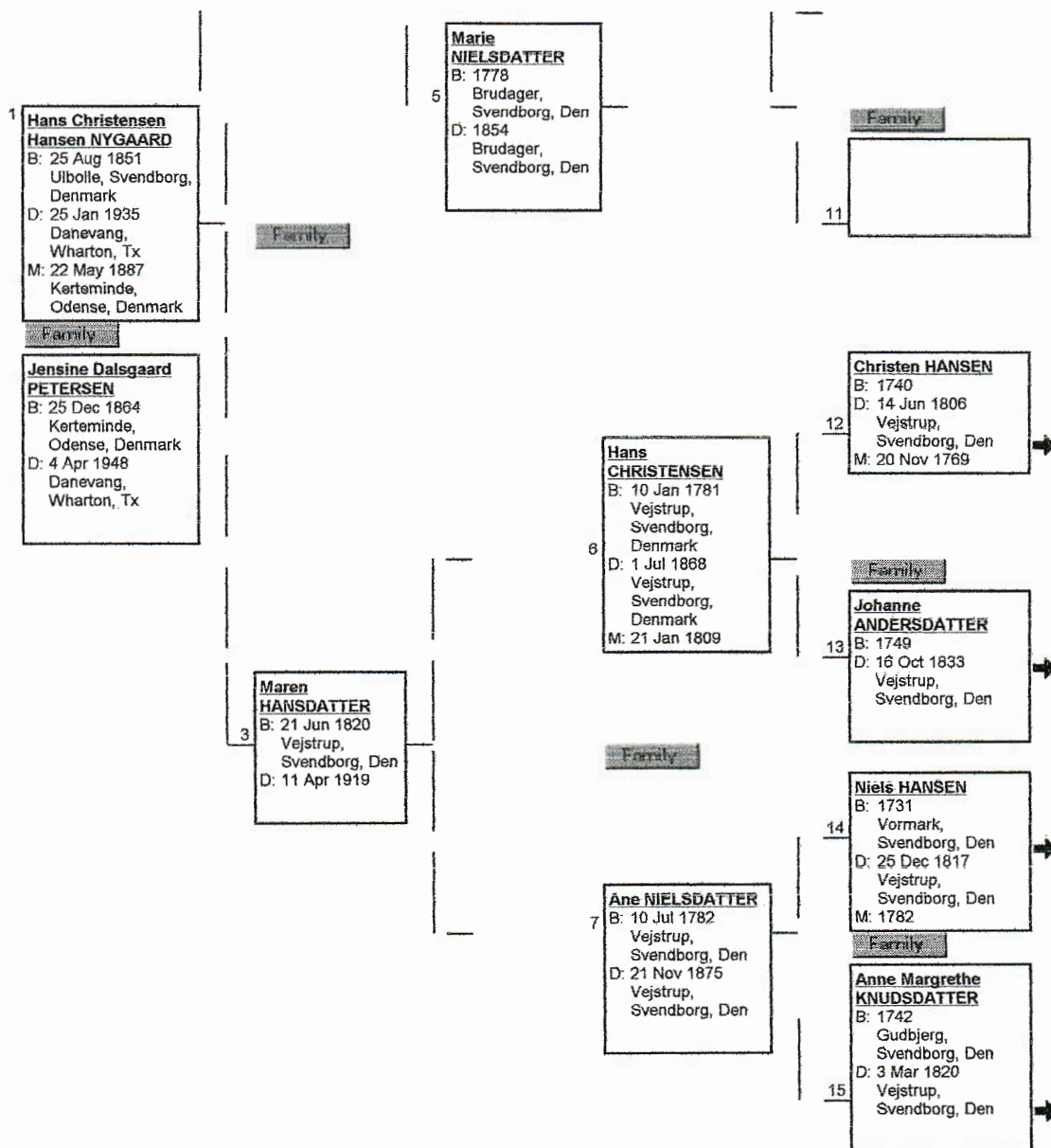
Anne Margrethe
KNUDSDATTER
B: 1742
Gudbjerg, Svendborg,
Den
D: 3 Mar 1820
Vejstrup, Svendborg,
Den

15

Pascagoula Public Library
Local History & Genealogical Dept.
Nygaard Family

Page 1 of 1

• Pedigree Chart



Family Group Record

FamilySearch® Ancestral File™ v4.19

[Download GEDCOM](#)

Husband's Name

[Hans Dalsgaard Hansen NYGAARD](#) (AFN:6VB2-PW)

[Pedigree](#)

Born: 29 Oct 1894 **Place:** Fresno, Fresno, Ca

Died: 29 Jun 1961 **Place:**

Married: 5 Sep 1935 **Place:**

Father: [Hans Christensen Hansen NYGAARD](#) (AFN:4SG0-C4)

[Family](#)

Mother: [Jensine Dalsgaard PETERSEN](#) (AFN:4SG0-D9)

Wife's Name

[Herdis Ragnhild LAURSEN](#) (AFN:DRQV-26)

[Pedigree](#)

Born: Abt. 1898 **Place:** <Fresno, Fresno, Ca>

Married: 5 Sep 1935 **Place:**

Father:

Mother:

Children

© 1999 by Intellectual Reserve, Inc. All rights reserved. English approval: 3/1999

Use of this site constitutes your acceptance of these [Conditions of Use](#). Last updated: 3/22/1999

[Privacy Policy](#). Last updated: 3/22/1999

Family Group Record

FamilySearch® Ancestral File™ v4.19

[Download GEDCOM](#)

Husband's Name

[Hans Christensen Hansen NYGAARD](#) (AFN:4SG0-C4)

[Pedigree](#)

Born: 25 Aug 1851 **Place:** Ulballe, Svendborg, Denmark
Died: 25 Jan 1935 **Place:** Danevang, Wharton, Tx
Buried: 25 Jan 1935 **Place:** Danevang, Wharton, Tx
Married: 22 May 1887 **Place:** Kerteminde, Odense, Denmark

Father: [Hans NIELSEN OR HANS N](#) (AFN:4SG0-Z7)

[Family](#)

Mother: [Maren HANSDATTER](#) (AFN:4SG1-GR)

Wife's Name

[Jensine Dalsgaard PETERSEN](#) (AFN:4SG0-D9)

[Pedigree](#)

Born: 25 Dec 1864 **Place:** Kerteminde, Odense, Denmark
Died: 4 Apr 1948 **Place:** Danevang, Wharton, Tx
Buried: 5 Apr 1948 **Place:** Danevang, Wharton, Tx
Married: 22 May 1887 **Place:** Kerteminde, Odense, Denmark

Father: [Eske Dalsgaard PETERSEN](#) (AFN:CTN7-C1)

[Family](#)

Mother: [Wilhelmina Emilie WITHAUS](#) (AFN:CTN7-D6)

Children

1. Sex Name

M [Uffe Hansen NYGAARD](#) (AFN:4SG0-7F)

[Pedigree](#)

Born: 15 Apr 1888 **Place:** Ferndale, Humboldt, Ca
Christened: 22 Apr 1888 **Place:** Ferndale, Humboldt, Ca
Died: 13 Feb 1944 **Place:** Brookhaven, Lincoln, Mi
Buried: 15 Feb 1944 **Place:** Brookhaven, Lincoln, Mi

2. Sex Name

F [Anna Hansen NYGAARD](#) (AFN:6VB2-MK)

[Pedigree](#)

Born: 28 Oct 1889 **Place:** Ferndale, Humboldt, Ca
Died: 22 Jul 1979 **Place:**

3. Sex Name

F [Margrethe Hansen NYGAARD](#) (AFN:6VB2-NQ)

[Pedigree](#)

Born: 16 Oct 1891 **Place:** Fresno, Fresno, Ca
Died: 17 Mar 1973 **Place:**

4. Sex Name

M [Hans Dalsgaard Hansen NYGAARD](#) (AFN:6VB2-PW)

m. Herdis R. Laurson

[Pedigree](#)

Born: 29 Oct 1894 **Place:** Fresno, Fresno, Ca
Died: 29 Jun 1961 **Place:** VA Hospital, Biloxi Magnolia Cem, Lucedale

5. Sex Name

F [Ida Vilhelmine Hansen NYGAARD](#) (AFN:6VB2-Q3)

[Pedigree](#)

Born: 18 Sep 1895 **Place:** Danevang, Wharton, Tx
Died: 2 Jun 1974 **Place:**

Pascagoula Public Library
Local History & Genealogical Dept.
Nygaard Family

Family Group Record - Ancestral File

Page 2 of 2

6. Sex Name

F [Ingeborg Hansen NYGAARD](#) (AFN:6VB2-R8)

[Pedigree](#)

Born: 6 Jan 1898 **Place:** Danevang, Wharton, Tx

Died: 3 Aug 1912 **Place:**

7. Sex Name

F [Ellen Hansen NYGAARD](#) (AFN:6VB2-SF)

[Pedigree](#)

Born: 20 Jan 1900 **Place:** Danevang, Wharton, Tx

Died: 25 Jun 1970 **Place:**

8. Sex Name

F [Sigrid Marie Hansen NYGAARD](#) (AFN:6VB2-TL)

[Pedigree](#)

Born: 31 Dec 1901 **Place:** Danevang, Wharton, Tx

9. Sex Name

M [Valdemar Christian Hansen NYGAARD](#) (AFN:6VB2-VR)

[Pedigree](#)

Born: 27 Apr 1904 **Place:** Danevang, Wharton, Tx

Died: 10 Jun 1957 **Place:**

10. Sex Name

F [Asta Elisabeth H. NYGAARD](#) (AFN:6VB2-WX)

[Pedigree](#)

Born: 10 Sep 1907 **Place:** Danevang, Wharton, Tx

Died: 5 Mar 1962 **Place:**

© 1999 by Intellectual Reserve, Inc. All rights reserved. English approval: 3/1999
Use of this site constitutes your acceptance of these [Conditions of Use](#). Last updated: 3/22/1999
[Privacy Policy](#). Last updated: 3/22/1999

SOGNEFOGED
HANS CHRISTENSEN
VEJSTRUP
OG HANS SLÆGT

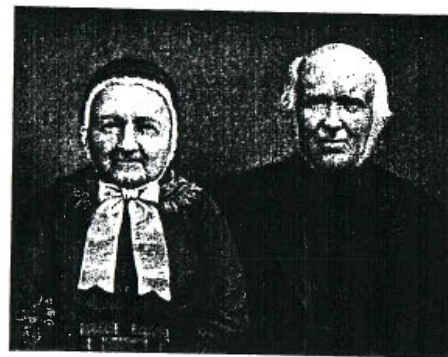
VED
THØGER DISSING

EFTER THØGER DISSINGS DØD FULDFØRT AF
SLÆGTSUDVÆLGTE VED
H. K. ROSAGER

ODENSE

FYNS TIDENDES BOGTRYKKERI . 1947

SOGNEFOGED
HANS CHRISTENSEN
VEJSTRUP
OG HANS SLÆGT



VED
THØGER DISSING

EFTER THØGER DISSINGS DØD FULDFØRT AF SLÆGTSUDVALGET

VED
H. K. ROSAGER

FYNS TIDENDES BOGTRYKKERI

Indholdsfortegnelse

| | |
|--|-----|
| Forord | 5 |
| FØRSTE DEL | |
| Sognefoged Hans Christensen, Vejstrup, og hans Slægt | 9 |
| Sognet og Slægtsgaarden | 9 |
| Henric Rasmussen | 11 |
| Rasmus Hendricsson | 16 |
| Anders Rasmussen | 17 |
| Johanne Andersdatter (og Christen Hansen) | 19 |
| Hans Christensen | 24 |
| Anne Nielsdatter | 28 |
| Sognefoged Hans Christensen, Vejstrup, som Stænderdeputeret | 38 |
| Stænderforsamlingen og Bønderne | 46 |
| Breve til Hjemmet | 60 |
| Stændermødet 1838 | 65 |
| Høvet | 67 |
| ANDEN DEL | |
| Hans Christensen og Bønderøret i Fyrre | 75 |
| Bønderne skal vækkes | 76 |
| Adresse til Kongen | 77 |
| Hans Christensen overrækker Adressen til Kronprinsen .. | 82 |
| Bondevennernes Selskab | 84 |
| Grundloven | 89 |
| Hans Christensen i den grundlovgivende Rigsdag | 91 |
| Valget i Svendborg Amts 5. Distrikt | 93 |
| Den grundlovgivende Rigsforsamling samles | 96 |
| Breve fra Rigsdagstiden | 98 |
| Hans Christensens Forhold til Kristendom, Friskole og Højskole | 116 |
| Guldbryllup, Gaardbygning og forskelligt om Hans Christensen | 122 |
| Guldbryllup | 122 |
| Kohavegaarden bygges for anden Gang | 124 |
| En selvhjulpet Mand | 126 |
| Hans Christensen fortæller | 127 |
| Fortalt om Hans Christensen | 130 |
| Hans Christensens sidste Aar, Død og Begravelse | 136 |
| Hans Christensens Hustru | 141 |
| Hans Christensens Indsats blev ikke glemt | 144 |
| Mindefest | 145 |
| Mindestenen afsløres | 146 |
| Efterskrift | 154 |
| Børn og Børnebørn af Hans Christensen og Ane Niels- datter, Kohavegaard | 159 |
| Slægtstavle | 162 |

SOGNEFOGED
HANS CHRISTENSEN
VEJSTRUP
OG HANS SLÆGT

Børn og Børnebørn af Hans Christensen og
Ane Nielsdatter, Kohavegaard.

- 1164 1. Christen Hansen, f. 19/12 1811, død 18/2 1901. G. m. Maren Nielsdatter, f. 31/1 1812, død 24/7 1887. Ejede Rosagergaard, Vejstrup. 7 Børn. 1180
- 1181 a. Hans Kristensen Rosager, Rødbjerggaard, Vejstrup. 11 Børn.
- 1182 b. Niels K. R., Gdjr. i Gudme. 10 Børn.
- 1183 c. Karen K. R. G. m. Gdjr. Hans Nielsen, Ø. Aaby, Skaarup. 2 Børn.
- 1184 d. Peder K. R., Friskolelærer i Ellerup. 3 Børn, der alle døde som Børn.
- 1185 e. Johannes K. R. Død som Barn.
- 1186 f. Andreas K. R., Rosagergaard, Vejstrup. 7 Børn.
- 1187 g. Ane Marie K. R. G. m. Jørgen Ditlev Jørgensen, Havelund, Rudme. 6 Børn.
- 1163 2. Johanne Margrethe Hansdatter, f. 29/9 1814, død 10/6 1876. G. m. Peder Nielsen, f. 10/5 1818, død 27/1 1906. Ejede Møllegaarden, Gravvænge. 6 Børn. 1162
- 1188 a. Marie Pedersen. G. m. Rasmus Kristensen, Bleggaarden, Gravvænge. 7 Børn.
- 1189 b. Anne P. G. m. Hans Jensen Kromann, Hjelmkilde, Skaarup. 2 Børn.
- 1190 c. Karen P. Død som Barn.
- 1191 d. Karen P. G. m. Peder Dons, Mejeribestyrer, Hjørlande, Sjæll. 1 Barn.
- 1192 e. Niels P., Møllegaarden, Gravvænge. 8 Børn.
- 1193 f. Hans P., Sparrestrup, Hjørlande. 2 Børn.
- 1166 3. Niels Hansen, f. 23/12 1817, død 23/11 1906. G. m. Maren Hansdatter, f. 9/5 1823, død 17/3 1906. Ejede Gaarden Langesminde, Oure. 3 Børn. 1194
- 1175 a. Anne Nielsen. G. m. Johannes Feldtussen, Gdjr., Høve, Sjæll. 4 Børn.
- 1176 b. Karen N. G. m. Rasmus E. Dinesen, Gdjr., Høve. 9 Børn.
- 1197 c. Hans Peder N., Gdjr., Langesminde, Oure. 3 Børn.
4. Maren Hansdatter, f. 21/6 1820, død 11/4 1919. G. m. Hans Nielsen Nygaard, f. 3/4 1816, død 29/4 1901. Ejede Nygaard, Ulbølle, V. Skerninge. 10 Børn.

- a. Niels Hansen Nygaard, Lm. og Maltgører, Ulbølle. 4 Børn.
- b. Marie H. N. Ugift. Ejede Højskolehjemmet i Svendborg.
- c. Anne H. N. G. m. Morten Markussen, Gdjr., Ulbølle. 3 Børn.
- d. Jensine H. N. Ugift, Ulbølle.
- ~~e. Hans Chr. H. N. Farmer i U.S.A. 10 Børn.~~
- f. Jens H. Død som Barn.
- g. Peder H. N. Chefredaktør af Fyns Tidende, Odense. 2 Børn.
- h. Maren H. N. G. m. Peder Markussen, Kolding Højskolehjem. 6 Børn.
- i. Anne Margrethe H. N. G. m. Hannibal Petersen, Bogholder ved Fyns Tidende. 4 Børn.
- j. Christen H. N. Rønnekærsgaard, V. Skerninge. 2 Børn.

1167 5. Hans Hansen, f. 26/1 1823, død 28/8 1899. G. m. Kirsten Jensdatter, f. 11/4 1819, død 19/8 1903. Ejede Gaard i Nr. Lyndelse, og tilsidst boede de i den nedlagte Friskole i Vejstrup. Barnløse. 1198

1168 6. Peder Hansen, f. 23/10 1825. Døde som Barn.

1169 7. Karen Hansdatter, f. 28/11 1828, død 4/2 1902. G. m. Morten Rasmussen, f. 13/12 1823, død 7/10 1896. Ejede Kohavegaarden, Vejstrup. 7 Børn. 1199

[200 a. Hans Peder Mortensen. Købmand i Hesselager. 3 Børn.

01 b. Anne M. G. m. Peder Nielsen Lindegaard, Mejeribest., Vejstrup. 6 Børn.

02 c. Marie M. G. m. Hans M. Lund, Ø. Aaby Friskole, Skaarup. 3 Børn.

03 d. Rasmus Johannes M., Gdjr., Oure. 3 Børn.

04 e. Marta M. G. m. Niels Larsen, Edelgaard, Vejstrup. 1 Barn.

05 f. Niels M., Gdjr., Vejstrup. 1 Barn.

[206 g. Dagmar M. G. m. N. Oluf Nielsen, Kohavegaard, Vejstrup. 1 Barn.

Antal Efterkommere efter Hans Christensen og Ane Nielsdatter.

(Indgifte ikke medregnet).

| 1. Led Børn | 2. Led B. Børn | 3. Led B.B. Børn | 4. Led B.B.B. Børn | 5. Led B.B.B.B. Børn | Ialt |
|----------------------------|-------------------|---------------------|-----------------------|-------------------------|----------------|
| Christen (Rosagerg.) | 7 | 39 | 94 | 81 | 222 |
| Joh. Margr. (Gravv.) | 6 | 20 | 25 | 27 | 79 |
| Niels (Oure) | 3 | 16 | 55 | 84+1 | 160 |
| Maren (Ulbølle) | 10 | 31 | 70 | 39 | 151 |
| Hans (Nr. Lyndelse) | 0 | | | | 1 |
| Peder | 0 | | | | 1 |
| Karen (Kohavegaard) | 7 | 18 | 19 | 5 | 50 |
| 7 | 33 | 124 | 263 | 236+1 | 664 |

Det +1 i Talrækken for Niels' Efterkommere betyder, at det 6. Led er begyndt.

Hans Christensen og Ane Nielsdatters Forfædre og Børn.

[illegible]

Forord.

I 1931 var det 150 Aar siden, Hans Christensen, Kohavegaard i Vejstrup, fødtes, og det var 100 Aar siden, Forordningen om Indførelse af raadgivende Stænder blev udstedt.

Det var disse „runde Tal“, der var den direkte Anledning til, at Forstander Thøger Dissing begyndte en Indsamling af historiske Oplysninger om Hans Christensen, og til, at Red. Carl Westergaard i en Artikel i „Fyns Tidende“ foreslog, at der rejstes en Mindesten for Hans Christensen, samt til, at der i „Aarskrift for Svendborg Amts historiske Samfund“ optoges Artikler om Hans Christensen.

Det store Materiale, som Thøger Dissing samlede, dels ved Arkivstudier og Gennemgang af Bøger og Haandskrifter, dels ved Samtaler og Brevveksling med ældre Folk, skrev han ind i en Bog. Heri afskrev han ogsaa 8 opbevarede Breve, som Hans Christensen skrev til Familien som Stænderdeputeret, og 4 fra den Tid, han var Medlem af den grundlovgivende Rigsdag.

Thøger Dissing skrev derefter 2 Artikler om Sognefoged Hans Christensen, Vejstrup, i „Aarskrift for Svendborg Amts historiske Samfund“, den første i 1931, den anden i 1934.

Disse 2 Artikler udgør denne Bogs 1. Del.

Thøger Dissing slutter den anden Artikel med at bebude en tredje Afhandling. Ved hans Død den 5. Decbr. 1938 var denne dog desværre ikke blevet skrevet.

I December 1943 modtog undertegnede Bogen med Dissings Optegnelser. Den var sendt af Vilh. Kristensen, Hjelmkilde, med Opfordring til, at jeg skulde forsøge at udarbejde den manglende Afhandling.

Henvendelsen gav Stødet til, at jeg indbød ca. 35 af Hans Christensens Efterkommere til et Møde den 24. Juli 1944 i Menighedsstuen ved Vejstrup Valgmenighed. Der kom 31 til Stede, og der var Efterkommere af alle Hans Christensens 5 Børn, omend ikke lige mange af hver. 4 af Hans Christensens Børnebørn var til Stede.

Deltagerne i Mødet tilkendegav, at de var meget interesserede i at faa skrevet en eller flere Bøger om Slægten og i første Omgang at faa Skildringen om Hans Christensen afsluttet. Men det, man ønskede, var ellers en Bog om Hans Christensen og hans Forfædre og desforuden en Bog om hver Slægtsgren, som Hans Christensen og Hustrus Børn blev Ophav til. Altsaa ialt 6 Bøger.

Alle Bøgerne ønskede man trykt i samme Trykkeri og i samme Format, saa det blev muligt at lade dem alle indbinde i een Bog. Man fandt det tillige rigtigt, at der blev dannet et Slægtsfond for hver Slægtsgren for deraf at kunne bestride visse Fællesudgifter og for at faa en lavere Udsalgspris paa Bøgerne.

Til at staa for Gennemførelsen af Forsamlingens Ønsker valgtes følgende Slægtsudvalg:

Fhv. Mejeribestyrer Hans Dinesen, Boslunde.
Gdr. Vilh. Kristensen, Hjelmkilde, Skaarup.
Kantor Th. Lund, Kirkebakken 6, Aabenraa.
Redaktør Hans Nygaard, Birkerød.
Fhv. Forstander H. K. Rosager, Brabrand.

Der er saaledes valgt et Medlem af hver Slægtsgren.

Ved Udvalgets Møde i Nyborg den 3. Septbr. 1944 blev det bestemt, at undertegnede skulde skrive det manglende Afsnit om Hans Christensen, hvad jeg gik ind paa under Forudsætning af, at de øvrige Medlemmer gennemgik Fremstillingen og saaledes blev medansvarlige for Bogen. Desuden bestemtes det, at hvert Medlem skulde skrive Bogen om sin egen Slægtsgren, og at de hver for sig skulde sørge for Dannelse af Slægtsfond; dette er hver Slægtsgrens Eje, men det skal yde Bidrag til visse Fællesudgifter.

Denne Bog kommer saaledes naturligt til at bestaa af følgende 2 Dele:

I Del, udarbejdet af Thøger Dissing, omfatter Skildring af Hans Christensens Forfædre og hans Levnedsløb, indtil han ophører med at være Stænderdeputeret. (Gengivet her efter Aarsskrift for Svendborg Amts historiske Samfund 1931 og 1934).

II Del, udarbejdet af Slægtsudvalget ved H. K. Rosager, omfatter den øvrige Levnedsskildring om Hans Christensen. Bogen slutter med en Slægtsoversigt.

Brabrand, i December 1945.

H. K. Rosager.

I DEL.

Ved Theger Dissing.

Sognefoged Hans Christensen, Vejstrup, og hans Slægt.

Sognet og Slægtsgaarden.

Vejstrup Sogn ligger i det sydøstlige Hjørne af Gudme Herred, Grænsen mod Syd gaar gennem den skønne Vejstrup-Aadal, hvis Rigdom paa sjældne Planter er saare stor. I Bunden af nævnte Dal strømmer den viltre Vejstrup eller Klingstrup Aa, den sidste Levning af den mægtige Smeltevandsstrøm, som i en fjern Urtid har udskaaret denne dybe Dalslugt. Endnu piler smaa, spinkle Bække ned igennem de skarpskaarne Tværslugter i Dalens Sider, og Aaens Bredder er bræmmet med fortløbende Rækker og Dynger af Graasten.

Langs Aaens sydlige Bred ligger Skaarup Sogn i Sunds Herred med Byen Øster Aaby og Aaby Mark.

Vejstrup Sogns Jorder falder i bløde Bakkebølger fra Vest imod Øst, hvor de begrænses af Store Bælt. Mod Nord ligger Oure Sogn; Sogneskættet er ogsaa her et Vandløb, som paa en Del af sin Vej mod Bæltet strømmer gennem en dyb Dalfure. Mod Vest ligger Brudager Sogn, men Skættet mod det er ikke bestemt ved Naturforholdene.

Vejstrup Sogn er nu 932 ha stort, og Jorderne er i Almindelighed gode, letmuldede med Lerunderlag. Plantevæksten udmærker sig ved stor Frodighed. Dalsiderne mod Nord og mod Syd er til Dels dækkede med Skov og Krat, og ned mod Bæltet findes et større Skovparti, som væsentlig hører under Herregaarden *Tiselholt*, der ligger lige ved Skovens Sydrand nogle faa Hundrede Meter fra Stranden.

Sognet har endnu en Herregaard, *Vejstrupgaard*, som ligger i det sydvestre Hjørne af Sognet lige paa Randen af Aadalen.

Desuden findes der 30 Bøndergaarde og ca. 120 Huse, af hvilke mange er saakaldte „jordløse“ Huse. Befolkningstallet er godt 700.

1372 nævnes Sognets Navn i et Tingsvidne paa Gudme Herredsting, og det har da Formen *Wixtorp*; men det oprindelige Navn er sandsynligvis *Wigstorp*, hvis første Led nok er et Mandsnavn. Som vore mange Torp-Byer er Vejstrup af forholdsvis sen Oprindelse, vel fra Tiden mellem 800 og 1200; men om Menneskers Liv og Færden indenfor Sognets Grænser i langt ældre Tid fortæller de talrige Fund fra Stenalderen, som er gjorte i Sognet, og de mange Oldtidsgrave, Kæmpehøje og Stendysser, som Sognet tidligere har haft; alene paa den Jord, som hører under Gaarden, Matr. Nr. 7, var der i gammel Tid fem Dyssegrave. Desværre er alle Kæmpehøjene sløjfede, og næsten alle Dyssegrave forlængst lagt øde; kun et enkelt Gravkammer med en mægtig Dæksten findes endnu velbevaret og fredet ved Gaarden „Dybendal“ paa Vejstrup Mark, og selv den har der været alvorligt Bud efter, idet der for oven i Dækstenen findes et dybt Borehul.

I rigtig gammel Tid var der meget Krongods i Sognet. I en Jordebog til Nyborg Slot, vistnok fra 1662, nævnes 14 Gaarde i Vejstrup, som tidligere har hørt under Kronen, men i onde Tider for Riget bortkom de ved Mageskifte og Pantsættelse til Tiselholt og Vejstrupgaard.

Da Matrikullen af 1688 blev affattet, fandtes der ikke Krongods i Vejstrup. Der nævnes ialt 30 Gaarde, 8 Huse og Vejstrup Vandmølle. 12 Gaarde og 7 Huse hører under Tiselholt, 2 Gaarde og Møllen hører under Vejstrupgaard, 2 Gaarde hører under Hvidkilde, 1 Gaard tilhører Kirken og 1 Præstekaldet, 1 Amtsstuen og 1 er Ryttergaard, en Huslod hører under Degnekaldet, og $\frac{1}{4}$ af en Gaard tilhører Svendborg Latinskole, kun den sidste Femtedel af denne Gaard er Selvejendom. Resten af Gaardene tilhører forskellige adelige eller borgerlige Ejere.

Hovedgaarden *Klingstrup* ligger i Skaarup Sogn, men tæt ved Vejstrup Sogneskel. Den ejes fra 1680 til 1722 af Jørgen Henning Walkendorff, men han nævnes ikke i Matrikullen af 1688 som Ejer af Jordegods i Vejstrup, endskønt det af et Laanebrev paa Klingstrup Gods, som blev læst paa „Fyenbo-Landtztingh“

4. Marts 1640, ses, at Klingstrup paa dette Tidspunkt har en Gaard i Vejstrup, og i den bor en Mand, som hedder Lauritz Ifuerszøn. Denne Gaard maa imidlertid senere være bortsolgt, men hvornaar det er sket, er det ikke lykkedes mig at udfinde.

Fra 1706 af har Klingstrup dog atter Jordegods i Vejstrup; i dette Aar tilskøder *Lyder Spleth* til Erholm Henning Walkendorff paa Klingstrup en Halvgaard i Vejstrup By, og i denne Gaard bor der en Mand, som hedder Jens Nielsson, og senere i Erik Skeels udgivne Skøde af 10. Maj 1725 til Børge og Henning Walkendorff paa Klingstrup Gaard og Gods, nævnes endnu en Gaard i Vejstrup, „som Rasmus Henricson paaboer.“ Den sidstnævnte Gaards Hartkorn er 7 Td. „Skp. 2 Fdk. 1 Alb., og den svarer i Landgilde: 10 Skæpper 1 Otting 1 Potte Rug, 22 Skp. 1 Otting 1 Potte Byg, 16 Skæpper Havre, 1 Lisbund Smør, 2 Lam, 3 Gæs og 6 Høns og, som det ses af en senere Jordebogs Optegnelse, 11 Rgd. aarlig i Hovningspenge.

Denne saaledes beskrevne Gaard, som fra den Tid af hører under Klingstrup Gods, indtil Hans Christensen køber den i 1807, er hans gamle Slægtsgaard. Den laa inde midt i Vejstrup By paa højre Side af den Gyde, som i en noget bugtet Linie fører fra Landevejen forbi Mejeriet hen til den saakaldte Egemosevej, og Gaarden laa i det Hjørne af sin Toft, som er nærmest ved Landevejen; denne Toft har nu Matr. 19 a og hører under „Lindegaard“. Hvornaar denne Gaard kom i Slægtens Besiddelse, har jeg desværre ikke kunnet faa sikkert oplyst.

Henric Rasmussen.

I Nyborg Amts Matrikul fra 1688 nævnes Henric Rasmussen som Fæster af 2 Gaarde i Vejstrup, daværende Matr. Nr. 19 og Nr. 23; den første tilhører da *Jens Schult* i Odense, den anden *Paul Zachariasen* i Nyborg; den sidstnævnte har da ogsaa Tilnavnet *Gronnevold* og ejede Hesselagergaard fra 1683 til sin Død 1702. Om Gaarden Nr. 19 i Vejstrup hedder det i Matrikullen af 1688, at den er en Ødegaard, om Gaarden Nr. 23, at dens tidligere Fæster hed *Rasmus Hanssøn*. Gaarden Nr. 19 blev 16. Aug. 1688 tilskødet Generalfiskal *Jørgen Landorph*, og det siges i Skødet, at det er „en ødde Gaard, som Hendrich

Rasmusson sidst i Fæste haufuer haft", og det maa vel forstaaes saaledes, at han ikke mere er Fæster af nævnte Gaard. Endnu samme Aar solgte Jørgen Landorph denne Gaard tillige med en anden Gaard i Vejstrup, som han ogsaa havde købt af Jens Schult, til Sognepræsten i Skaarup, Hr. Knud Trochmann, som var meget ivrig i at handle med Jordegods. Maaske forholder det sig saaledes med Hendrich Rasmusson, at han er en Søn af den tidligere Fæster af Matr. Nr. 23, Rasmus Hansson, og at han, efter at Gaarden Nr. 19 er bleven lagt øde, formodentlig under Svenskekrigen 1658—60, er bleven Fæster af sin Fødegård, da Faderen paa Grund af Ælde ikke kunde bestride Fæstet mere. Endelig er der jo ogsaa den Mulighed, og det er maaske netop det rigtige, at Henric Rasmusson kan have giftet sig ind paa den tidligere omtalte Gaard, paa den nuværende Matr. 19 a i Vejstrup, og saa bleven Fæster af den; men de gamle Fæste- og Skifteprotokoller for Klingstrup er desværre ikke bevarede, og jeg har ikke kunnet afgøre dette Spørgsmaal. Men i hvert Fald Henric Rasmusson er den første sikre Mand, hvis Navn kendes, i den dygtige Bondeslægt, hvis Historie vi nu skal beskæftige os med. Henric Rasmusson døde som en ældgammel Mand og blev begravet 4. September 1712. Han blev 84 Aar gammel og maa saaledes være født omkring ved 1628, og han har da oplevet mange mærkelige Begivenheder: Danmarks Ydmygelse under Trediveaarskrigen, Torstenson-Fejden 1643—44 og den store Svenskekrig 1658—60, som alt betegner Danmarks Fald fra den førende Stilling i Norden, hvilken Plads Sverige derefter indtager. Han oplever Adelens dybe Fald i 1660 og Enevældens Indførelse og endelig som Olding den store nordiske Krig. Hvis han har været en betydelig Mand, hvad der dog vel er Grund til at antage, naar der ses hen til hans Efterkommere, hvilke forunderlige Tanker og Følelser har han da ikke huset i sit Sind. Han staar netop i sin Manddomskraft, 30 Aar gammel, da den store Svenskekrig bryder ind, og han har sammen med sine Sognefæller lidt ubeskriveligt under Svenskernes Hærgninger. Ja, han maa jo endog i en særlig Grad have været udsat for Fjendens Vold, da hans Gaard var den eneste i Byen, der blev helt lagt øde.

Helt ned til den nyere Tid levede Sagnene om Svenskernes grumme Færd i Folkemindet. Som ældre Mand fortalte Sogne-

foged Hans Christensen Friskolelærer Rasmus Hansen følgende Slægtssagn derom:

Det var Juleaften 1658, at Svenskerne første Gang kom til Vejstrup, og de kom over Isen fra Langeland. Med Angest og Bekymring havde Sognets Beboere frygtet deres Komme og for længe siden taget deres Forholdsregler. Alt, hvad de havde af Penge og Værdisager af Sølv, Kobber eller Tin, havde de gemt; selv Tønder med Kød og Flæsk gravede de ned i Jorden. I Følge Hans Christensens Fortælling hed hans Mormoders Moders Fader Anders Jørgensen, og han var endnu en ung Mand, da Krigen begyndte; han gravede da ogsaa bl. a. to store Tønder med Rugmel ned et Sted ude paa Bymarken, inden Svenskerne kom, medens hans Kone gemte en Tønde godt Øl og et Anker Mjød ude i deres Have. Melet kom til god Hjælp næste Sommer, da der knap fandtes Brød der paa Egnen. Anders Jørgensen havde ganske vist nogen Vanskelighed ved at finde Melet igen, da der om Foraaret var harvet og saaet hen over Stedet, hvor det laa gemt; han maatte pløje Ageren igennem tre Gange, inden han stødte paa Tønderne. Melet i den ene Tønde var endnu ganske sundt og frisk; men i den anden Tønde var Fugtigheden trængt ind ved den ene Side, saa Melet var noget klumpet, og Brødet af det blev ikke saa godt; men under Forholdene, som de nu engang var, tog man ingen Hensyn til sligt, og Brødet „blev spist med søde Munde, for Hunger er hed“.

Da Svenskerne kom til Vejstrup Juleaften 1658, fandt de Byen folketom; saa godt som alle Beboerne var flygtede ned i Aaskoven, hvor de havde skjult sig, og der tilbragte de saa den Julenat i Sne og Kulde. De led forfærdeligt, men ved at holde hverandre vaagne og ved at gaa lidt frem og tilbage holdt de fleste dog Livet; dog ikke alle: en Kone, som havde et lille Barn, var gaaet lidt afsides med det og havde sat sig i Sneen for at give Barnet Die; der fandt de andre hende død om Morgen, medens Barnet endnu levede og laa og sugede Blod af sin døde Moders Bryst. Ikke underligt, at Mindet om denne frygtelige Julenat levede gennem mange Slægtled og fyldte Sindene med Gru.

Hen paa Morgenstunden blev der sendt Spejdere op til Byen for at undersøge, om det var muligt at vende tilbage, og disse

bragte snart efter den glade Tidende, at Svenskerne var i Færd med at bryde op for at drage længere Nord paa. De stakkels forkomne Mennesker vendte da tilbage og fandt ikke blot Tag over Hovedet, men til deres store Glæde ogsaa de fleste af deres Ejendele i Behold. Vel havde Svenskerne gjort sig ordentlig til gode med deres Julemad og taget med sig, hvad de nogenlunde let kunde føre; men de havde ikke ødelagt det, de lod tilbage. Døg, hvor saa der ud overalt netop „som om Svenskerne havde været der,” som man undertiden siger endog i vore Dage. Kister og Skabe yar opbrudte, og Indholdet laa kastet hulter til bulter; Svenskerne havde aabenbart søgt efter Penge og andre Værdisager; men de havde da ogsaa skiftet Skjorter og Strømper, Uldhandsker og andre Klædningsstykker, og hvor de havde fundet et Par Støvler, der var bedre end deres egne, der havde de taget dem som lovligt Bytte.

I de følgende Maaneder kom der med kortere og længere Mellemrum atter og atter svenske Troppestykker til Byen, og hver Gang, det skete, søgte Beboerne til Skoven; enkelte blev dog altid tilbage, blandt dem især en gammel Kone, som havde meget svært ved at gaa. Længe var der ingen af de svenske Soldater, der voldte hende nogen Mæn; men saa en Dag kom der en særlig raa Karl ind til hende, og da han ikke fandt noget at røve hos den stakkels hjælpeløse Kone, saa han ondt paa hende, greb derpaa hendes Haand, stak to af hendes Fingre ned i Bøsseløbet og brækkede dem, hvorefter han grinende gik sin Vej. Fra den Dag af slæbte den mishandlede Kone sig ogsaa til Skoven, naar Fjenderne kom.

Henad Foraaret skete der dog en Forandring med Hensyn til denne Løben fra Hus og Hjem. Noget skyldtes dette vel, at *Carl Gustav*, der tilsigtede en varig Erobring af Landet, selv sagt ikke ønskede det ganske hærget og ødelagt, men tilsagde Befolkningen sin Beskyttelse. Folk blev i hvert Fald hjemme, og nogen legemlig Overlast blev de i Almindelighed ikke til Del; men forøvrigt gjorde de svenske Krigere, som de vilde, og tog, hvad de havde Lyst til, naar de kom til Byes.

Som det led hen paa Sommeren 1659 kom Svenskerne dog sjældnere og sjældnere og holdt sig samlede i Nyborg og Omegn. Men saa maatte Bønderne viden omkring fra køre utallige Ægter

til Nyborg og levere Korn og Kød og Flæsk og Hø og Halm, og hele Egnen blev ganske udarmet deraf. Engang foromtalt Anders Jørgensen havde været i en saadan Ægt til Nyborg, fandt han en hel Tønde Kød paa Hjemvejen; den var sagtens tabt af en anden Ægtvogn. Glad tog Anders Jørgensen Tønden med sig hjem, og dette Kød blev brugt ved et Barselgilde, som han holdt den følgende Søndag, og „det var netop Barselgildet ved min Mormoders Moders Daab,” sagde Hans Christensen altid, naar han fortalte dette Sagn. Hele Byens Befolkning var med til Gildet og glædede sig ved at spise Kødet, der var bleven dem til Del paa en saa underlig Maade i en Tid, da næsten ingen havde blot det tørre Brod. Det var saa ved det samme Barselgilde, at Anders Jørgensens Kone overraskede sine Gæster ved at sætte Kruse med stærkt Øl paa Bordene og ved at skænke dem god gammel Mjød, det hun havde gemt i Haven Aaret før, inden Svenskerne kom.

Alt dette er jo Sagn, men der er dog utvivlsomt en Kerne af Sandhed i det.

I Matrikulen fra 1688 nævnes *Anders Jørgenson* som Fæstebonde i Gaarden Nr. 8 i Vejstrup. *Anders Jørgenson* døde i 1709, 80 Aar gammel, og han maa saaledes være født omkring ved 1629; han er da ca. 30 Aar paa den Tid, da Svenskekrigen raser. I Gaarden Nr. 8 sidder 1731 en Mand, der hedder *Jacob Hanssøn* som Fæster, og hans Datter blev Mormoder til *Hans Christensen*. Nu skulde det blot kunne bevises, at *Jacob Hanssøn* var gift med *Anders Jørgensons* Datter, og det er dog højst sandsynligt, at det forholder sig saaledes, da han bor i den Gaard, som *Anders Jørgenson* tidligere har haft; men jeg har ikke igennem Kirkebogens Optegnelser kunnet fastslaa det.

Nu vil vi imidlertid vende tilbage til *Henric Rasmusson*, som altsaa var født 1628. Han havde mindst tre Sønner, *Rasmus*, *Hans* og *Anders*, og vistnok i det mindste én Datter idet jeg gaar ud fra, at den *Karen Hendrichsdatter*, som blev begravet i Vejstrup 19. Marts 1747, 70 Aar gammel, er en Datter af ham. Der findes nemlig paa den Tid, da hun maa være født, saavidt jeg kan skønne, kun een Mand i Vejstrup, der bærer Navnet *Hendrich*.

Hans Hendricson døde allerede i 1697 kun 34 Aar gammel,

og Anders Hendricson døde Aaret efter og blev kun 29 Aar gammel, — begge efterlod de sig Børn; men vi skal nu følge den sidste af Sønnerne,

He was born Rasmus Hendricson.

Han blev født 1659, midt under Svenskekrigene; hvornaar han blev gift, eller hvem, der var hans første Kone, kan ikke oplyses, da Kirkebogen for Vejstrup ikke er bevaret for en Tid, der ligger længere tilbage end 1689; men nogle af Kirkebogens allerældste Optegnelser vedrører netop Rasmus Hendricson og hans nærmeste Slægt, og det kan have sin Interesse at se, hvad disse korte Notater kan fortælle os:

1689. 8. Søndag efter Trinitatis jordet Rasmus Hendricsons dødfødte Barn.
1690. 4. Søndag i Fasten trolovet Hans Hendricson og Mette Rasmusdatter.
" Ægteviet 1. Søndag efter Trinitatis.
" 10. Søndag efter Trinitatis jordet Rasmus Hendricsons ene Tvilling, 3 Dage gammel.
" 11. Søndag efter Trinitatis døbt Rasmus Hendricsons Barn *Anne*.
" Decbr. begravet Rasmus Hendricsons anden Tvilling, 14 Uger gammel.
1694. 1. Januar hjemmedøbt Rasmus Hendricsons og Hans Hendricsons 2 Piger.
" 6. Januar begravet Hans Hendricsons Hustru.
" Marie Renselsesdag (2. Februar) kast Jord paa Hans Hendricsons nyfødte Barn, hjemmedøbt.
" Søndag Septuagesima (4. Februar) kast Jord paa Rasmus Hendricsons hjemmedøbte Barn.
" 13. Juni begravet Rasmus Hendricsons Hustru.

Disse faa Optegnelser efter Kirkebogen giver os et stærkt Indtryk af, baade hvor stærkt Døden hærger i den Slægt, som vi her beskæftiger os med, og hvor forfærdende stor Dødeligheden er for spæde Børn og unge Mødre i denne fjerne Tid. Rasmus Hendricson forblev ikke ret længe i Enkestand; 11. Fe-

bruar 1695 trolovede han sig med Cicel Andersdatter, Datter af Fæstegaardsmand Anders Rasmussen i Oure, og deres Bryllup fejredes 21. April samme Aar.

Dette Ægtepar fik nu 6 Børn, hvis Navne findes i Kirkebogen; men tre af dem døde som smaa, og kun en Søn og to Døtre opnaaede voksen Alder. Sønnen blev døbt 22. Juli 1701, og han fik sin Morfaders Navn, Anders Rasmussen. Cicel Andersdatter døde 1732, 68 Aar gammel, og hun blev jordet 14. Maj; medens Rasmus Hendricson døde i Februar 1737, 78 Aar gammel.

Om dette Ægteskab er der desværre ikke bevaret nogen mundtlig Tradition i Slægten, endnu mindre skriftlige Optegnelser. I hvert Fald er saadanne ikke komne til Meddelerens Kundskab.

Noget bedre stillede er vi, naar vi nu kommer til det næste Slægtled med

Anders Rasmussen.

Han er som foran nævnt døbt, vel ogsaa født, i Juli 1701. I 1730, den 8. Oktober, blev han trolovet med Maren, Datter af Fæstegaardmand Jacob Hanssøn i Gaarden Matr. Nr. 8 i Vejstrup. Hun var døbt 14. April 1709, og hendes og Anders Rasmussens Bryllup fejredes 3. Decbr. 1730. Hvornaar de har overtaget hans Fødegård i Vejstrup kan ikke oplyses, da, som nævnt, ingen Fæsteprotokoller for Klingstrup Gods og intet Fæstebrev er bevaret; men i et Pantebrev, dateret 11. Decbr. 1734, udstedt af *Henning Christoffer Walkendorff* af Klingstrup til *Frederic Hein* til Steensgaard, nævnes blandt andre Gaarde ogsaa Gaarden paa Matrikuls Nr. 19 a i Vejstrup som Pant, og da nævnes tillige Anders Rasmussen som Fæster af denne Gaard.

Anders Rasmussen og Maren Jacobsdatter faar mindst 6 Børn, men kun faa af dem opnaar den voksne Alder, og blandt dem var ingen Sønner.

Det er gennem Stavnsbaandets tunge Aar, at dette Ægtepar sidder i den gamle Slægtsgaard i Vejstrup, og de har sikkert, som næsten alle danske Bønder i disse Dage, mærket de onde Tiders Tyngde. Det er de danske Bønders dybeste Fornedrelses-tid, Hoveriet tynger som en Mare, og Armoden vokser. Kvægpestens frygtelige Svøbe gaar hen over Landet, og mangfoldige

Bønder ved ikke deres levende Raad, naar, som det ofte skete, næsten alle deres Fækreaturer var døde. Men det er ogsaa i disse Aar, at den ny Tid fødes, og Bøndernes Frigørelse og Op-
rejsning stunder til. Der er adskilligt, som tyder paa, at Anders Rasmussen var et Hovede højere end de fleste af sine Stands-
fæller i disse Dage, og det er sandsynligt, at hans Vilkaar var en Del bedre end deres.

Der var nu først det afgørende vigtige Forhold, at hans Gaard var hoverifri, og dernæst var han en Mand, der havde For-
staaelse af, hvor betydningsfuldt det var at antage de ny Ager-
dyrkningsmetoder, der kom frem, og endelig havde han Mod til trods sine Sognefællers Spot og Ugleseen at gaa sine egne
Veje, hvilket var saare ualmindeligt i den Tid. Det er ganske utvivlsomt, at Hans Christensen lignede sin dygtige Morfader
og har arvet en god Del af sin stærke Energi, sit Mod til at gaa nye Veje og sin Forstaaelse af Nutidens Krav fra ham.
Efter Hans Christensens mundtlige Fortælling har Friskolelærer Rasmus Hansen optegnet følgende betegnende Træk om ham:

Under den store Kvægsyge, som hærgede Landet i Midten af Syttenhundredtallet, kom den flere Gange til denne Egn; men det var især slemt i 1771. Sygdommen udbrød da ved Mik-
kelsdagstide, mens Køerne endnu gik i „Ævret“ og havde rige-
lig Græs.

Saasnart Pesten viste sig, tog Anders Rasmussen sine Krea-
turer paa Stald; men de andre Mænd i Sognet lod fortsat deres Køer gaa i Marken, og Resultatet blev da ogsaa, at alle deres
Høveder døde paa 15, nær. Anders Rasmussens Kreaturer der-
imod blev slet ikke syge, men levede i bedste Velgaaende. Naar han saaledes trøstigt kunde sætte sine Kreaturer paa Stald saa
tidligt, skyldtes det, at han havde en bedre Avl end sine By-
fæller, og navnlig havde han en Del fortrinligt Hø. Han havde nemlig nogle Aar i Forvejen saaet nogle Agre med Kløver, og
navnlig paa den fede Toftejord gav den et meget stort Udbytte.

I Aaret 1772 kom Kvægpesten igen til Sognet hen paa Slut-
ningen af Sommeren, dog mindre voldsom end Aaret før. Anders Rasmussen satte igen sine Høveder paa Stald, og hele Vinteren
derefter blev ingen af dem syge; men saa henad Foraaret gik det galt. Sygdommen var for længst overvunden i de angrebne

Besætninger i Byen; men da det gik langt hen paa Foraaret, inden Græsset ret kunde komme frem, saa man kunde faa Krea-
turerne ud, saa blev det smaat med Foder hos Anders Rasmus-
son, som havde en stor Besætning. Han maatte da ty til en Halmstak, som han havde staaende ude i sin Toft fra forrige
Aar. Lidt betænkelig var han vel ved at bruge af Halmen, thi han vidste, at en Flok syge Køer havde om Efteraaret brudt
ind paa hans Toft fra Bymarken, og de havde gaaet og rodet og savlet i hans Halmstak. Dog nu var der jo gaaet saa lang
Tid, siden dette skete, og da hans Trang for Halmen blev meget stor, vovede han at fodre med den. Men det skulde han ikke
have gjort; thi nu blev hans Køer straks angrebne af Sygdom-
men, og de døde paa to nær; desuden reddede han nogle Ung-
høveder, som ikke havde faaet noget af den ulykessvangre Halmstak.

Han maatte nu naturligvis sammen med Skaden døje adskil-
lig Spot af sine Byfæller, som længe havde set skævt til ham for hans Helds Skyld, og fordi han vovede at gaa sine egne
Veje. Det var som alt nævnt sjældent i de Dage, at nogen vovede at gaa mod det, som var Skik og Brug, eller det, som var vedtaget i Bylavet. Alle lige lange eller rettere lige korte
Skridt, og alle samme Fart eller Mangel paa Fart i Foden; det var Løsenet blandt Bønder i de Tider. Alt nyt er ondt, sagde de. Bliv paa de Veje, Fædrene har vandret, og dyrk de
Vækster, som de har dyrket, og dyrk dem paa samme Maade. Uvilje og Spot overfor den, som vover at følge sin egen Vilje
paa Trods af de andre; han skal kanøfles. Og saa kanøfledes de Anders Rasmussen, saa godt de kunde.

Men Hans Christensen var stolt over sin Morfader og frem-
hævede altid, naar denne kom paa Tale, at han var den første Bonde her i Egnen, som dyrkede Kløver.

Anders Rasmussen og Maren Jacobsdatter havde fem Born, to Sønner og tre Døtre; men Sønnerne døde, mens de var ganske
smaa, og det blev den yngste Datter, som fulgte Forældrene efter i Gaarden. Hun hed

Johanne Andersdatter

og blev døbt i Vejstrup Kirke 17. Maj 1749. Da hun var 20 Aar

gammel, blev hun gift med *Christen Hansen*, som var Søn af Fæstegaardmand *Hans Jørgensen Baltcher* af Øster Aaby. Christen Hansen blev døbt i Skaarup Kirke 6. Søndag efter Paaske (29. Maj 1740). Den 2. Oktober 1769 blev han trolovet med *Johanne Andersdatter* af Vejstrup, og deres Bryllup fejredes den 20. November samme Aar.

Naar det i disse Stavnsbaandets Dage uden Vanskelighed kunde lade sig gøre for en ung Karl fra Skaarup Sogn at bosætte sig i Vejstrup, saa skyldtes det vel den Omstændighed, at alle Gaardene i Aaby hørte under Klingstrup, og at *Johanne Andersdatters* Hjem var den ene af de to Gaarde i Vejstrup, som hørte under samme Gods.

Hvornaar Christen Hansen og *Johanne Andersdatter* overtog Fæstegaarden i Vejstrup kan ikke oplyses; men de har sikkert fra første Færd af boet i hendes Hjem. Hendes Moder døde i 1779 og blev begravet den 15. December. Anders Rasmussen levede til 1782 og blev 80 Aar gammel; han blev begravet 15. Marts. Senest ved hans Død maa Christen Hansen have overtaget Fæstet; men først i Landsdommer *Hans Koefoeds* Skøde paa Klingstrup og Vejstrupgaard med tilhørende Jordegods af 23. Juni 1772 finder vi ham nævnet som Fæster af Gaarden paa Matr. Nr. 19 a i Vejstrup.

Christen Hansen og hans Hustru havde fire Børn, to Sønner og to Døtre, som opnaaede voksen Alder:

Niels, døbt i Vejstrup Kirke 6. Sept. 1772, døde omkring ved 1812 som Gaardejer paa Skaarup Mark.

Karen, døbt 28. Jan. 1776 gift 1804 med Gaardfæster *Christen Rasmussen* i Vejstrup; de boede i den Gaard, som nu kaldes „Lindegaard“.

Hans, født 10. Jan. 1781 og døbt 28. Jan. i Vejstrup Kirke, gift med *Anne*, Datter af Gaardfæster *Niels Hansen* paa den Gaard i Vejstrup, som nu hedder „Spillemose“, og

Anne Marie, døbt 3. Aug. 1788, gift 1816 med *Kasper Hansen*, Ladefoged paa Hesselagergaard; han købte samme Aar den Ejendom, som nu kaldes „Højtofte“ (Matr. Nr. 21 b i Vejstrup), og de boede igennem mange Aar der.

Om Christen Hansen og *Johanne Andersdatter* vides der desværre ikke meget at fortælle. Han var kun 8 Aar gammel, da

hans Moder døde, allerede næste Aar fik han Stifmoder; men hun levede kun et Aar, og inden der igen var gaaet et Aar, giftede Faderen sig for tredje Gang. I Hjemmet blev der efterhaanden en meget stor Børneflokk, og Vilkaarene har nok ikke altid været saa blide for Christen Hansen og hans Helbrødre; dog staar de som voksne, saavidt det kan skønnes, i et venligt Forhold til Barndomshjemmet, og det maa jo have været nok saa højtideligt, da de fire voksne Brødre staar Faddere ved deres yngste Halvbroders Daab i Skaarup Kirke den 7. Oktbr. 1764.

Christen Hansen synes at have været en stilfærdig og venlig Mand med et blødt Sind og et godt Lov mellem sine Bymænd; jeg slutter det sidste deraf, at han nævnes saa ofte i Kirkebogen som Fadder ved Barnedaab. Hans Sønnesøn og Navne fortæller, at da han 6½ Aar gammel blev indskreven i Skolen, spurgte Præsten, den ældre Baggesen, om hans Navn, og da Drengen svarede: „Christen Hansen“, udbød Præsten: „Nu da, saa er det min gode, gamle Ven.“ *Johanne Andersdatter* har utvivlsomt været en langt stærkere og mere udpræget Personlighed end sin Mand. Hun har nok lignet sin Fader, og hvad der fortælles om hende, viser os adskillige af de Træk, som er fremtrædende hos saa mange af de stærke og dygtige Mennesker, som stammer fra hende. Hun ejede en stærk Vilje og en stor personlig Dygtighed, parret med praktisk Sans og Sparsommelighed. Der lever endnu i Slægten Fortællinger om hende, som viser, at hun ikke netop var nogen blid Natur.

En Sønnedattersøn har fortalt et Træk om hende fra den Tid, da Udskiftningen af Vejstrups Jorder fandt Sted. Christen Hansen fik da tildelt det Stykke af Vejstrup Kohauge, som nu er betegnet med Matr. Nr. 19 a, hvorpaa Kohavegaarden nu ligger, og hvorefter den har faaet sit Navn. Christen Hansen var veltilfreds med Jordstykket og kom glad hjem til sin Kone og fortalte, hvordan deres Lod var falden. Hun saa mere praktisk paa Sagen og var alt andet end fornøjet. Jordstykket var saa ukultiveret og havde saa mange lave og sumpede Strækninger, og hun gav sin Misfornøjelse Luft ved at sige: „Der er jo ikke engang saa meget som en Skæppe Land, hvor vi kan saa noget Hør.“

Hendes Sønnesøn, Christen Hansen, som var 21 Aar, da hun

døde, skriver saaledes om hende: „Min Farmoder var ikke mild og venlig, men havde en streng og kraftig Karakter og var begavet med stor Forstand. Som jeg nu kan tænke mig, var hun en gudfrygtig Kvinde, men meget vanskelig for min Moder at pleje og opvarte.“

En anden af hendes Sønnesønner, Niels Hansen, Oure, skriver om hende, at hun ikke var saa god, „men meget dygtig.“ Det vil sige, at hun var en noget haard Karakter.

Endelig skal jeg nævne et Træk om hende, som hendes Sønnedatters Dattersøn har fortalt, og som viser baade hendes gammeldags Guds frygt og hendes Sparsommelighed: Hun gik regelmæssig til Kirke hver Søndag, og hun havde hele sit Liv to tærnede Hørgarns Forklæder, som hun skiftevis brugte til sin Kirkefærd.

Christen Hansen døde i en forholdsvis ung Alder, nemlig 14. Juni 1806, kun 66 Aar gammel. Dødsarsagen var Halsbetændelse. Samme Aar, den 16. Juli, holdtes der Skifte i Dødsboet. Skifteforvalter var Landsdommer, Etatsraad H. Koefoed til Klingstrup og Vejstrupgaard.

Skifteforretningen er beskrevet saaledes:

Anno 1806 d. 16de Julii indfandt sig den høye Skifteforvalter S. T. Hr. Etatsraad Koefoed til Klingstrup og Weistrupgaard Godser med Fuldmægtig Østrup fra Weistrupgaard i Stervboegaarden for i Følge Anmeldelse at holde en lovlig Registrerings- og Würderings-Forretning til videre paafølgende Skifte og Deling efter afgangne Gaardmand Christen Hansen i Weistrup Bye under Klingstrup Gods, der ved Døden var afgaaet den 14de Juni sidstleden, mellem hans efterlevende Enke og de med den afdøde i deres Egteskab sammenavlede Børn, som er 1: en Søn Niels Christensen, Gaardmand i Skaarup Bye. 2: en Pige Karen Christens Datter, givet med Gaardmand Christen Rasmussen her i Weistrup Bye. 3: en Søn Hans Christensen, 25 Aar gammel, tienende her i Stervboegaarden og 4: en Pige Anne Marie Christens Datter, 18 Aar gammel, tienende i Stervboegaarden.

Som Laugværge for den efterlevende Enke var antaget og tilstæde Gaardmand Jacob Hansen her af Byen under Tiselholt Gods; ligesaa var antagen og tilstæde som Formynder for den umyndige Pige, Gaardmand Korth Hansen i Østeraabye Bye, Halvbroder til den afdøde.

Som Witterligheds- og Würderingsmænd var antagen og tilstæde Sognefogden Hans Andersen, Gaardmand her i Weistrup og Peder Hansen Skovfoged, gl. Klingstrup Lykker.

I alle foranbenævnte Nærværelse blev da foretaget som følger: For Skifteretten fremstod Enken og var begierende, at denne Stervboe maatte forskaaes for registrering og Würdering samt videre paafølgende Skiftebehandling, da hun med sine samtlige Børns Willie og Samtykke var bleven eenig at den eneste umyndige Datter, Pigen Anne Marie Christens Datter bliver tilstaaet og tilskreven følgende udi Arv efter hendes afdøde Fader nemlig:

22

| | |
|--|----------|
| 3 St. Koer af Værdi 20 Rgd. pr. Stk. er | 60 Rgd. |
| en komplet Seng med Tilbehør af Værdie | 100 — |
| en Ege Kiste af Værdie | 14 — |
| samt frit Brøllup med 100 Personer eller i dette Sted i Tilfælde af andre Omstændigheder, som kunde forbyde Brøllups Holdelse i Stervboegaarden, da i rede Penge | 100 Rdl. |
| Summa 274 Rgd. | |

Pigens antagne Formynder tilligemed hende selv erklærede dem fuldkommen fornoiet og tilfreds med det af Enken den umyndige tilstaaede, da de indsaae, at det endog var mere, end hun kunde tilkomme, om denne Stervboes Ind- og Udboe til det yderste blev udbragt, de tilstedeværende myndige Arvinger havde ikke noget imod det, som Enken havde tilstaaet den umyndige, da enhver især af dem tilstod at have faaet en lige Anpart her imod, og nu for Tiden fordrede de ikke videre af denne Stervboe, men overlod samme til Enkens frie Brug og Raadighed. Hvad denne Gaards og Besættings Brystfældighed angaar, da ville Herskabet nu for Tiden ikke gore nogen Paastand om sammes Istandsættelse, men forbeholdt samme, indtil Enken i sin Tid ved Døden afgaar eller og, om det skulde befindes, at hun ikke vedligeholdte og forbedrede det hendes afdøde Mand tilstædede, som nu blev hende Paalagt og Betydet.

Skifteretten kunde altsaa ikke have noget imod, at denne Boe, som den nu forefandtes, blev til Enkens frie Brug og Raadighed overleveret, imod hun forbandt sig til at holde denne Stervboe fri for ald Gield og Krav, til Slutning bliver da alene at anføre dette Skiftes Bekostning, nemlig — efter det den umyndige i Arv tilstaaede kan Boens Formue beløbe til den Summa 3288 rd, hvoraf altsaa dette Skiftes Bekostning bliver at beregne som følger:

| | |
|---|--------------|
| a) Skifte Sallarium | 3 rdl. |
| b) til Arveafgifts-Contoiret ½ procento | 11 — |
| c) Stempleet Papier til Skifteret | 18 — 54 skl. |
| d) Skrivesallarium | 48 — |
| e) 12½ procento Forhøielses-Gebyr | 4 — 18 — |
| og f) til Witterligheds-mændene | 1 — |
| Summa 68 rdl. 24 skl. | |

Da nu intet videre ved dette Skifte var at foretage blev det med alle samtlige tilstedeværendes Willie og Samtykke sluttet og tilendebragt under Lofte af Enken og Arvinger at holde Skifteforvalteren og sammes Fuldmægtig i alle Maader Anke- og Kravløs for alt hvad som af dette Skifte maatte dependere, hvilket alt de med Hænders Underskrift her i Protocollen Bekræftedes.

Stervboen Datum ut supra.

Østrup,
Fuldmægtig.

Sonnerne Niels — N. C. S. — Christensen. Hans — H. C. S. — Christensen.
Enken Johanne — J. A. D. — Andersdatter. Jacob — J. H. S. — Hansen.
Christen — C. R. S. Rasmussen paa sin Kones Vegne.
Pigens Formynder Korth — K. H. S. — Hansen.
Witterligheds- og Würderingsmændene Hans — H. A. S. — Andersen.
Peder — P. H. S. — Hansen Skovfoged.

23

Denne Skifte-Forretning er navnlig interessant derved, at den fortæller om en Velstand i den gamle Gaard, som vistnok med Rette kan betegnes som meget sjælden.

Efter Christen Hansens Død maa den yngste Søn,

Hans Christensen,

overtage Ledelsen af Gaardens Arbejde sikkert dog i nært Samvirke med sin kraftige og energiske Moder. Hans Christensens første Barndom faldt i den bevægede Tid, da Kampen om Landboreformerne fandt Sted; han var kun 7½ Aar gammel, da Stavnsbaandet blev løst, og som ældre Mand talte han ofte om, at den Glæde, som denne Begivenhed vakte i hans Hjem og blandt de Mennesker, som stod dette Hjem nær, havde givet ham nogle af de rigeste Minder, han havde fra sin Barndomstid.

Han hørte som Barn de gamle fortælle om Trældommens Dage og om Arbejdet paa Hovmarkerne under Fogdens Svøbe eller Herremandens Hundepisk. Om Herredsfoged *Niels Brinch*, der ejede Tiselholt fra 1740 til 1756, gik der saaledes mange haarrejsende Historier. Han saa jo da endelig ogsaa selv som Dreng, hvorledes Bønderne maatte forsømme deres eget Arbejde for at passe Herremandens. Meget tidlig er hans Selvstændighedstrang stor, og hans Følelse af Bøndernes Menneskeværd og Ligeret overfor andre Klasser i Folket er vaagen og stærk. Han harmes over den Behandling, som hans Standsfæller ofte maa døje, og den Haan og Ringeagt, de tit er udsatte for. Han forstaar efterhaanden, at naar Bønderne nyder saa ringe Anseelse, som de gør, saa skyldes det vel i nogen Maade deres Fattigdom; men det skyldes ogsaa i høj Grad deres Uvidenhed og deres Mangel paa personlig Udvikling og Frigørelse.

Da han er bleven voksen, maa han sørge over, at han selv har lært saa lidt i sin Barndom; den Skoleundervisning, der da blev budt ham, var ussel; han fik vel lært at læse, men han fik ikke lært at skrive saa meget som sit eget Navn. Som voksen længes han vel efter at vinde Oplysning og Udvikling, indre Frigørelse; men Arbejdet stiller hver Dag sine Krav, og de maa efterfølges, og igennem mange Aar bliver disse Krav strengere og strengere; saa bliver der ingen Tid tilovers til Kundskabs-

eller Færdighedstilegnelse. Hans Søn, Christen Hansen, skriver i sine Optegnelser saaledes om sin Fader:

— „som 18 Aars Ungersvend kom han til at tænke paa, hvor fattigt det dog var, at han ikke kunde skrive sit eget Navn; saa fik han en Mand, som kunde skrive, til at foreskrive sig Bogstaverne, og saa lærte han sig selv at skrive.“

Men han har nok alligevel ikke faaet lært at skrive paa dette Tidspunkt; thi da hans Søster, Anne Marie, blev trolovet i 1816, og hendes Svoger, Christen Rasmussen, og Hans Christensen er Forlovere, og de i den Anledning skal skrive deres Navne, saa skriver Sognepræsten nedenunder „med paaholden Pen.“ Nej, det er nok, som Friskolelærer Rasmus Hansen fortæller, at i 1827, da Hans Christensen blev Sognefoged, og som saadan ofte fik Breve, der skulde besvares, da lærte han sig først for Alvor Kunsten at skrive, og da var han 46 Aar gammel.

Hans Christensen tilbragte saa godt som hele sin Ungdomstid i sit Hjem; dog nævner Rasmus Hansen et Sted, at han som 19 Aars Karl en Vinter var Tærsekarl paa Broholm. Han blev ikke Soldat, velsagtens fordi Faderen kunde fritage ham som „Gammelmandssøn“, eller det var maaske, som Christen Hansen skriver, at han blev fri som „Enkesøn“. Hans Christensen er ved sin Faders Død 25 Aar gammel, og kort efter det før omtalte Skifte maa han af en eller anden Grund have overtaget Fæstet efter sin Moder, og i Slutningen af 1807 køber han sin gamle Slægtsgaard og bliver Selvejer.

Skødet er af 31. Decbr. 1807 og lyder saaledes:

Jeg underskrevne Hans Koefoed til Weistrupgaard og Klingstrup. Hans Kongelige Mayestæts Etattraad gjør herved witterlig at have solgt og afhændet, ligesom jeg herved sælger, skioder og aldeles fra mig og Arvinger afhænder til Gaardfæsteren Hans Christensen den mig hidindtil tilhørende og af ham i Fæste hawde Bondegaard beliggende i Svendborg Amt, Gudme Herred, Weistrup Sogn og Bye staaende for Hartkorn, Ager og Eng 5 Td. 4 Skp. 1 Fjdk. 1²³/₂₄ Alb. Hvilken Gaard med alt Tilliggende, som før har været en Hovningsfrie Gaard under Weistrupgaards Hovedgaard, fra nu af herefter skal tilhøre benævnte Hans Christensen som en frie Eiendom med ald den Ret og Rettighed, jeg hidindtil har eiet samme, dog saaledes, at den aldrig maa bruges eller sælges til at completere nogen Hovedgaard og at den bestandig udi hvis Eiendom den end maatte komme, bliver frie for Howerie, ligesom og denne Gaards Bygninger ere forsikrede udi Landets almindelige Brand-Casse for den Summa 830 rd.

Op da nu bemeldte Hans Christensen i Følge den indgangne Kiøbe-Contract af Dags Dato har betalt mig den accorderede Kiøbesumma med 2200 rd. Sκριwer Toe Tuusinder og Toe Hundreder Rdl. saa tilstaaes her-

Weistrupgaard d. 31. December 1807.

For at kunne dække Købesummen laante Hans Christensen i den „almindelige Enkekasse“ 800 Rgd. mod 1ste Prioritet i sin Ejendom, og for Resten af Købesummen udstedte han en Obligation paa 1400 Rgd. til Etatsraad Køfoed sikret ved 2den Prioritet i Ejendommen. Begge disse Obligationer blev indfrie 1812.

Matr. 19 a.
Som alle stærke og energiske Mænd vilde Hans Christensen gerne have meget at raade over og arbejde med, og da en af de ny Selvejere i Veistrup, Reinholdt Rasmussen, Ejer af Matr. 17 efter den nugældende Matrikel, udstykkede sin Gaard, saa købte Hans Christensen Hovedparcelen af den. Han bragte derved sin Gaards Størrelse op til 64 Td. L. med et samlet Hartkorn af ialt 7 Td. 1 Skpr. 3 Fjdk. $\frac{1}{2}$ Alb. Skødet er af 23. December 1809. Hans Christensen laante i Anledning af dette Jordkøb 1000 Rgd. af Etatsraad Koefoed mod 1ste Prioritet i den ny Parcel. Obligationen er udstedt 14. Juni 1810, men den blev indfriet allerede 11. Juli 1811.

26

NAPOLEONSKRIGENE - NAHOLLANDS
STREK - NAUTICAL, MAIN, WARS

Mand herind i Landet, og mange Tusinde spanske Tropper blev henlagt til Fyn. Spaniolerne kom da ogsaa til Vejstrupegnen; de kom ganske vist som „vore Venner“, men var dog nok saa nærgaaende og ubehagelige Gæster. Fra den Tid er der fortalt mig et Træk om Hans Christensen, der er meget betegnende for ham:

Spaniolerne var slemme til at stjæle Høns og i det hele tilbøjelige til at tage, hvad de fik Lyst til. En Dag H. Chr. kom omme fra „Lindegaard“, hvor hans Søster jo var Kone, og ind i sin egen Gaard, hørte han Hønseskrig og stor Allarm inde fra Hønsehuset; det var da to spanske Soldater, som var i Færd med at bjerge sig et Knappe Høns, et Par havde de alt drejet Halsen om paa og smidt udenfor. Hans Christensen fo'r da ind i Hønsehuset, greb fat i Tyveknægtene og smed dem ud. Den ene af Soldaterne greb da sin Daggert og huggede efter ham. Hans Christensen holdt sin ene Arm beskyttende op for sig, men Spanioleren jog sin Daggert gennem hans Arm. Han var dog fremdeles uforknyt, greb en Raft, som laa lige for Haanden, pryglede løs paa Hønsetyvene og jog dem ud af Gaarden; dog blev han nu saa udmattet af Blodtabet, at han besvimede, faldt om og maatte bæres ind. Da han var bleven forbunden og kommen lidt til Kræfter igen, gik han og meldte Sagen til den Officer, som havde Kommandoen i Byen. Officeren spurgte ham, om han kunde kende den Mand, som havde stukket ham i Armen. Ja, det mente Hans Christensen da nok, at han kunde. Saa blev alle Soldaterne i Byen kaldt sammen og stillet op i Geledder, og Hans Christensen maatte saa gaa langs med Rækkerne sammen med Officeren; han var heller ikke længe om at udpege den skyldige. Voldsmanden fik dog ikke anden Straf, end at han maatte gaa med et hvidt Bind om Panden, saa længe Afdelingen laa i Vejstrup. Hans Christensens Datterson, som var 17 Aar, da H. Chr. døde, har fortalt mig dette Træk, og han føjede til: „Som Barn har jeg ofte set det Ar, Morfar fik efter Daggertstikket.“

Fra samme Kilde har jeg følgende Historie:

Engang skulde en 20—30 Bøndervogne fra Oure-Vejstrup køre i Ægt til Faaborg for Spaniolerne; en Afdeling skulde forlægges dertil, og Bønderne skulde køre med Soldaternes Oppakning, medens Soldaterne selv skulde gaa.

ned-with ilk-grt
 SAA-50 j.m-8n
 ka-en
 (ben) -il
 (det) -to, exist, til
 ti
 SAAIT-and
 OG

Nu var der med Soldaterne en gammel Kvinde, som vaskede og syede et og andet for dem, og hun skulde da ogsaa med til Faaborg. Den Officer, som kommanderede Transporten, vilde have, at hun skulde gaa ligesom Soldaterne; men hun havde skrøbelige Ben, og det var saa svært for hende at gaa. Hans Christensen, som var med i Ægten, ynkede over hende og tog hende op at køre paa sin Vogn, men da Officeren saa det, jog han hende ned og befalede hende, at hun skulde gaa.

Saa snart Officeren vendte sig bort, tog Hans Christensen hende imidlertid op at køre igen. Da Officeren saa det, blev han ganske rasende, fo'r til og rev Konen ned af Vognen og gav derefter Hans Christensen nogle Slag over Ryggen med den flade Klinge; men da kogte Blodet over for den fynske Bondemand; han greb fat i Officeren og brødes med ham. De andre Ægtbønder, som saa, hvad der gik for sig, standsede deres Køretøjer, bevæbnede sig med Sten fra Vejen og gav sig til at stene Officeren; en af Stenene gik dog fejl Adresse; thi den ramte Hans Christensen med saadan en Kraft i den ene Side af Hovedet, saa han nær var besvimet ved det. Officeren, som blev ramt af flere Stenkast, fik hurtigt nok af den Konfekt; han maatte æde sin Vrede i sig og finde sig i, at den gamle Kvinde agede til Faaborg paa Hans Christensens Vogn.

Anne Nielsdatter.

I Aaret 1809 d. 21. Januar blev Hans Christensen viet til Anne Nielsdatter fra Gaarden „Spillemose“ paa Vejstrup Mark. Hendes Fader hed Niels Hansen og var født 1731, vistnok i Vor-mark, medens hendes Moder hed Margrethe Knudsdatter og var født i Gudbjerg 1742.

Anne Nielsdatter blev født d. 10. Juli 1782 og var saaledes omfrent jævnaldrende med sin Mand. Hun var en ualmindelig god og elskelig Kvinde, og hun blev en sjælden Hustru og Moder i Hjemmet paa „Kohavegaarden“.

Som gammel Mand skriver Niels Hansen, Oure Mark, saaledes om sine Forældre:

„Min Fader var en klog, forstandig Mand, fast af Karakter og ærlig som kun faa i de Dage; men han var ikke et Hjertemenneske. Min Moder derimod var hjertelig og god, som kun

faa Kvinder, kunde dele alt med sine Medmennesker og navnlig de fattige, som ikke glemte at komme i Gaarden; men dette blandede Fader sig heller ikke i. Hun gav os Børn Formaninger, og navnlig holdt hun os til at sige Sandhed og talte tit om Vorherres Godhed.“

Det var i en ond Tid, at de to Mennesker begyndte deres Samliv og fælles Arbejde.

Krigen og et uforstandigt Landestyre udmarvede vor Økonomi, og Rigets Pengeforhold blev ganske forvirrede. Den Mønt, man regnede i, var Rigsdaler Courant, som kun fandtes i Sedler, og naar man for 125 Rigsd. C. fik 100 Specier i Sølv, svarende til 400 Kr. i vore Penge, saa var Sedlernes Kurs Pari; men skulde man give mere end 125 Rigsd. C. for 100 Specier, saa var Kursen ringere end Pari og desto slettere, jo mere man skulde give. I Aarene 1801—1806 var Kursen omtrent 140, altsaa ret nær ved Pari, men i 1912 var den 1735. Det vil sige, at 1 Rigsd. C. der, naar den stod i Pari, havde en Værdi af 3 Kr. 20 Øre, i 1812 kun havde en Værdi af ca. 23 Øre.

Landbruget fik i disse Aar vældige nominelle Priser for deres Produkter; det vil sige, at de fik dem betalt efter Kurs. Den sjællandske Kapiteltakst, som i 1807 var saaledes: Rug 6 $\frac{1}{2}$ %, Rigsd. C., Byg 3 $\frac{1}{2}$ %, Rigsd. C., Havre 2 $\frac{1}{2}$ %, Rigsd. C., var i 1812 steget til den tidobbelte Højde: Rug 61 $\frac{1}{2}$ %, Rigsd. C., Byg 34 $\frac{1}{2}$ %, Rigsd. C., Havre 23 $\frac{1}{2}$ %, Rigsd. C., alt pr. Td. Men samtidig betalte man sine Skatter, Afgifter og Renter efter Paalydende. Selvfølgelig maatte Landbruget da give et vældigt Pengeoverskud. Naar det ved en Gældsstiftelse ikke var udtrykkelig angivet eller bestemt, at Gælden skulde betales efter Sølvværdi, saa kunde man dække med de næsten værdiløse Sedler. Den Selvejer, som var klog og forudseende, solgte da f. Eks. et Par Heste eller nogle faa Tdr. Korn og fik derfor en Dyngse Sedler, hvormed han betalte den Gæld, han havde stiftet ved at købe sin Ejendom. Ikke underligt, at mange Godsejere og Pengemænd blev ganske ruinerede i disse Aar.

I 1814 begyndte Hans Christensen at bygge sig en ny Gaard i Vejstrup Kohauge; han byggede den efter Tidens og Egnens Skik af Bindingsværk med lave, snævre Længer og lerklinede Vægtavl, dog havde Stuehuset brændte Sten i Ydervæggene. Han

tog selv Del i ethvert Arbejde med at rejse sin ny Gaard, og han sled baade aarle og silde. Naar Arbejdsfolkene efter endt Dagværk havde spist deres Aftensmad og gik til deres Hjem, saa tog han fat paany og arbejdede i Timevis, og det var, som om han aldrig kunde blive træt.

Men hvor meget end han og Anne Nielsdatter arbejdede, og hvor meget de end sparede; det kostede mange Penge at bygge en Gaard, og saa maatte de gøre Gæld, og nu efter Statsbankerotten 1813 blev Tiderne efterhaanden anderledes. Endnu nogle Aar var Priserne paa Landbrugsprodukter vel høje efter Navneværdi; men hvad hjalp det i Grunden, at man fik Hænderne fulde af Sedler ved at sælge et eller andet, naar man skulde betale sine Ydelser, og hvad man købte, efter Sølvværdi.

I 1815 kom endelig Freden efter den store Krig. Hundretusinder af Soldater vendte tilbage til det produktive Arbejde; Efterspørgselen efter Landbrugsprodukter blev Dag for Dag mindre. Samtidig steg Kursen paa vore Penge, hvilket vel i og for sig var godt; men det virkede alt sammen til faldende Priser. Efter 1818 indtraadte saa den saakaldte „store Landbrugskrise“. Produktpriserne sank nu hastigt ned til et saadant Lavmaal, at det var til at fortvivle over, og samtidig var det, som Byrderne blev større. Det var ikke blot Gælden, som skulde forrentes og afdrages, og Skatter og Afgifter, som skulde betales; men der var saa mange andre Byrder, og først og fremmest tyngede det „offentlige Hoveri“. Ja, da maatte mangan Bondemand med Kone og Børn gaa fattig som Job fra sit Hjem, og da var Hans Christensen nær bleven dreven af sin Gaard. Ringe Indtægter havde han; Tjenestefolk var der ikke Raad til at holde, og saa maatte han og hans Kone saa godt som alene udføre alt Arbejde paa den store Gaard.

Naar nogen senere spurgte ham: „Hvor kunde I dog?“ saa svarede han gerne:

„Gaarden var virkelig det nemmeste at passe; det kunde vi sagtens overkomme; det andet var meget værre.“ Med „det andet“ mente han det „offentlige Hoveri“: Ægtkørsel, Kystvagter, Ekserserøvelser m. m.

Da Krisen var paa det værste, sagde han en Dag til sin Kone: „Dersom disse Tider varer endnu 3 Aar, saa'er vi ikke Gaard-

folk længere.“ Ejendommeligt nok er det, at da han var i den yderste Nød, saa reddede han sig ved at laane Penge af nogle Husmænd i Vejstrup, som havde fast Daglejerarbejde paa Herregaardene og som i disse Dage var meget bedre stillede økonomisk end Gaardmændene.

Ved Midten af 1820'erne blev Vilkaarene for Landbruget dog bedre, og nu gik det godt fremad for Hans Christensen. Han havde, som foran fortalt, i sin Barndom lært at læse, og han var som voksen altid ivrig efter at samle sig Viden baade om sin hjemlige Bedrift og om, hvad der kom frem og skete længere ude i Landet. Han var én af de første Mænd i Byen, som havde én Avis; det var jo „Fyens Stiftstidende“, som dengang almindelig kaldtes „Hempels Avis“.

Dog havde Hans Christensen ikke Tid til at sætte sig hen at læse Avisen, naar den kom; nej, men han tog den med sig, naar han f. Eks. drog ud at pløje, og naar han saa lod Hestene for den tunge Hjulpløv puste et Minut eller to ved Agerenden, saa fik han imens sin Avis frem og læste nogle Linier.

Sognepræsten i Oure, den ældre Baggesen, var hans gode Ven, og han laante ham forskellige landøkonomiske Smaaskrifter, udgivne af „Fyens Stifts patriotiske Selskab“. Heri læste Hans Christensen f. Eks. om Mergling og fik Interesse for den. Her fandt han bl. a. følgende Sætning, som han altid siden huskede og ofte brugte:

„Finder du Mergel paa din Mark, da skal det være som en Guldmine for dig.“

Det første Stykke Jord i Vejstrup, der blev merglet, var den Løkke under Vejstrupgaard, som ligger lige Syd for Brudagervejen og nærmest ved Byen. Her saa Hans Christensen, hvorledes et Merglingsarbejde gik for sig, og her lærte han ved Hjælp af Skedevand at udfinde, om det var Mergel, han havde for sig, eller „dødt Ler“.

Det lykkedes ham hurtigt at finde godt Mergel paa sin egen Lod, og nu gik han i Gang med at merge sin Jord. Den første halve Mark, han fik merglet, tilsaade han med Raps, og her avlede han saa megen Raps, at han fik 200 Rgd. for den. Det var en meget stor Pengesum i de Dage; nu kunde han betale

sin Gæld til de Vejstrup Husmænd og endda have en Skilling til overs.

Til at begynde med spottede hans Bymænd over, at han kørte Ler paa sin Mark, og over de ny Driftsmaader, han efterhaanden bragte i Anvendelse; men de store Kornafgrøder, hans Marker nu bar frem, belærte dem snart om, at det var ikke til at le af og drive Spot med, men et godt Eksempel til Efterfølgelse. Ogsaa befæstede Hans Christensen yderligere den Førerstilling, han tidlig havde vundet blandt sine Byfæller.

Det har nok været sidst i Tyverne, at følgende lille Begivenhed hændte, som længe vakte megen Morskab i Byen.

Mændene i Vejstrup havde en Smugkro, hvor de ofte samledes og drak Brændevin og sludrede. Den havde for Resten til Huse i det gamle Hus, Matr. Nr. 32, der endnu ligger lige overfor Gadedammen. Det gik ofte grimt til med Svir og Spektakel i den Kro, og det blev især galt, naar Degnen i Oure, som var en stor Sviregast, kom til Vejstrup og deltog i Drikkeriet, og det skete tit. Hans Christensen havde længe ærgret sig over dette Ustyr, og da han saa en Dag kom ind i Krostuen, hvor mange af Mændene i Vejstrup var samlede om Degnen fra Oure, der ret havde „Blus paa Lampen“ og skabte sig som en gal Mand, da magede Hans Christensen det saaledes, at han kom til at staa med sin Ryg tæt ind imod Degnens, derpaa greb han pludselig op over sine Skuldre og fat i Degnens, bøjede sig derpaa forover og stod saa med den sprællende Degn paa Ryggen. Nu raabte han til Mændene, at de skulde lukke Døren op ud til Gaden, og saa forsvandt han ud af Døren med den skraalende Degn, tog Fart tværs over Vejen og et godt Stykke ud i Gadekæret; der bøjede han sig helt forover og lod den fulde Degn gaa lige paa Hovedet i Gadekæret. Hele dette Optrin tog sig saa ustyrlig komisk ud, at alle, som saa det, brast i en skraldende Latter. Degnen vadede spyttende og bandende i Land og forsvandt derefter som en vaad Hund, og efter den Dag var Smugkroen i Vejstrup i hvert Fald fri for hans Besøg.

Som Aarene gik, voksede der en stor Børneflokk op i Kohavegaarden:

1. *Christen Hansen* (iflg. Bevilling til Navneforandring af 23. Maj 1879 — *Rosager*), født 19. Decbr. 1811.

2. *Johanne Margrethe Hansdatter*, født 29. September 1814.
3. *Niels Hansen*, født 23. December 1817.
4. *Maren Hansdatter*, født 21. Juni 1820.
5. *Hans Hansen*, født 26. Januar 1823 og endelig
6. *Karen Hansdatter*, født 28. November 1828.

En Søn, som blev født i Oktober 1825 og hjemmedøbt straks efter Fødselen med Navnet *Peter*, døde som Barn.

Men saa var der Hans Christensens to Brodersønner *Hans* og *Christen*, hvis Forældre var døde af Tyfus, da Drengene kun var fire og to Aar gamle. Hans Christensen og hans gode Hustru havde da taget de forældreløse Drengene i Huset, og de handlede imod dem og opdrog dem, som var de deres egne Børn. Endelig var der tre gamle Mennesker, som havde deres Ophold i Hjemmet, nemlig Hans Christensens Moder og begge Anne Nielsdatters Forældre, som alle tre levede, til de blev meget højt op i Aarene. Vi vil efter dette forstaa, at der i dette Hjem var mange og meget for en Husmoder at have Om-sorg for og tage sig af.

Børnene blev tidligt vænnede til Arbejde, og der blev stillet store Krav til dem, ogsaa ofte for store efter deres Kræfter; men havde Børnene under Faderens Ledelse arbejdet, saa hvert Lem dirrede af Udmattelse, saa havde Moderen saa blød en Haand og saa gode Ord til sine Smaa, og de blev alle tidlig meget dygtige Mennesker.

I Slutningen af Tyverne blev Hans Christensen opmærksom paa, at „Det kongelige danske Landhusholdningsselskab“ hvert Aar antog et Antal Bønderkarle som Læringer i Landbrug. Læretiden var tre Aar, som tilbragtes paa tre forskellige Læresteder, hvert Sted et Aar, hos fremragende Landmænd i Landets forskellige Egne.

Disse Landvæsens-Elever fik ingen Løn; men naar de bestod Læretiden med et godt Vidnesbyrd, saa blev de fri for at være Soldater i den staaende Hær.

Hans Christensen talte nu med sin ældste Søn, Christen, om, at han skulde søge at blive antaget som Lærling under Landhusholdningsselskabet. Det var Christen ogsaa villig til, fordi

han, som han selv som gammel Mand skriver, „var vis paa, at Faderen vilde, hvad han ansaa for det bedste for ham.“

I Sommeren 1829 blev der saa indgivet Ansøgning til Landhusholdningsselskabet; denne blev bevilget, og 1. November 1829 mødte Christen Hansen som Landbrugslærling hos Forpagter Schouboe paa Knuthenborg paa Laaland. Her saa han, hvorledes der pløjedes med Svingplov, og lærte den Kunst. Om Sommeren var han paa Bremersvold, en anden Gaard paa Laaland, som Schouboe ogsaa havde i Forpagtning.

Det andet Læreaar var Christen Hansen hos den bekendte Præst *Bone Falch Rønne* i Kongens Lyngby Nord for København. Endelig tilbragte han sit tredje og sidste Læreaar hos den højt ansatte jydsk Landmand *Peter Nielsen Knudstrup* i Ødum Sogn i Randers Amt. Her blev han især glad ved at være; her var fem Lærlinge foruden ham; men han var langt den dygtigste af dem; da de f. Eks. skulde pløje et Stykke Hedejord paa 30 Tdr. Land, viste det sig, at kun han formaaede at udføre dette Arbejde.

Medens han var der, fik han Lejlighed til at deltage i to Præmiepløjninger, den ene ved Randers, den anden ved Grenaa. Ved den første fik han 1ste Præmie, 20 Rigsd., ved den anden 2den Præmie, 25 Rigsd.

Efter at Christen Hansen var kommen hjem ved November-tide 1832, gav Hans Christensen ham Frihed til at forandre Driften af Kohavegaarden i Overensstemmelse med, hvad han nu havde lært. Der blev indført Vekseldrift og Sommerstaldfodring, og al Ting lykkedes saare godt.

Mest Betydning fik det dog, at Svingploven nu blev indført i Vejstrup og Omegn i Fl. Chr. H.s Eksempel. Han havde allerede, medens han var i Jylland købt en af de smaa „amerikanske“ Svingplove og sendt den hjem til sin Fader; men Hans Christensen havde ikke ment, at han kunde pløje ordentlig med den, og fortsatte med den gamle Hjulplov. Men saa saare Christen Hansen kom hjem, blev den fundet frem og taget i Brug. Det vakte betydelig Opsigt; der blev talt meget om det i Byen og Egnen, og mange kom for at se, hvorledes det gik for sig. Ofte maatte Christen Hansen ud at pløje for saadanne Gæster, især om Søndagen. Det varede heller ikke længe, inden flere

bad ham skaffe dem saadanne Plove, og i mange Vintre efter sin Hjemkomst havde han et betydeligt Arbejde med at lave Trætøj til de Plove, han hjemskrev for Egnens Bønder.

En af de mest fremtrædende Egenskaber i Hans Christensens Personlighed var hans udprægede Retfærdssans. Det kunde fylde ham baade med Sorg og Vrede, naar han var Vidne til eller hørte om, at nogen led Uret. Han kunde dirre af Harm, naar han saa, at en af hans Standsfæller var Genstand for Udbytning, Haan og Ringeagt fra Overklassens Side; men han harmedes ikke mindre dybt, naar en eller anden indenfor Bylavet maatte døje noget tilsvarende fra sine Fællers Side, og det skete ofte; thi det er jo en af de sørgelige Følger af Trællekaar, at den, som lever under saadanne og jævnlig er udsat for Overlast, Haan og Foragt fra sine Overmænd, han finder ofte en grusom Tilfredsstillelse i at traktere den eller de, han kan magte, med samme Behandling.

Naar Hans Christensen mødte saadant, var han altid rede til at tage sig den forurettedes Sag an. Enhver, der bad om hans Hjælp i en vanskelig Sag, kunde være sikker paa hans Bistand.

Nu var der i Tyverne en Sognefoged i Vejstrup, som hed Rasmus Jensen; han var ikke nogen synderlig dygtig eller betydelig Mand, og han lod Forholdene arte sig, som de bedst kunde, og han var nok hellere med mellem dem, der gjorde Uret, end han tog sig de forurettedes Sag an. Saadanne tyede da til Hans Christensens Hjælp; og efterhaanden lagde Myndighederne Mærke til, at han ofte førte en Sag til Sejr for en, der ikke kunde værges sig selv.

I 1827 blev saa den gamle Sognefoged afskediget, og Hans Christensen udnævnt i hans Sted. Han var derefter Sognefoged i Vejstrup i 21 Aar, indtil han som Medlem af den grundlovgivende Rigsdagsforsamling bad sig fritaget for Hvervet.

Fra sin tidligste Ungdom af havde Hans Christensen haabet og ventet paa, at den Stund skulde oprinde, da Bønderne ogsaa fik Mund og Mæle og Frimændsret til at føre deres Ønsker og Krav frem for Landets Konge, sammen med de andre Stænder, og derfor vakte Forordningen af 28. Maj 1831 om Indførelse af raadgivende Stænder den mest levende Glæde i hans Sind. Nu endelig var den Stund vel nær, som han saa længe havde ventet

paa; nu maatte vel den endelige Frigørelse for den danske Bonde komme.

Vel sandt; der var i den gamle Konges Ungdomstid gjort meget for Menigmand; Lænker var løste, og Byrder var lettede; men hvor mange Byrder, som særlig trykkede Bondestanden, var der dog endnu tilbage. Det var endnu *alene* Bønderne, der maatte bære Værnepligtsbyrden, og Behandlingen af Soldaterne var ofte brutal; og det var Bønderne, som *alene* maatte udføre Pligtarbejdet paa Landets Veje og besørge det utrolige Antal „Frikørseler“, som Kongen bevilgede.

Endnu i 1834 var en stor Del af Bondejorden under Fæstetvang; paa Øerne var saaledes endnu 12288 Bøndergaarde eller 56,4 % af alle Gaardene under Fæstetvang, og fra de fleste af disse Gaarde ydedes der endnu Hoveri. Og selv om det almindelige Hoveri mange Steder var afløst, saa hvilede det „offentlige Hoveri“ fremdeles paa al Bondejorden. Det ydedes især gennem „Frikørseler“ og Vejarbejde.

„Frirejser“, som de første ogsaa kaldtes, var de saakaldte „Kongerejser“ i Statens Ærinde, ikke blot for at befordre Kongen og det kongelige Hus, men mangfoldige Personer, der rejste i offentligt Ærinde med „Pas paa fri Befordring“. Saa var der Kørsel med Militærets Bagager fra Sted til Sted, og der var de saakaldte „Amtsrejser“ med Kørsel for Amtmanden eller hans Fuldmægtig, og der var Kørsel med Sagførere, Embedsmænd til Rettens Pleje, og Forbrydere, Læger, Jordemødre m. m.

I Stændermødet i Roskilde den 16. Oktober 1835 taler Fabrik ejer *Drewsen* om den urimelige Byrde, som dette offentlige Hoveri er for Bønderne. Han nævner, at han har udregnet, at der i hele Danmark køres „aarligt i „Frirejser“ 486,000 Mile, eller vor Klode omtrent 100 Gange rundt.“ Disse Frirejser „medfører stort Misbrug af Bondens Tid og Kraft. De militære Rejser er de værste; lige fra Generalen og ned til den kasserede Rekrut lyder Ordren: „Bonde, spænd for!“, medens Kørselen for Vejkorpsen er det næstværste.“

Hans Christensen havde baaret disse Byrder sammen med sine Standsfæller, ja, de bar dem endnu; men nu maatte de vel blive hævede — eller dog i hvert Fald blive fordelt paa en retfærdigere Maade. Alle Vegne, hvør han saa Lejlighed dertil,

taler han med sine Standsfæller om det, der staar for, søger at vække dem til at være med til at smede deres egen Skæbnes Lykke. Og i en stedse videre Kreds ser Bønderne hen til ham som deres selvskrevne Fører.

De endelige Forordninger om Stænderinstitutionen er af 15. Maj 1834, og til dem sluttede sig kongelige Skrivelser om Valgenes Afholdelse af 21. Maj samme Aar, hvortil der videre knyttede sig Bestemmelser om Kredsinddelingen.

Der var ikke fastsat en bestemt Valgdag, men det blev i Almindelighed paalagt Undersaatterne, at de skulde fuldføre Kongens Villie saa hurtigt som muligt. Inden Udgangen af 1834 var da ogsaa de fleste Valg afholdte. Østifterne var for de mindste Landejendomsbesidderes Vedkommende delt i 20 Distrikter, som hver skulde vælge en Deputeret og en Suppleant.

14. Distrikt omfattede hele Sunds Herred, Gudme Herred med Undtagelse af Gislev, Ringe og Ryslinge Sogne, Hundstrup Sogn i Salling Herred og hele Langeland. Det synes at have faldet ganske af sig selv, at de valgberettigede i den fynske Del af Distriktet opstillede Sognefoged *Hans Christensen*, Vejstrup; medens Langelænderne opstillede Proprietær *Pilegaard* til Skovsbo paa Langeland. Der var Valgsteder i Svendborg og Rudkøbing, og der blev afgivet ialt 626 Stemmer; af dem fik *Hans Christensen* 385 Stemmer og var dermed valgt til Deputeret; Proprietær *Pilegaard* fik 220 og blev Suppleant; hvilket imidlertid ikke fik Betydning, da *Hans Christensen* sad hele Valgperioden ud.

Valgdeltagelsen var næsten alle Vegne meget stor, for Østifternes Vedkommende 83 %. I Jylland mødte endog 87 % af Vælgerne og afgav Stemme. Østifternes Stændersamling skulde aabnes 1. Oktober 1835, og i Løbet af de sidste Dage i September ankom de Deputerede til Roskilde. Mellem dem var *Hans Christensen*, der saaledes havde maattet beskikke sit Hus for længere Tid og drage hjemmefra.

Sognefoged Hans Christensen, Vejstrup,
som Stænderdeputeret.

Det har nok været Tirsdag den 29de September 1835 henimod Aften, at Hans Christensen kom til Roskilde, og han havde haft en noget besværlig Rejse. I et Brev, som han skrev hjem den 2den Oktober, fortæller han, at der var ingen af de andre fynske Stænderdeputerede med over Bæltet, da han kom over. Han besluttede da at vente paa dem; men da de endelig kom om Aftenen Kl. 8, viste det sig, at de havde ikke tænkt paa at holde en Plads aaben til ham i den bestilte Postvogn; men de havde i Stedet lovet Plads til en kvindelig Rejsende, som ogsaa skulde efter Roskilde.

Da Hans Christensen fandt, at der alligevel nok kunde blive Plads til ham i Vognen, sagde han til Postkusken, at de kom til at tage ham med, og han bød ham særlig Betaling derfor. Kusken gik ogsaa med ham hen efter hans Kuffert, som de satte paa Vognen; men i det samme kom Postføreren og paa-stod, at han var uberettiget til at tage H. Chr. med, „helst da han var Deputeret fra Landet“.¹⁾ Hans Christensen tog da sin Kuffert paa Nakken og gik sin Vej, idet han sagde til Postføreren, at nu vilde han gaa til Roskilde, hvilket han formodede, at de ikke vilde formene ham. Han gik nu ind igennem Korsør efter et Gæstgiversted, hvor han tidligere havde overnattet; mens han gik, traf han en Mand, som han fik til at hjælpe med at bære den tunge Kuffert, og de faldt da i Samtale. Denne

¹⁾ Det fremgaar ikke af Brevet, hvad Meningen var med denne besynderlige Ytring.

Mand fortalte nu H. Chr., at der var kun 1½ Mil til Ø. Bøgebjerg i Boslunde Sogn, hvor Sognefoged *Hans Nielsen*¹⁾ boede. Hans Christensen fik da Korsørmændene til at følge sig til Øster Bøgebjerg, og da de naaede dertil, var Hans Nielsen netop færdig til at køre. Han gav sig nu Stunder saa længe, at der kunde sendes en Vogn til Korsør efter Hans Christensens Kuffert. Det blev saaledes langt ud paa Natten, inden de kom af Sted, og til Roskilde naaede de Kl. 5 den følgende Dags Eftermiddag. Straks, de er kommet til Byen, gik Hans Christensen ud for at faa „Kosthus“, som han skriver, og vi giver nu ham selv Ordet:²⁾

„Det første Sted, som jeg gik ind i, var et lille Bomhus, som ligger tæt ved Byen.“ Der fik jeg straks Kosthus og er meget godt fornøjet. Jeg er akkorderet om 8 Mark for Ugen; men jeg kommer nok til at give 9, for mit Kosthus er meget bedre end de andres, thi jeg har ikke saa langt at gaa som de.

Om Onsdagen Kl. 10 meldte vi os for den kgl. Kommissarius, og om Torsdagen Kl. 9 mødte vi paa Palæet og marscherede til Kirke ligesom til et Bryllup to og to. Hele Vejen stod der Militær³⁾ to og to lige over for hinanden. Vi marscherede, og det var omtrent ligesaa langt, som I har til Rasmus Nielsens Hus. Da vi er kommen ind i Kirken, ser vi der en Folkemængde, som det er umuligt for mig at beskrive, og som gik op imod 5—6000, og her hørte jeg den skønneste Prædiken, som jeg nogen Sinde har hørt.⁴⁾ Da Tjenesten var forbi, marscherede vi bagud af Kirken og ind paa Palæet, som er sammenbygget med Kirken, og jeg tror ikke, at jeg kunde have hittet tilbage ad den Vej igen ved egen Hjælp — — —

Hans Christensen fortæller dernæst om, hvorledes Forsamlingen ordner sig med Professor *J. Fr. Schouw* som Præsident,

¹⁾ Deputeret for 8de Distrikt.

²⁾ Af et Brev til Hjemmet dateret 2. Oktober 1835.

³⁾ Dengang skulde der betales Færdselsafgift ved alle Hovedveje; denne Afgift opkrævedes ved Bomhuse, og det omtalte Bomhus laa lige uden for „Røde Port“ ved Vejen til København.

⁴⁾ Det var Roskilde Borgervæbning, der paraderede.

⁵⁾ Det var Sjællands Biskop, Jakob Peter Mynster, som prædikede.

Bankdirektør *Hvidt* som Vicepræsident og Justitsraad *Povelsen*, Sorø, og Prokurator *Rye*, Næstved, som Sekretærer. Den følgende Dag er de samlede for at forhandle om og vedtage en Takke-adresse til Kongen, og saa gaar de forøvrigt i Gang med Arbejdet, og Hans Christensen er straks ivrig optaget af det. Alle-rede i sit første Brev beder han sin Søn, Christen Hansen, om at sende ham Oplysninger om Jordtilliggende og Hartkorn til Bøgeskovgaard og en anden Gaard i Skaarup, „en af de Gaarde, som der er lidt Jord til og megen Hartkorn paa.“

Gennem et langt Brev, dateret 22de Oktober 1835, som H. Chr. skriver hjem, faar vi et levende Indtryk af, hvorledes han op-fatter hele det for ham saa uvante Liv i Roskilde, og hvorledes han føler sig til Mode i det. Dette Brev skal derfor anføres i sin Helhed:*)

Højtskede Kone og Børn!

Det sidste, jeg skrev til eder, ved jeg ikke, hvorledes at I kunde forstaaet, thi mine Tanker vare saa forvirrede, at jeg næsten ikke kunde fatte mig til at tænke noget ordentlig alvor-lig; thi vi har det megen Pres med Tænkningen; men jeg er dog kommen saa vidt, at den Dag, som der blev stemmet til en Kommission, som skulde bestaa af fem Medlemmer til at udvirke Selvejernes Skifter,*) fik jeg 14 Stemmer, de andre Bøn-der fik slet ingen uden Mathiasen, han fik 4, saa jeg nærer det Haab, at jeg kommer til at staa i samme Agtelse som han, saa I kan ikke takke Gud saa meget, som I bør, for dette vigtige Kald, som der er mig bleven betroet, og næst Gud skal jeg arbejde af yderste Kræfter for at opfylde den mig paaliggende Pligt; men jeg fik ikke den Indberetning²⁾ med, saa du faar sende mig den, saa skal jeg nok besørge den, og I skal ikke betale den, thi jeg har Penge nok; vi skal have vores Løn³⁾ ugentlig, og den bliver nok betalt i Specier, saa jeg er ikke saa meget

*) Nogle Steder har Meddeleren — for Forstaaelsens Skyld — til-føjet enkelte Ord; men saadanne er da sat i Klammer.

2) Komiteen — hvoraf ingen Bønder blev Medlem — skulde drøfte og afgive Betænkning om et Forslag til en Anordning om Selvejrbønders Testationsfrihed.

3) Sigter maaske til de Oplysninger, han bad sig tilsendt i Brev af 2. Oktober.

4) De Deputerede fik 4 Rbd. daglig i Diæter.

glad ved at tage den,*) men de andre tager deres, saa mener jeg ikke heller, at jeg kan lade dem blive staaende; de har alle-rede begyndt at gøre mig Spørgsmaal af den Aarsag, at jeg holder min egen Kost; jeg kan dog ikke fuldkommen bestemme nu, hvad det koster mig ugentlig at ligge her; men dog er her aldrig en, som jeg vil bytte Kostrum med. *Anders Christensen*²⁾ betaler 4 Mark daglig for Kost og Logi. Sjællænderne betaler 1 Rgd. daglig, ogsaa for Kost og Logi. Jeg tror dog ikke, at mit Smørrebød og Kaffe skulde komme til den Pris. Jeg har ikke spist uden to Gange om Dagen (i den Tid), jeg har været her — — — vi skal møde paa Palæet Kl. 10 og venter (bliver) der til Kl. 5, og der er ikke noget at faa, saa vi er under Tiden meget sultne, inden vi slipper. Naar vi da faar et godt Maaltid, saa er jeg ikke bekvem til at spise mere den Dag, og jeg tror, at det er et meget passende Levesæt; thi jeg befinder mig meget vel derefter.

Jørgen Mathiesens³⁾ Penge, tror jeg nok, gaar, som de kom-mer; thi han spiser ved Grever og Baroner hver Dag.

Jeg skal da fortælle, at den 1ste Oktober, da vi var færdig med alle Forhandlingerne, blev vi budne til at spise med (hos) den kgl. Commissarius. Jeg kan ikke fortælle, hvad vi spiste, undtagen den allerførste Ret, der var Suppe; men det smagte godt altsammen; der var 96 til Bords, og alle sad godt; der var fem til at varte op. Hvor mange Flasker og Glas, som var paa det Bord, er det umuligt for mig at beskrive eder; vi var der til Kl. 12 om Natten, (og) nu har vi nogenlunde været der hver Tirsdag og Fredag Aften (siden) til Kl. 12. Straks om Aftenen faar vi en Kop Kaffe og en Bagning; siden Kl. 11 bliver vi sat til Bords, omtrent 5—6 ved hvert Bord, saa kan vi faa ligesaa megen Vin som og Franskbød og tre forskellige Slags Syltetøj og Kage, (som vi vil). Gud ved, hvad det er, vi spiser; men det smager godt. De andre klager, at de ikke kan sove eller taale den Vin. Jeg er saa vel efter det, at jeg har aldrig

*) Det er vel Meningen, at han er ked af at have de mange Penge liggende.

2) Fæstegaardmand *Anders Christensen*, Aborre, Deputeret for 12. Distrikt med Valgsteder i Middelfart og Assens.

3) Selvejergaardmand *Jørgen Mathiesen*, Husemose i Ubberud Sogn, Deputeret for 11. Distrikt med Valgsted i Sønderso.

staaet af min Seng en eneste Gang fra om Aftenen til om Morgen, ej heller gaaet ud fra Forsamlingen i den befalede Tid, (Mødetiden).

Jeg kan ikke fortælle (beskrive for eder) den Orden (Ærbødighed) og den Respekt, som den ene har for den anden i Forsamlingen, — — — aldrig kan (jeg) nogen Tid komme til at tale noget her; der er fire — ikke andre, som har talt noget uden *Steenfeldt*¹⁾ fra Helsingør og saa Københavnerne, dem er det, som bestemmer Tingene for det første, saa er der *Drewsen*²⁾ og 3—4 af Herremændene fra Sjælland, som har yttret dem, vores Herremænd har Munden ikke været aabnet paa. *Haastруп*³⁾ har dog rejst sig én Gang, — — mange har sagt, at han er en stor Taler, og vi har kun ham at stille mod Københavnerne.

Jeg skal da fortælle lidt om mine Kammerater: *Anders Christensen* er min oprigtige gode Ven. *Jørgen Mathiesen* kan ingen af os lide for hans store Væsens (Skyld). Han har sagt til Anders, at naar vi var i Forsamlingen, saa kunde vi dog sagtens gøre ham den Tjeneste at sige De til ham; naar vi var ene, (naar Bønderne var ene sammen) brød han sig ikke om det; men da jeg hørte det, sagde jeg til Sjællænderne, at de skulde sige Du til Mathiesen, (og) det var de straks villige til. *Hans Nielsen* og *Mads Chr. Mathiesen*⁴⁾ er to meget omgængelige Mænd; men derimod *Hendrik Larsen*⁵⁾ er ligesaadan en modig Fyr som Morbror Rasmus. Lollænderne har jeg ikke talt saa meget med endnu; thi de har holdt sig temmelig ene (for sig selv).

*Frederik Jørgensen*⁶⁾ er ligesaa fint klædt paa som én af Herremændene; de andre Bønders Klædedragt er omtrent som min egen, og (efter) hvad jeg har mærket, tror jeg dog heller ikke, at der er nogen af dem, (som) skal forrette deres Ting bedre end jeg. Min Løn (fik) jeg d. 14de, og da jeg fik saavel Rejsepenge

¹⁾ Borgmester Steinfeldt, Deputeret for første Købstadtdistrikt.
²⁾ Fabrikejer Drewsen, Strandmøllen, Deputeret for de mindre Landejendomsbesiddere i 2. Distrikt.

³⁾ Birkedommer Haastруп, Liselund, Deputeret for de mindre Landejendomsbesiddere i 13. Distrikt. Valgsteder i Kerteminde og Nyborg.

⁴⁾ Sognefoged M. Chr. Mathiesen, Ringsbjerg, Deputeret fra 9. Distrikt, Valgsteder paa Vallo og i Fakse.

⁵⁾ Sognefoged Hendrik Larsen, Viddinge, Deputeret for 5. Distrikt, Valgsted i Svinninge.

⁶⁾ Sognefoged Frederik Jørgensen, Vindeby, Deputeret for 16. Distrikt med Valgsted i Nakskov.

som Diætpenge til den Dag, var jeg Ejer af 126 Rgd., saa kan I selv forstaa, da I nok ved, hvad Penge er værd. Endnu er det mig ganske umulig at bestemme, hvad det kommer til at koste mig om Dagen, for én Dag koster det mig slet ikke mere end det, som jeg betaler for min Seng, og det kommer paa 8 Mark om Ugen, en anden Dag gaar mindst 1 Rgd. Ingen af dem (de andre Bondedeputerede) har det bedre end jeg; det siger de allesammen, naar de kommer ud til mig; det er en Lykke. Uden at du giver mig temmelig gode Ord i din Skrivelse, (Kone), kan du vente, at jeg bliver hos Mathilde¹⁾. Hun har 4 Børn, den ældste Dreng er 13 Aar, og hun har en Pige, som er 9 Aar, og den yngste Pige gør ligesaa meget af mig som (af) Thilde (sin Mor). Enken har sin Broder hos sig; han passer Bommene fra Kl. 10 om Aftenen til Kl. 4 om Morgen, saa passer hun selv Bommene den øvrige Tid. Hun skal have 1000 Rgd. om Aaret, der er aldrig Fred hverken Nat eller Dag; det er et surt Levebrød, Broderen skal have 100 Rgd. Hun er en af de ordentligste og bedste Folk, som jeg kender, saa I kan være ganske rolige; om det skulde indtræffe, at jeg skulde blive syg, da er jeg sikker paa at faa ligesaa god Opvartning, som om jeg var hjemme; jeg er meget glad ved Folkenes Omgang. — Her fattes ikke for Tyve; den første Nat, jeg var her, blev her stjaalet 4 Lam; de tog ikke uden Skindet og Talgen. Atter næste Nat blev der stjaalet 2, men de tog heller (ikke dengang) uden Skindet og Talgen, og det besynderligste er, at Talgen smeltede de af i en Grøft ikke længere fra, hvor jeg ligger, end der kan være fra eder og ned til Byen.

Jeg skulde været ind i en Komité, som (skal drøfte) en Forandring mellem Herremændene og deres Fæstebønder.²⁾ Jeg undskyldte mig og gav som Grund, at da Mads Chr. Mathiesen var Hoveribonde, var det bedst, at han blev (Medlem af Komiteen); thi der er gjort (fremsat) Forslag om, at Fæstebønderne skulle drive deres Jord efter deres Herskabs Ordre, og hvis de forser sig meget derimod, da skal deres Fæste være forbrudt. Jeg ved ikke, hvad der bliver ud af det; men skal det blive til

¹⁾ Enken, som passer Bommen ved Røde Port.

²⁾ Udkast til en Forordning indeholdende adskillige nærmere Bestemmelser angaaende Reitsforholdet imellem Jorddrotter og Fæstere i Danmark.

noget, er det de 7 (i Komiteen), som skal udarbejde Betænkningen. Skal dette Forslag blive antaget, da er jeg meget glad for, at jeg slap for at komme i Komiteen. Saasart den (Betænkningen) er udarbejdet, skal den oplæses i Forsamlingen, og da har enhver Frihed til at sige sin Mening derom. Naa, jeg kan ikke sige eder hvor ængstelige, at største Parten (de fleste Deputerede fra Landet) er for at fremkomme med deres Mening, da ethvert Ord bliver opsnappet, før end det kommer halvt ud af Munden. Jeg ønsker at være noget mere oplyst, da havde her været Lejlighed til at vise sig; men jeg er dog meget glad (over), at jeg kan snakke med om Landbruget. Det var en Aften paa Palæet, at Grev Bille Brahe¹⁾ sagde, at Bønderne havde Herskaberne at takke for, at de var blevet mere oplyste i at dyrke deres Jord; men jeg sagde frit, at Herskaberne ikke kunde tilkomme den Ros. Derimod skylder Bønderne Tak til Forsamlingerne (Stænderinstitutionen) for den Oplysning, som alle de Bønder faar, der er draget ind i det Røre, de har vakt.²⁾ Ørsted lo og sagde, det var godt dersom det havde virket noget; Bille Brahe blev ganske „tirrende“, naar jeg kunde tale saa frit. Om der kom noget frem i Forsamlingen (om den Sag), saa var det godt, men der ligger en saadan Angst (for at træde op som Taler), fordi et hvert Ord skal skrives og bekendtgøres i de afskyelige Blade. Naar I nu skriver mig til, da ønsker jeg at vide, hvorledes det staar til med Boskabet, og hvorledes I kommer ud af det med Penge; hvis det er nødvendigt, da kan jeg gerne sende eder nogle, men er det ikke nødvendigt, saa er det ikke værd at betale Postpenge, for jeg venter at komme hjem til Terminen. Ørsted har sagt, at én Maaned foruden denne bliver det meste, som vi bliver her. Jeg ønsker at vide, om der er ordnet noget ved Sognefogedbestillingen. Langkilde³⁾ har været saa meget syg her, at de mente ikke, han kunde leve; men nu er han bedre. Jørgen Mathiesen rejste hjem den 12te og kom igen den 20de; den Rejse kostede ham 20 Rgd. Jeg kan gerne faa Lov

¹⁾ Greve Bille Brahe til Brahesminde. 1ste Deputeret for de større Grundejere, udnævnt af Kongen.

²⁾ Gengivelsen af H. Chr. Svar til Grev Bille Brahe er desværre meget uklar i Brevet. Meddelelsen haaber at have uddraget den rette Mening.

³⁾ Proprietær Langkilde til Juelskov. 2den Deputeret for Sædegaardsejere i Fyns Stift.

at gøre saadan en Rejse, men jeg tror, at det er en dyr Fornøjelse og ikke til nogen Nytte. Nu beder jeg at hilse alle gode Venner, at jeg lever vel og er ved godt Helbred, men tillige at Pengene bliver i Roskilde, og især lad Rasmus Nielsen det vide. Mit inderligste Ønske er, at I lever med Sundhed og Helbred, og alting er vel. Jeg befaler eder Gud. Hils lille Karen¹⁾ baade først og sidst.

H. Christensen.

I Margen af Brevet findes følgende Bemærkning:

„Ved at jeg sidder og slutter dette Brev, kommer de og fortæller, at der igen i Nat er slagtet en Plag paa Marken for en Vognmand, de (Tyvene) slagtede i Foraaret én af hans Heste, saasart de var kommen paa Græs, blot for at tage Huden“.

—o—

Hans Christensen har tegnet sit eget Billede gennem dette lange og indholdsrige Brev: En djærv og kraftfuld Bondemand paa én Gang fuld af Selvfølelse og dog tynget af den Underlegenhedsfølelse, som det giver at være klar over, at ens Kundskaber er smaa og Taleøvelsen ringe. Det lyder som et Suk, naar han skriver: „aldrig kan jeg nogen Tid komme til at tale noget her.“ Det er ikke, fordi han har en særlig Lyst til at tale; men det er de københavnske Delegeredes store Veltalenhed, som overvælder ham. Samtidig kan han ikke lade være med tydelig Uvilje at omtale de fynske Herremænd, som Mundene ikke har været aabne paa. En endnu stærkere Uvilje lægger han dog for Dagen overfor sin fynske Standsfælle, Jørgen Mathiesen, han kan ikke fordrage denne Mands Snobberi overfor de store, og det forarger ham, at J. M. omgaas saa letsindig med sine Penge. Selv er han til det yderste sparsommelig, det er ham inderlig imod at give Penge ud, naar det ikke er til nyttige og nødvendige Formaal; men frisk og naturlig er han og opsat paa at faa det bedst mulige ud af Tilværelsen. Han deltager i de mange Retter, som han ikke ved, hvad er, men de smager godt,

¹⁾ Hans Christensens yngste Datter, 7 Aar gl.

og de bekommer ham vel. Han morer sig ved at drille Grev Bille Brahe og er en Smule stolt over, at han tør tale saa frit til denne; iøvrigt gaar han med Liv og Lyst op i Arbejdet; han søger, saa godt han kan, at sætte sig ind i de Spørgsmaal, der er til Forhandling og Afgørelse. Da han saaledes er bleven valgt ind i den Komité, som skal drøfte og afgive Betænkning angaaende Provst Birchs¹⁾ Forslag om, at det Skyldsætningsarbejde, som er udført angaaende Indførelsen af en ny Matrikel maa blive genoptaget og fortsat, saa at den ny Matrikels-Indførelse kan blive fremskyndet, saa skriver han straks hjem og skaffer sig Oplysninger om Areal og Hartkorn paa forskellige Gaarde hjemme. Betegnende er hans Ytring om den Angst, som han og mange af hans Fæller føler ved, at hvert Ord bliver „snappet ud af Munden“ paa dem, skrevet ned og kundgjort i de „afskyelige Blade“. Snart føler Hans Christensen sig dog drevet til at hævde sine Tanker og Meninger baade gennem Deltagelse i Debatten og gennem selvstændige Forslag.

Stænderforsamlingen og Bønderne.

Det var en Selvfølge, at Landboforholdene maatte komme til at spille en betydelig Rolle i Forhandlingerne i Stænderne. Der var nu gaaet henimod et halvt Aarhundrede, siden de store Landboreformer fandt Sted; men mange vigtige Opgaver var endnu uløste. Fæstevæsenet var fremdeles meget udbredt, og Tusinder af Bønder slæbte endnu paa Hovmarkerne.

Fæstebøndernes Retsstilling var væsentlig bestemt ved Forordningen af 8te Juni 1787, og det var jo kun saa rimeligt, om dens Bestemmelser ikke ganske svarede til Forholdene i 1835; men ihvert Fald, den havde tjent til Støtte og Værn for manges Bonde. De fleste Godsejere var af den Mening, at den gældende Fæstelovgivning virkede uheldigt, og Initiativet til en ny Lovgivning paa dette Omraade udgik da ogsaa fra en Godsejer, P. A. Tutein,²⁾ Marienborg, som derom havde indsendt en Række Bemærkninger til Kongen. Hans Betragtning gik ud paa,

¹⁾ Provst Birch — Sognepræst for Nørre Aaby og Indslev. Udnævnt af Kongen.

²⁾ 3die Deputeret for Sædegaardsejere i Sjællands Stift.

at baade Godsejernes og Fæstebøndernes Indtægter af Fæstegodset var altfor smaa, og det skyldtes for en væsentlig Del den uheldige Form, Afgifterne af Fæstegodset havde. De store Indfæstningsbeløb udtømte Bondens økonomiske Kraft, og Ydelsen af Tiende og Hoveri *in natura* tog en væsentlig Del baade af den Arbejdskraft og de Afgrøder, som Bondens egen Bedrift saa højlig havde Trang for; disse Ydelser maatte man da tilstræbe afløste; men det kunde ikke blive til noget, med mindre Jorddrotten fik en større Sikkerhed, end han nu havde, for at de Ydelser, som var tillagt ham, virkelig blev ham betalte.

Kongen havde nedsat en Kommission, som havde undersøgt og drøftet de af Tutein rejste Spørgsmaal, og Resultatet af disse Drøftelser var „Udkast til en ny Lov angaaende Retsforholdet mellem Jorddrotter og Fæstere i Danmark“. Ørsted forelagde dette Udkast den 9de Oktober med en lang Tale, der fylder ca. 40 Spalter i Stændertidende.¹⁾

Der blev nu nedsat en Komité paa 7 Medlemmer, som behandlede Udkastet; Komitéen delte sig i et Flertal paa fire Medlemmer og et Mindretal paa tre, som hver afgav sin Betænkning, og disse Betænkninger sammen med Udkastet blev saa drøftede i ikke mindre end fem Plenarmøder (26de og 27de Januar og 9de, 10de og 11te Februar).

Udkastet gik ud paa at give Godsejerne en øget Udpantningsret med Hensyn til deres Tilgodehavende, at indføre et skærpet Tilsyn med Ejendommenes Vedligeholdelse, at sætte høje Bødestrafte for Misbrug af Fæstestedets Værdier, nøje at bestemme hvilke Misligheder fra Fæsterens Side, der kunde føre til Fæstets Forbrydelse, endelig Indførelse af Driftstvang under høje Bødestrafte og Tilladelse til, at Godsejer og Fæster kunde træffe Overenskomst om, at det Inventar og den Besætning, som Forordningen af 8. Juni 1787 paalægger Godsherren at indsætte i Fæstelejet, leveres af Fæsteren selv, mod at den saa forbliver hans Ejendom.

Komitéens Flertal (*Algreen Ussing*,²⁾ *Drewsen*, *Haastруп* og *Mads Chr. Mathiesen*) anerkender, at det i Henhold til Mo-

¹⁾ Stændert. 1835. — II 1905—1944.

²⁾ Kancellisekretær T. Algreen Ussing. 2den Deputeret for København.

tiverne for Lovudkastet er Hensigten at fremme Afskaffelsen af Hoveri, Naturaltiende og høje Indfæstninger, som skadelige for Agerbruget, men den tror ikke paa, at denne Hensigt fremmes ved at give Godsejerne skarpere Tvangsmidler overfor Bønderne. Naar der i Motiverne til Udkastet udtales en Frygt for, at Fæstebonden skulde ville unddrage sig for at bære de Byrder og udrede de Afgifter, han er pligtig til, fordi den gældende Lov ikke giver Godsherren tilstrækkelig virksomme Tvangsmidler mod ham, saa maa Komitéen vende sig mod en saadan Anskuelse. Lad være, at der er enkelte, som ikke opfylder deres Pligter, skønt disse ikke overstiger deres Kræfter; men at det skulde være saaledes med Flerheden af denne Stand eller endog blot med en betydelig Del af samme, det vil Erfaringen vistnok modsige. „Dette skulde forudsætte, at Fæstebondeklassen var en ved Dovenskab og Laster fordærvet Del af Landbostanden, som derhos slet ikke maatte vide at beregne deres egen Fordel, og dette vil næppe nogen paastaa, som kender blot noget til denne agtværdige Del af Bondestanden“.

Af flere Grunde mener Komitéens Flertal, at det vil være heldigst ikke at røre ved Fæsteforholdet i Øjeblikket. Nogle af Komitéens Medlemmer antager, at det vil være ønskeligt, om Godsejeren og Fæstebonden paa en eller anden Maade kunde udløses af det mislige Forhold, hvori de nu staar til hinanden, saa Fæstegodset derved kunde undergives den fri og fuldstændige Afbenyttelse, der fra flere Sider maa anses som den ønskeligste; men jo mere det bestaaende Forhold gives Fasthed, desto vanskeligere vil det blive at hidføre den store Forandring, hvortil mange sætter deres Haab. Endelig de mange Andragender om Hoveriets Afløsning, som strømmer ind til Stænderforsamlingen, fortæller om, at Fæstebondeklassen er vaagen, og det er næppe heldigt i Øjeblikket at allarmere den yderligere, hvilket utvivlsomt vil ske, hvis den Skærpelse af Fæsteforholdet, som Udkastets Bestemmelser vil medføre, virkelig finder Sted. Komitéens Flertal henstiller da til Forsamlingen at udtale sig imod, at en Lov som den foreslaaede udstedes; men hvis Forsamlingen ikke vil dette, maa Komitéens Flertal foreslaa væsentlige Ændringer; navnlig maa den Bestemmelse, som giver Jorddrotten Ret til at foreskrive Fæsteren en bestemt Drifts-

plan, ændres og nævnte Ret stærkt begrænses; især finder Komitéens Flertal det betænkeligt, at medens den gældende Lovgivning lægger Bevisbyrden for, at Fæsteren misrøgter sin Gaards Jorder, paa Godsejeren, saa vil det efter Udkastets Bestemmelser blive Fæstebonden, som skal bevise, at den foreskrevne og misligholdte Driftsmaade er for dyr og uhensigtsmæssig for ham; men derved forværres hans retslige Stilling i en overordentlig Grad. Endelig finder den det ogsaa ganske urimeligt, at det efter Udkastet kunde paalægges en Fæster at følge en og samme Driftsplan baade for hans og hans Kones Livstid, maaske gennem over 50 Aar.

Komitéens Mindretal (*Tutein, Reventlow*¹⁾ og *Treschow*²⁾ udtaler i sin Betænkning, at i det Hele finder Udkastets Bestemmelser baade betimelige, hensigtsmæssige og stemmende med, hvad der er retfærdigt og gavnligt. Forhandlingen om Lovudkastet var til Tider overordentlig livlig, hvasse Udtalelser faldt, omend Forhandlingen hele Tiden bevarede en værdig Form. Kammerjunker *Scavenius*³⁾ var én af de første, som tog Ordet, og han udtalte bl. a., at som den gældende Lovgivning var eller dog fortolkedes, satte den aabenbart en Præmie paa Skødesløshed og Dovenskab hos Fæsteren; at hæve denne var det, som Udkastet tilsigtede, og dertil vilde det ogsaa virke, om det blev ved Lov. Den flinke Bonde vilde ikke føle sig generet ved Udkastets Bestemmelser; nej, han vilde netop være glad ved bestemt at kunne vide, hvad han maatte undlade for ikke at gøre Brud paa sin Fæstekontrakt. — Han med flere andre Godsejere anbefalede.

Algreen Ussing gjorde opmærksom paa det besynderlige Fænomen, at Godsejerne fremstillede Lovudkastet som et Gode for Bondestanden og som en Indskrænkning i deres egne lovfæstede Rettigheder, medens Bondestanden gennem sine Repræsentanter fraraadede, at Udkastet blev Lov, idet de ansaa det som et Onde for Fæstebønderne og en Udvidelse af Godsejers Ret-

¹⁾ Greve Chr. D. Reventlow, Christianssæde, 2. Deputeret for Sædegaardsejere i Laalands-Falster Stift.

²⁾ W. Fr. Treschow, Generalfiskal. Ejer af Brahesborg — udnævnt af Kongen.

³⁾ Kammerjunker J. B. Scavenius, Gjorslev, 4. Deputeret for Sædegaardsejere i Sjællands Stift.

tigheder, hvilken Mening flere af Forsamlingens Medlemmer delte med dem, og da det netop var Godsejerne, som ønskede Anordningens Udstedelse, skønt de ansaa den som en Indskrænkning i deres Rettigheder, og Bondestanden, til hvis Fordel den skulde være, ikke ønskede den, saa synes Sagen allerbedst at kunne ordnes paa den Maade, at Udkastet ikke blev Lov. En Særstilling indtog et Par fynske Godsejere.

Godsejer Langkilde udtalte, at der forekom ham at være en Modsigelse deri, at da Fæsteren var stavnsbunden, havde han fri Raadighed til at dyrke og drive sine Jorder, som han vilde, i det mindste havde han *de facto* denne Raadighed, og nu, da han er en fri Mand, og det i den Grad at han kan deltage i Raadslagning om Lovgivningen, skulde han som Agerdyrker arbejde med bundne Hænder. Langkilde var fuldkommen overtydet om, at Agerbruget ikke vilde vinde ved, at nogle Tusinde Agerdyrkere skulde arbejde efter foreskrevne Driftsplaner. Der fandtes blandt Bønderne mange dygtige og indsigtfulde Mænd, og Æren for et veludført Agerbrug kunde ligesaa vel have Indflydelse hos Bonden som hos enhver anden, og den burde følgelig ikke betages ham.

Kammerherre Juel¹⁾ troede ikke, at et skærpet Retsforhold med udvidet Udpantningsret for Godsejeren m. v. kunde tjene til Landbrugets Opkomst; han havde tvertimod den Anskuelse, at de Indskrænkninger i Bondens Handlefrihed, som Udkastet indeholdt, vilde virke skadeligt. Naar Fæstebonden ikke betaler, hvad han skal, er det snarere Mangel paa Evne end Mangel paa Vilje til at svare sine Ydelser. Til Støtte for denne Paastand forelagde han et Overslag over en Fæstegaards Indtægter og Udgifter, der udviste et overordentligt magert Udbytte.

Professor Bang²⁾ gav i en Udtalelse en klar og sammenfattende Redegørelse for de modstridende Meninger, som Debatten aabenbarede; han sagde: Alle er enige om, at Fæsteforholdet skulde afløses af et andet, men de er ikke enige om, hvad der skal træde i Stedet. Fra den ene Side ønskes, at det ny Forhold skulde gaa ud paa, at Godsejerne frit maa kunne raade

¹⁾ Baron H. R. Juel, Hverringe. 5. Deputeret for Sædegaardsejere i Fyns Stift.

²⁾ Professor P. G. Bang, 1ste Deputeret for København.

over Bondejorderne, sammenlægge og adskille dem, udleje dem paa kort eller lang Tid med eller uden Besætning. I denne Frihed søger man fra den Side den vigtigste Betingelse for Agerdyrkingens Fremgang og Danmarks Velstand. For Professor Bang er der dog ingen Tvivl om, at den danske Bondestand har en gennem Aarhundreder grundet Ret til, at Bøndergaardene skal gives i Livsfæste, og han vil ikke driste sig til at tilraade, at denne Ret skal hæves.

Det modsatte Parti vil ogsaa, at Fæsteforholdet skal afløses af et andet, og det tænker sig, at Fæstegodset skal blive til Selvejer- eller Arvefæstegods, saa mener man, vil de gode Frugter ikke udeblive. Professor Bang tør ikke udtale nogen Mening om, hvorvidt denne Anskuelse vil holde Stik; men naar man vil, at Fæsteforholdet skal holdes paa sit nuværende mislige Standpunkt for at fremtvinge Fæstegodsets Overgang til Selvejergods, saa er dette uden Tvivl uretfærdigt.

Men de Deputerede af Bondestanden? Sagde de da ingen Ting? Jo, i Stændertidende staar der: „Samtlige Forsamlingens Medlemmer af Bondestanden erklærede sig mod Udkastet og tiltraadte Komiteens Flertals principale Indstilling.“¹⁾ Det er alt.

Lange velformede Taler holdt de ikke; det evnede de ikke, og det havde de heller ikke Frimodighed til; men de var levende optagne; de har brændende ønsket at være i Stand til at deltage i Forhandlingerne, stride for deres Fællers og deres egen Frigørelse, og ingen har ønsket dette heftigere end Hans Christensen, som fra sin tidlige Ungdom har haabet paa, at hans Stand skulde frigøres og rejse sig. Igennem hans Breve til Hjemmet mærker vi hvilke Følelser, der gaar gennem hans Sind. Vi forstaar ogsaa fuldt ud hans og de andre Bondedeputeredes Taknemmelighedsfølelse overfor de Mænd, som saa varmt taler deres Stands Sag: Drevsen og vel især Algreen Ussing.

En meget lang Række Afstemninger ledsagede de afsluttende Forhandlinger om Udkastet. Med 37 St. mod 31 blev Komiteflertallets Forslag om at fraaade Forordningens Udstedelse forkastet. 44 stemte for og 24 imod et Ændringsforslag af Professor

¹⁾ Stændert. 1836. II Sp. 2062.

Bang om, at Udpantningsrettens Udvidelse skulde være betinget af Naturalhoveriets Afløsning. Med 50 Ja mod 18 Nej blev et af Kammerherre Juel fremsat Ændringsforslag vedtaget gaaende ud paa, at de ved et Syn over en Fæstegaard konstaterede Mangler skulde beløbe sig til mindst 20 Rbd. Værdi for at kunne medføre Paatale til Fæstets Forbrydelse. Efter et andet Ændringsforslag af Kammerherre Juel og tiltraadt af Komitéflertallet vedtoges det med ikke mindre end 62 St. mod 5, at Bestemmelsen om den tvungne Driftsplan skulde udgaa, og endelig nægtedes det med 42 St. mod 25, at det skulde være Jorddrot og Fæster tilladt at træffe Overenskomst om, at den sidste selv skulde levere Besætning og Inventar ved Overtagelsen af en Fæstejendom. Trods alle Ændringer i den Retning blev Afstemningerne dog som Helhed taget som en Sejr for Udkastet.

Et af de mest brændende Landbospørgsmaal var *Hoveriet*, og der indkom over 100 Andragender om dets Afløsning fra hoverigørende Bønder.¹⁾

„Som et tusindstemmigt Raab lyder det første Krav fra Bondestanden til den nye Folkerepresentation, at Standen nu endelig maa faa Lov til at faa hele sin Arbejdskraft til egen Raadighed.“²⁾

Hans Christensen fortæller i et Brev til sit Hjem den 14. November, at han har modtaget et Andragende fra 464 hoverigørende Bønder paa Langeland, som forlanger Hoveriet afskaffet, og han skriver videre, „der er ingen, som har indsamlet saa mange.“ Deraf fremgaar, at han selv har været virksom for at faa Underskrifter paa Andragendet, vel ogsaa i det hele for at faa det frem.

Gennem alle disse Andragender klinger mere eller mindre stærkt fremtrædende den Tone, at Stænderforsamlingen skal hjælpe de hoverigørende Bønder til Fritagelse for det tyngende Hoveri mod en Godtgørelse, og denne maa ikke blive for stor; men være „billig“ eller „passende“, som Udtrykkene lyder. Meningen er tydelig: Bønderne venter, at Stænderforsamlingen skal fremkalde en Tvangsindgriben fra det offentlige Side til For-

¹⁾ Stændertidende 1836 — Sp. 2186—87.

²⁾ „De danske Stænderforsamlings Historie“. I. Side 419.

del for Hoveribønderne, saaledes at de kan opnaa Frihed for Hoveri paa lettere Vilkaar end dem, Godsejerne er tilbøjelige til at foreskrive.¹⁾

Det var givet, at Godsejerne maatte møde saadanne Krav med en skarp Protest.

Naturligvis har Hoveriet været Emnet for mange Drøftelser Mand og Mand imellem paa Stændermødet, ikke mindst inden for Kredsen af de Deputerede, der repræsenterede de mindre Landejendomsbesiddere, og i Mødet den 28de Oktober fremsatte da ogsaa Drewsen et Forslag om Hoveriets Afløsning.

Med megen Veltalenhed redegjorde han først for sin personlige Stilling til dette Spørgsmaal: vel er han en Fjende af Hoveriet og betragter det som en Levning af den Trældom, der blev paalagt Bønderne i Middelalderen; men han vil aldrig gaa ind for Anvendelsen af noget Tvangsmiddel, hverken til den ene Side eller den anden. Først efter at de mange, med hvem han har forhandlet Spørgsmaalet, har erkendt, at Hoveriet ikke kan eller bør fratages Godsejerne, men alene kan afløses ved Overenskomst og tilfulde erstattet, er han gaaet ind paa at føre Sagen frem. Han giver derefter en kort Redegørelse for Hoveriets Oprindelse og hævder saa, at Bøndernes Fritagelse for Hoveri nu er en nødvendig Betingelse for Agerbrugets Opkomst. Den nuværende Tilstand er ikke blot skadelig for Bønderne Avlsbrug; men den gavner kun Godsejerne lidet, idet de i Almindelighed faar deres Avlsarbejde daarlig udført, og den tilføjer Staten betydelige Tab. Resultatet er, at Bøndernes Tid og Arbejdskraft spildes, al Fremgang hindres, og de synker dybere og dybere i Armod. Samtidig virker Hoveriet nedbrydende paa Landbondommens Moralitet og kuende paa Fæstebondens Følelse. Drewsen er ingenlunde blind for, at der ogsaa for Godsejerne er mange Vanskeligheder at overvinde, om Hoveriet skal afløses; men han tror paa, at hvor der er en Vilje, vil der ogsaa kunne findes en Vej, og han kender intet Eksempel paa, at hverken Godsejer eller Bonde har ønsket Hoveriet tilbage, hvor det éngang var hævet.²⁾

¹⁾ Stænderforsamlingens Historie. I. Side 420.

²⁾ Stændertidende 1836. II. Sp. 2169.

Det er let at forstaa, at efter denne Indledning maa hans Forslag være meget moderat, og i Hovedsagen gaar det ogsaa kun ud paa, at Stændernes Forsamling skal bede Kongen om at udtale, at han med Velbehag vil se Hoveriet afskaffet, og at han vil give Bønderne paa de kongelige Godser Hoverifrihed mod Erstatning og derved fremstille et opmuntrende Eksempel, og „at det maatte behage Hans Majestæt efter sin Visdom for Resten at anvende hos Godsejerne ethvert Middel Allerhøjst-samme maatte finde passende for at fremme denne for Staten, Godsejerne og Bønderne vigtige Sag.“

Der blev nedsat en Komité paa syv Medlemmer til at behandle Forslaget; denne delte sig i et Flertal, (*Hans Nielsen, Drewsen, Haastруп og Holstein*), og to Mindretal (*Tutein og Treschow og Juel*) hvis Betænkninger og Ændringsforslag sammen med Hovedforslaget blev drøftet i Plenarmøder 11te, 12de og 16de Februar. Denne Forhandling blev ikke nær saa varm som Forhandlingen om Fæsteloven; men Godsejerne i Forsamlingen var dog særdeles ivrige for at fremhæve Hoveriet som et privat Forhold og at stemple ethvert direkte Middel fra Statsmagtens Side som et Indgreb i Ejendomsretten.

Neergaard,¹⁾ Gunderslevholm, fremsatte desuden bl. a. en Udtalelse om, at det ikke vilde hjælpe den sjællandske Bonde at faa afløst Hoveriet mod en aarlig Pengeydelse, da han manglede den Hænderdrift og Dygtighed, som maatte udkræves, for at han skulde kunne præstere en saadan.²⁾ Denne Udtalelse kaldte Falstringen *Peder West*³⁾ frem med en skarp Udtalelse om, at „hvis Bonden blot blev mere menneskeligt behandlet, da vilde der ogsaa af Bondestanden fremstaa mere duelige og stræbsomme Mennesker; som Sognefoged blandt Fæstere kunde han vidne, at det nytter ikke stort at have menneskelig Skabning, naar de mangler disses Rettigheder. Han forstod ikke, at der skulde ligge saa stor Vanskelighed i Hoveriets Ophævelse, da Fæstebonden tilbyder billig Erstatning, og de mange Tusinde

¹⁾ Kammerherre F. A. Holstein, kongevalgt Grundejer.

²⁾ Godsejer Carl Neergaard. 2. Deputerede for sjællandske Sædegaardsejere.

³⁾ Stændertidende 1836. II Sp. 2220.

⁴⁾ Sognefoged Peder West, Nørre Ørslev. Dep. for de mindre Landejendomsb. 18. Distr.

Stemmer burde kunne bevæge Godsejerne til at aftage dette for den arme Fæstebonde saa skadelige og trykkende Aag; medens det vilde være sørgeligt at skuffe de mange Tusinder, som har haabet saa meget af Stænderne“.¹⁾

Resultatet af Afstemningerne over de forskellige Forslag og Ændringsforslag blev, at der vedtoges en Indstilling til Kongen svarende til Hovedpunktet i Drewsens Forslag, medens man videre bad, at Kongen vilde lade bekendtgøre, „at ingen nuværende hoveripligtig Bonde kan vente at blive befriet for Hoveriet, uden at han erhverver hans Godsherres Samtykke til Hoveriets Forandring til en fast Afgift“, og at „Deres Majestæt allernaadigst vilde forbyde at gøre en Gaard, som er aldeles fri for Hoveri, nogen Sinde til en hoveripligtig Gaard.“²⁾

Denne Afgørelse har sikkert været en stor Skuffelse for de Deputerede af Bondestanden, og denne Skuffelse har bredt sig ud til de tusinde Hjem, hvor hoveripligtige Bønder havde sat deres Haab til, at Stænderforsamlingen vilde antage sig deres Sag og føre den til en for dem ønskelig Afgørelse.

Om Hans Christensens Stilling forlyder der intet i de officielle Meddelelser. Heller ikke i hans Breve til Hjemmet findes der Udtalelser om, hvorledes han dommer om Hoverisagen, og dog kan vi ikke være i Tvivl om, hvad han føler og tænker. Senere skulde ogsaa hans personlige Synspunkter vedrørende Hoveriet komme til at ligge i aaben Dag; men det har nok været under Forhandlingerne udenfor Salen om denne Sag, at den Vurdering af Drewsen udformede sig hos ham, som han giver Udtryk for i et Brev den 30. Jan. 1836: „Drewsen er en Narreprins; han har narret os.“

Endnu en Sag vedrørende Forholdet mellem Godsejer og Fæster skal omtales, en Sag i hvilken Hans Christensen spiller en mere fremtrædende Rolle:

Den 30. Oktober stillede Brændevinsbrænder *Sidenius*³⁾ et Forslag til en Petition angaaende Forandringer i den bestaaende Jagtlovgivning. Den gældende Jagtforordning var fra 1732 og

¹⁾ Stænderforsamlingens Historie I. Side 425—26.

²⁾ Stændertidende 1836. II. Sp. 2242—43.

³⁾ J. Sidenius, Nykobing F. Deputeret for 10. Distrikt af Øernes Købstæder.

ganske middelalderlig; den hverken kunde holdes eller blev holdt, men en Anordning af den Karakter maa ændres, siger Sidenius i sin Motivering. Den foraarsager de „mindre Landmænd og især Fæstebonden store Tab og hindrer Landbrugets Fremskriden og Frugttræers Formerelse.“

„Hoveribonden maa ej alene taale, at hans Sæd ædes og nedtrædes af Dyrene, at hans Frugttræer søndergnaves af Harene, hans Gæs bides af Ræven, at Rovfuglene tage hans Høns, at Tusinder af Vildgæs æde hans Korn, at Skytten og hans Hest og Hunde nedtræde hans Sæd om Efteraaret; men han maa og finde sig i, at hans tro Hund, der Nat og Dag skal vogte hans Gaard og fri hans Bygninger for Rotter, bliver, naar han ej holder den i Lænke, skudt, vel ej altid fordi den skader Vildtbanen, men meget ofte fordi han, ved ej at have taget Hatten eller Huen ærbødigt nok af for Jægeren, har paadraget sig dennes Uvilje. Alle disse Tab og Ærgrelser maa Landmanden føle, for at den rigere og mægtigere kan have den Fornøjelse at jage og skyde et Dyr, en Hare eller Ræv, hvilken sidste ofte i Forvejen har bidt hans fattige Fæstebondens Gaase-flok.“)

Skulde det ikke være billigt, at Bonden fik Fred for vilde Dyr. Skulde det være mere Tab for Herremanden, at Bonden skød hans Hjort, naar denne kom i hans Bønders Kornmark, end naar Bonden i Medhold af Hegnsforordningens § 3 dræbte Jagtejerens. So; naar denne kommer i Bondens Korn?“ „Naar Jagtejerens Hund bider Fæstebondens Gæs, maa der gives Erstatning; hvorfor bør den ej gives, naar Godsejerens Ræv eller Maar bider dem?“ — —

Sidenius foreslaar da, at man skal andrage om, at der udstedes en ny Jagtforordning, som giver enhver Bonde Ret til at dræbe eller fange alt det Vildt, som tilføjer hans Marker, Haver eller Husdyr Skade, dog at det dræbte straks overleveres til Jagtejerens; endvidere at man andrager om, at der bliver udstedt Forbud mod Jagt paa Bondens tilsaaede Marker. Under den indledende Forhandling fortalte Hans Christensen, at han

¹⁾ Stændertidende 1835 I. Sp. 1164.

paa Taasinge havde set 53 Daadyr i een Mark;¹⁾ men der faldt ogsaa straks en bitter Bemærkning fra Scavenius: „Det synes at alle de Rettigheder, en Godsejer har ikke blot i Følge Lovgivningen, men endog efter private Kontrakter skal være udsat for Angreb i nærværende Forsamling, hvilken dog alle troede mere var forsamlet for at beskytte Rettigheder end for at angribe dem.“²⁾

Med overvældende Flertal blev det bestemt at behandle dette Forslag i en Komité, som kom til at bestaa af *Drewsen, Reventlow, Scavenius, Hans Christensen og Ahlefeldt*.³⁾

23de December afgav Komitéen sin Betænkning, og Sagen blev derefter behandlet i to Plenarmøder, 31. Decbr. og 6. Jan. Komitéen indstiller enstemmigt, at Stænderforsamlingen skal indgaa til Kongen med Andragende om, at Jagtlovgivningen maa blive underkastet en Revision, og en ny Jagtanordning udarbejdet og forelagt Stænderne til Prøvelse; men naar Komitéen saa skal til at udtale, hvorledes den ønsker, at en ny Jagtanordning skal være, saa hører Enigheden op.

De tre Godsejere udtaler sig i Almindelighed om, at der bør tilstræbes Harmoni mellem Jagtejerens *fulde og uforstyrrede Benyttelse* af sin Jagtret og Bondens retmæssige Krav om Markfred, og de ønsker, at Lovgivningen skal hjemle Erstatning for Vildtskade.

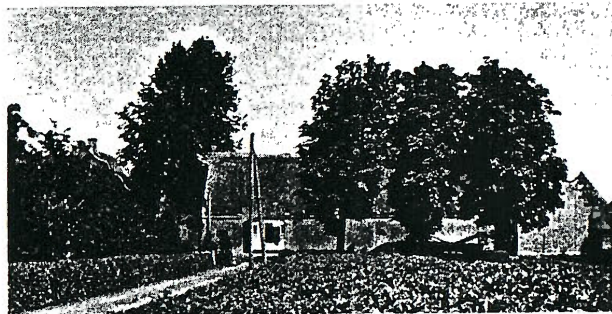
Drewsen vil have paabudt, at Kron- og Daavildt holdes indenfor indhegnede Dyrehaver og have bestemt Straf for at prygle Klapperne; men *Hans Christensen* gaar videst. Hans Indstillingspunkter er følgende:

1. At Raadyr saavel som Kron- og Daadyr bør holdes i indelukkede Dyrehaver paa Ejerens Grund og ingen Frihed hjemles paa Bondens Mark; hvor han maa dræbe dem med hvad Værge, han mægtig er.
2. At alle Rovdyr og Rovfugle, saasom Ræve, Ørne, Glenter, Musvaager, Høge m. fl. frit maa dræbes af Bonden paa hans Mark.

¹⁾ Stænderforsamlingens Historie. I. Side 429.

²⁾ Stænderforsamlingens Historie. I. Side 428.

³⁾ Grev Ahlefeldt Laurvig, Tranekær. Iste Deputerede for fynske Sædegaardsejere.



Kohavegaard set fra Vejen som den opførtes i Slutningen af Halvtredserne.

3. At Bonden dertil maa tillades at bruge Skydegevær imod at være samme Straf undergiven, om han befindes at skyde andet Vildt paa sin Gaards Grund, som om dette var sket paa Kongens Vildtbane.

Saadanne Forslag var naturligvis som „Peber udi Næsen“ paa Herremændene, og der faldt straks skarpe Ord.

Godsejer *Langkilde* ønskede, at Sagen skulde afvises; de stillede Forslag gik ud paa aabenbare Indgreb i Ejendomsretten, hvilket han bestemt maatte fraraade. „Jagtretten var en virkelig Ejendomsret, og der var intet, som en Nations Repræsentanter burde forsvare saa meget som Ejendomsretten. — Jagtretten var til for Fæsternes Ejendomsret over Afgroderne. Fæsteren hidledede sin Ret fra Grundejerens Overdragelse, og han havde ej større Ret, end der var ham overdragen. Grundejerens principale Ret burde ej staa tilbage for Fæsterens secundære.“

Scavenius, som var Ordfører for Komitéflertallet, fremhævede især det ubillige i et Forbud mod at holde stort Vildt uden for Dyrehaver. Det var en dyr Historie at anlægge en Dyrehave, og det kunde jo godt blive et Spørgsmaal, hvem der skulde bære koste saadanne Anlæg. Egentlig skulde intet synes naturligere, end at de, for hvis Skyld de fandt Sted, — Bønderne altsaa — som var de eneste, der havde Gavn af Anlæggene, burde bære den direkte Bekostning. Det indirekte kunde blive stort nok for

Godsejeren, da den Skov, som omdannedes til lukket Dyrehave, vilde blive omtrent værdiløs. Vilde Bønderne hævde, at det ikke kunde betale sig for dem at paatage sig en saadan Udgift, saa erkendte de med det samme, at den Skade, som Vildtet forvoldte, var ikke synderlig stor.

Ved den endelige Afstemning vedtoges, hvad Komitéen enstemmigt havde indstillet og det væsentlige af Komitéflertallets særlige Indstilling; medens *Sidenius's* Forslag om Fæstebondens Ret til at dræbe de Dyr, der gjorde Skade paa hans Ejendom, blev forkastet, endog med 64 St. mod 1. Trukket tilbage eller forkastet blev ogsaa *Drewsens* Forslag med Undtagelse af Forbudet mod at prygle Klapperne, som blev vedtaget med 38 St. mod 27; dog henstillede *Drewsen* forud for Afstemningen, at dette Punkt kun blev optaget i Andragendets Præmisses. Under disse Omstændigheder kunde der naturligvis ikke samles et Flertal for *Hans Christensens* Forslag, som af flere Talere blev stemplede som altfor indgribende i Ejendomsretten; han mildnede i høj Grad sit Forslag ved at frafalde det, som tillod Bonden selv at bruge Skydevaaben; men da Modstanden fremdeles var lige strid, fandt han det klogest at trække sin Indstilling tilbage. I Hovedsagen falder det hele saaledes ud til, at man beder Kongen om, at han vil lade den bestaaende Jagtlovgivning revidere og forelægge Stænderne Udkast til en ny Ordning.¹⁾

Fæsteloven, Hoveriet og Jagtlovgivningen er naturligvis kun et lille Udsnit af de mangfoldige og højst vigtige Spørgsmaal, som Stænderne beskæftigede sig med i den første Samling; men det har formentlig været de Spørgsmaal, som havde *Hans Christensens* største Interesse, og som han da ogsaa havde de bedste Betingelser for at medvirke i. *Hans Christensen* var ogsaa Medlem af den Komité, som havde at behandle og afgive Betænkning om Provst *Birchs* Forslag angaaende Indførelse af en ny Matrikul; det var en Sag, som han ogsaa havde gode Betingelser for at forstaa sig paa og medvirke i; men det ses ikke i Stændertidende, at han har gjort nogen selvstændig Indsats eller taget Ordet i denne Sag. En anden Sag, som han vel i langt højere Grad var umiddelbart interesseret i, var Spørgsmaalet om Ophæ-

¹⁾ Stændertidende 1835. I Sp. 1165—80.

velsen af det overvældende offentlige Hoveri med Ægtkørseler og Vejarbejder med mere, som tyngede de danske Bønder; men heller ikke i Forhandlingen om denne Sag ses han at have deltaget.

Breve til Hjemmet.

Den 29. November 1835 skriver Hans Christensen følgende morsomme Brev:

Højtskede Kone og Børn.

Jeg lader eder vide, at jeg lever vel; jeg har nu to Postdage ventet med Længsel efter at høre noget fra eder; thi jeg frygter, at I skulde fattes noget. Jeg kan endnu ikke bestemme, naar vi slipper herfra; det kan da ikke (blive) førend Jul; mit Ønske er derfor, at et af eder vil komme herover til mig for at hente de Penge, som jeg har. Jeg ved ikke hvilken af eder, der har bedst Lyst til at foretage denne Rejse; eders Moder er mest velkommen; men hun kan vel ikke taale Turen, og Johanne Margrethe eller Maren¹⁾ tør vel ikke. Jeg venter da én af I andre to²⁾, og jeg mener, at I skulde rejse over Bæltet d. 6. eller 7. December; den 9. kan I saa være her, (og) saa kan I vente at faa 130 Specier med hjem. Jeg ved næsten ikke paa hvad Maade, at de bedst forvares foruden at mærkes. I kommer nok til at tage to smaa Poser (med), at der kan være en ved hver Side af Kjolen, thi de (Pengene) fylder ikke saa lidt. Dersom du kommer, Niels, saa maa du huske at lade dit Pas paategne i Nyborg, og vær saa forsigtig med Vandet, at du ikke bliver slagen udenfor, og naar du kommer til Korsør, da hører du ind paa Postgaarden, om der maaske kunde være Lejlighed til (at køre med) til Slagelse, (og) saa hører du og(saa) fra der, om der ikke skulde være Lejlighed til Ringsted; men med en saadan Befordring skal du gaa uden for Byen; naar du kan komme med saadan Lejlighed, er Betalingen for det meste en 8 Skilling pr. Mil. Kommer Moder selv, da tager du Befordring med Dagvognen; det koster kun 20 Skilling pr. Mil. Jeg skal nok betale Pengene, naar du kun vil komme; men kommer Christen, kan han tage hvad Befordring, han bedst

¹⁾ To af H. Chr.s Døtre.

²⁾ Sønnerne Christen og Niels.

selv synes. Pengene sender jeg ikke; men jeg skal dog lade disse (Sønnerne) vide, at jeg har købt en Paraply til hver af dem, og et nyt Forklæde til hver (af Døtrene) som har kostet 12 Rbd., saa jeg mener, at I med Fornøjelse kan paatage eder denne Rejse. Jeg kunde nok sende dem (Pengene), men saa skulde jeg lade dem veksle, og jeg er saa bange for at lade nogen vide, hvad Penge jeg kan føre hjem; thi her er saa stor Misundelse, at jeg ikke kan fortælle det, og naar det kom paa Svendborg Posthus, saa lagde de nok Mærke dertil ogsaa, saa Misundelsen voksede mere, naar de mærkede, at jeg sendte Penge hjem. Nu venter jeg sikkert, at I kommer, saadan at Pengene kan blive betalt først i Terminen. Jeg fortæller eder ikke noget denne Gang; thi naar I kommer herover, saa kan I faa en Del Nyt at vide. Anders Christensen har været saa syg igen; jeg troede næsten ikke, han havde levet. Mads Christian Mathiesen er ogsaa syg; det er det stille Væsen (Liv), at Folk ikke kan taale. Jeg har skrevet dette Brev med megen Ængstelighed; thi det er kommen i mine Tanker, at I fejler noget. Hils alle gode Venner fra mig, at jeg lever vel, men læg kun til, at jeg ved god Brug for Pengene, vi tjener her i Roskilde.

H. Christensen.

Saavidt det kan skønnes, blev det Sønnen Christen, der rejste over efter Pengene, og 19. December skriver Hans Christensen atter hjem.

„Det glæder mig meget, at jeg ser, din Rejse stod lykkelig og vel (af), og alle er ved Helsen, og jeg kan da melde eder det samme. Alle Fynboer er nu rejst hjem undtagen jeg. Anders Christensen vilde ikke have rejst, men da fik han Brev, at hans mindste Søn var død og skulde begraves paa Lørdag; han maatte da tage med Deligensen for at naa hjem før Begravelsen. Disse Dage bliver temmelig lange for mig, da jeg ikke har nogen at tale med, nu skal vi kun møde 6 Gange (til) i dette Aar¹⁾ (og disse Dage bliver vel gerne de længste?) men naar jeg saa tænker, 4 Rbd. pr. Dag er lette Penge at fortjene; en anden Gang kunne (de) være gode, saa letter det da Nuet temmelig“ — — —

¹⁾ Nogen lang Ferie fik Stændermændene ikke. Det sidste Møde før Jul holdtes den 24. December, det første Møde efter Ferien den 28. December.

Her følger nu et længere Afsnit, som drejer sig om et Twiste-maal, som Hans Christensen og et Par andre Vejstrupmænd har delt indbyrdes, dels med Ejeren af Tiselholt, Agent Joh. Fr. Ziin i København, af hvem de havde købt nogle Engmaal.

Sluttelig skriver Hans Christensen:

„Det var nok en haard Tur, du havde over Vandet, da du maatte ligge der saa længe; men Anders Christensen har dog et frygteligt Vejr at rejse i, jeg tænker, at han dør, han skal rejse hjemme fra anden Juledag og være her om Mandagen. Nu erindrers jeg ikke mere, som er nødvendigt at skrive om denne Gang, kun at jeg vil ønske eder alle en glædelig Jul og et godt tilkommende Nyaar.“

Det følgende Brev er dateret d. 1. Jan. 1836 og næsten hele Brevet drejer sig om den før omtalte Ejendomsstrid. Hans Christensen giver Sønnen Christen en omhyggelig Vejledning, med Hensyn til hvorledes han skal forholde sig og anlægge Sagen. og „naar du følger denne Anvisning, saa kan du være ganske rolig for, at de gode Folk skal ikke faa Glæde af denne Sag.“ Sluttelig skriver han:

„Imedens jeg laa her, da alle de andre var borte, var Tiden mig lang; nu er de kommen, nu er Dagene ikke uden halv saa lange. Jeg tror ikke, at der kommer flere ny Sager for, saa maa det dog snart kunne faa Ende med dem, der er i Komi(téerne), da vi gør dygtig færdig hver Dag. Anders Christensens Rejse kostede ham dog 18 Rbd., han mente dog, han levede meget spar(sommeligt); han takkede Gud saa mange Gange den første Dag efter, at han var kommen, at han dog endnu engang var naaet Roskilde; thi han havde slet ingen Fornøjelse i Fyen; han har 2 smaa Piger, én paa 4 og én paa 2 Aar; men de vilde ikke kendes (ved) ham, for de sagde, at deres Fader var i Roskilde, og det gjorde ham saa ondt, at han skulde saa hurtigt fra dem igen; jeg kan ikke vide, om det bliver saadan med Karen og Hans, naar jeg kommer.“ — — —

Den 12. Januar skriver Hans Christensen igen hjem; nu længes han meget efter at faa Ende paa Roskildeopholdet.

„Jeg lader eder vide, at jeg lever overmaade godt og er ved godt Helbred; men dog længes jeg efter at komme til eder. Eders Breve kan nok glæde mig paa den korte Tid, som jeg læser dem; men saa kommer Længslerne straks igen og saadan tror jeg nok, det er med alle dem her er. Jeg har berømmet Kammeraad Drewsen for eder; nu berømmer jeg ham ikke mere; han var (er) kommen med et Forslag, at vi skulde eftergive alle vore Diætpenge. Alle Herremændene var straks villige dertil; thi det er ej dem saa farlig, at der for Eftertiden ikke skulde komme Bønder. Riber¹⁾ erklærede, at han var villig til at lade nogen af dem afgaa; men jeg rejste mig og sagde, at jeg vilde møde uden at modtage enten Diæt eller Godtgørelse i nogen Maade derfor. Jeg vilde ikke have, at Bønderne skulde have Skyld for, at de har antaget Valget for at tjene Penge; thi jeg vidste, at vi fik det samme alligevel, og denne Gang skal de dog lade os beholde, hvad der er os tilstaaet.“

— — —
Det forannævnte Forslag blev fremsat i Mødet d. 8de Jan., og naturligvis blev det motiveret med ideelle Grunde: de Deputerede vilde ved at frabede sig Diæter give et skønt Eksempel til Efterfølgelse, vinde meget i Nationens Agtelse, fremme Almen-aanden og spare Nationen for en ny Skat, ved hvilket sidste Forsamlingen vilde give sine almindelige Sparekrav øget Vægt. — Desværre for Drewsens Minde aabenbarer han i et Brev til Jonas Collin det virkelige Motiv til Forslaget:

Hvis det kan føres igennem, haaber han paa, at det skal ikke blive saa let for Bønder og jævne Borgere at modtage Valg. Han føler sig sikker paa, at han nok selv skal blive genvalgt; men han tænker med Rædsel paa, at de øvrige 19 Repræsentanter for de mindre Landejendomsbesiddere skal blive Bønder.²⁾

Dette har Hans Christensen kunnet se; derfor er det han skriver hjem: „Drewsen er en Narreprins“. Hvad om han da havde vidst, at Drewsen i sine Breve til Collin ofte omtaler Bønderne med stor Ringeagt. „9 Bønder, 9 Dosmere“, kalder han dem. De

¹⁾ Birkedommer V. Riber, Filstrup v. Faaborg. Deputeret for mindre Landejendomsb. i 15. Distrikt.

²⁾ Stænderforsamlingernes Historie 1. 460.

tunge kosteklædte Mænd irriterer ham ved deres Ubehjælpsomhed.¹⁾

Ved Afstemningen om Diætforslaget faldt dette imidlertid ved Kugleafstemning med 34 mod 34.

Endnu skal anføres den sidste Halvdel af et Brev, som er dateret d. 30. Jan. 1836, og som er det sidste, der er bevaret fra det første Stændermøde.

— „Mine Indkomster er temmelig gode; men mine Udgifter i denne Tid er ogsaa større end de burde være. Vi har til Kommissarius til en Vogn givet 850 Rbd., 6 Rbd. hver, til Præsidenten (hver) 4 Rbd., et Taffelbord til 300 Rbd., (og nu) til Kongens Fødselsdag 6 Rbd. (hver). Vi er i Tale om, alle vi Bønder at give Ussing et Sølvbæger, for at han har talt Bøndernes Sag saa vel; der vil ogsaa gaa 6 Rbd. — Skønt alle de Udgifter, kan I dog vente, foruden det, som jeg har købt, 240 til 250 Rbd. Men de 50 Rbd. har jeg ogsaa bekommet af den Aarsag, at jeg betaler kun 4 Rbd. om Ugen; de andre betaler 7 Rbd. Jeg kan da lade eder vide, at der var en stor Højtidelighed i Roskilde paa den Dag, (28. Jan. Fr. VI.s Fødselsdag) mer end der nogen Tid har været; vi mødte paa Palæet Kl. 4 (og) vi kom nok til at spise Kl. 5. Der blev under Spisningen udtømt flere Skaaler og hver Gang affyret 9 Kanonskud. 2 af Gardehusarernes Tambourer blæste med meget Skraal; der blev sunget to Sange, den ene er her vedlagt. Vi spiste da nok 14 eller 15 Retter Mad, og hver to Personer drak omtrent tre Flasker Vin; men vore 6 Rbd. var vi dog kommen af med paa fire Timer. Om Aftenen var hele Byen illumineret. Jeg havde det Held at komme til at sidde ligeoverfor Kommissarius; jeg maatte klinke med ham hver Gang; vi Bønder holdt os lidt tilbage og troede, vi vilde komme til at sidde sammen; men da vi saa os til, kom ikke flere til at sidde sammen end jeg og Frederik Jørgensen; han sad ligeoverfor Præsidenten.

Nu kan jeg da melde eder, at den 20. Februar skal vi holde op; dersom vi ikke skulde blive opholdt mere, end som vi kan vente. Saa maatte I møde i Nyborg Mandagen d. 22. om Formiddagen Kl. 10 ved (Skibs-)broen. Skulde der blive nogen For-

¹⁾ Stænderforsamlingernes Historie I. 464.

sinkelse, som jeg meget frygter for,¹⁾ saa skal I faa Brev d. 20.; men faar I ingen, da møder I efter ovennævnte Bestemmelse. Jeg har nok foran meldt hvormange Penge, I kunne vente; det skal nær gaa dertil, at jeg bliver en Løgner. Jeg har først i Dag hørt, at vi skal til at betale Sekretærene, og de snakker om, at vi skal have et meget stort Bal, naar vi bliver færdige. Det er meget uheldig at spille saa liderlig; men for én Ting er jeg glad, at det ikke har været saaledes hele Tiden. De 200 Rbd. kan I da være sikker paa, naar jeg maa holde mit Helbred til Enden.“ — — —

Stændermødet 1838.

Det andet Stændermøde i Roskilde aabnedes 24de September 1838, og Hans Christensen er sikkert draget derover med frejdigere Mod end første Gang; han ved nu, hvad han gaar ind til, og han ved hedre end forrige Gang, hvad han vil, og endnu har han vel Haab om at kunne udrette noget. Desværre er der ikke bevaret et eneste Brev fra ham til Hjemmet fra denne Samling. Vi kan da ikke faa det umiddelbare Indtryk af, hvad han tænker og føler, som hans Breve fra 1835—36 giver. Vi kan kun følge hans Deltagelse i Arbejdet i Roskilde, forsaavidt det har efterladt sig Vidnesbyrd igennem Stændertidende; men der er da ogsaa saadanne: I det 13de Møde den 12de Oktober foretog Hans Christensen et Forslag om, at den Ret, som var given enhver 60-aarig Gaardmand til at fritage en Søn for Krigstjeneste, maatte udvides til alle 50-aarige Gaardmænd. Han motiverede sit Forslag ved at fremhæve den Betydning for en omhyggelig og rentabel Drift af en Ejendom, det har, om en ung og kraftig Mand, der som en Søn føler sig knyttet til Bedriften, kan vie denne alle sine unge Kræfter, og maa han saa nøjes med fremmede Hjælpere, vil han let derved lide Tab, som sent eller aldrig forvindes, og da der hvert Aar ved Sessionerne er en Mængde Frispillere, som ikke bliver brugte som Soldater, saa mener han, at det vilde være billigt, at saadanne Fritagelser fandt Sted.²⁾

Under den indledende Behandling rejstes der vægtige Indvendinger mod Forslaget.

¹⁾ Det blev de netop. Afslutningen fandt først Sted den 26. Februar.
²⁾ Stændertidende 1838. I. 314 ff.

Amtmand Tillisch¹⁾ udtalte, at man maatte være klar over, at den Begunstigelse, som ydes den ene Bonde medfører en større og mere trykkende Byrde for den anden; man maatte derfor være varsom.

Hertil sluttede sig Godsejer Lüders,²⁾ Blangstedgaard, som videre udtalte, at det var nok rigtigst, at alle var værnepligtige; thi Pligten til at værne Fædrelandet i Nødens Stund burde være ens for alle.

Ogsaa Professor Bang tog Ordet og sagde, at hvis der var almindelig Værnepligt, da vilde han absolut stemme for at afvise denne Sag; men da saa mangfoldige af Samfundets højere Klasser er fritaget for Forsvarspligten, stiller Sagen sig noget anderledes, og maaske bør dog aldrende Bønder henregnes til disse Klasser; derfor vil han stemme for, at Forslaget skal overvejes i en Komité.

Baade Drewsen og Haastруп anbefalede Forslaget, men med den Ændring, at Aldersgrænsen sættes ved 55 Aar. Hans Christensen erklærede sig villig til at optage denne Ændring.

Den kgl. Kommissarius vendte sig imod Forslaget, som efter hans Mening vilde medføre, at kun meget faa Gaardmandssønner kom i Armeen, idet en Bonde efterhaanden kunde tage adskillige Sønner fri.

Imidlertid blev det med 39 Stemmer mod 26 vedtaget, at Forslaget skulde underkastes Prøvelse i en Komité, og til denne valgtes Drewsen, Haastруп og Tillisch, men ikke Hans Christensen.

Efter at denne Komité havde afgivet Betænkning, blev Sagen behandlet i to Plenarmøder, 5te og 10de November.³⁾

Komitéen var igennem sine Overvejelser kommen til det Resultat, at hvor mange Grunde, der end kunde tale for at fremme Forslaget, saa var der dog endnu vægtigere Grunde, der gjorde det betænkeligt at andrage om den ønskede Indskrænkning af Værnepligten.

Under Forhandlingen tog Kommissarius endnu en Gang Ordet og mindede om, at Stænderforsamlingen i Viborg i 1836 havde indgivet en Petition til Kongen angaaende en mulig Ind-

førelse af almindelig Værnepligt, og dette vigtige Spørgsmaal var endnu Genstand for Kongens Overvejelser. Under disse Omstændigheder var det neppe betimeligt nu at andrage om en ikke ubetydelig Indskrænkning af Værnepligten. Hans Christensen ønskede nu at tage det stillede Forslag tilbage, men da det i Henhold til Forretningsordenen ikke kunde lade sig gøre, blev der foretaget Afstemning om det, og det blev enstemmigt vedtaget ikke at indgive nogen Petition om denne Sag.

Hoveriet.

I 1834 var det samlede Fæstegods-Hartkorn her i Landet 145.890 Td., og deraf var 78.468 Td. H. hoverigørende. Af alt Hartkorn i Landet var det sidstnævnte 21,5 pCt. Hoveriets Afløsning var meget ulige fremskredet i de forskellige Landsdele. Af hver 1000 Td. H. Fæstegods var i 1834 paa Sjælland 412 Td. H. hoverigørende, paa Langeland 208, paa Fyn 659, i Jylland 583, paa Laaland 756 og paa Falster 629.¹⁾

En stor og tyngende Byrde var Hoveriet for Bønderne, en Byrde, som føltes tungere og mere utaalelig, jo mere de løftede Hovederne og rankede Ryggen.

Bønderne var godt nok paa det rene med hvormeget, der var at vinde ved at faa Hoveriet afløst; men de kunde ikke sætte sig ind i eller forstaa, hvor umuligt det var, at de kunde vinde Frigørelse paa billigere Vilkaar end dem, de i Frihed kunde opnaa Overenskomst med Godsejerne om. Trods Skuffelsen i 1836 blev de ved at se hen til Stænderne som deres selvfølgelige Hjælpere, og derfor bliver de ved at komme med deres Ønsker og Krav.

I det 26de Møde d. 27de Okt. 1838 foredrog Hans Christensen et Andragende fra en Del Gaardfæstere i en Række langlandske Sogne.²⁾

Her stilledes for første Gang klart og utvetydigt Krav om en tvungen Forandring af Fæstegodset til Selvejendom eller i hvert Fald Afskaffelse af alt Hoveri mod et passende Vederlag til

¹⁾ Udnævnt af Kongen som Repræsentant for Island og Færøerne.

²⁾ E. P. Lüders, Suppleant for Kammerherre Juel, Hverringe.

³⁾ Stændertidende 1838. II. 285 ff.

Godsejerne. Andragendet er meget langt og meget velskrevet; det er kraftigt og djærvt, paa sine Steder skaanselsløst i sine Angreb.

Det er jo ikke skrevet af Hans Christensen; men vistnok af en Mand fra Kulepile i Simmerbølle Sogn paa Langeland, som hed *Mads Hansen*,¹⁾ men Hans Christensen har i hvert Fald til-egnet sig og deler dets Synspunkter, og han træder frygtløs i Skranken for dem.

Andragendet begynder med en bitter Klage over, at „Eneforpligtelsen til at ofre Tid, Kræfter og Liv for Fædrelandet hviler paa Bonden, medens den, der fra Vuggen af har nydt den største Overflodighed af Fædrelandets Goder og aldrig gjort noget til dets Vel, kun har nødig at lade Bonden bløde for sig, for at han i Ro og Mag kan tære sin Rigdom; — — — men jo mere vi ved en større Oplysning bliver os selv bevidste, des mere føler vi det utaalelige i, at den nuværende Slægt skal lide under det skændige Aag, Egennytte, Tyranni, Adelsovermod og Regent-uduelighed i en raa Tidsalder lagde paa vore Forfædre; men vi styrkes ogsaa i den Overbevisning, at Regenten, naar han som vor elskede Landsfader er en uindskrænket Enevoldsherre, maa være berettiget til at hæve enhver fra ovennævnte Tidsalder udsprungen Forrettighed, naar samme virker skadeligt.“ Derefter gaar Andragendet over til at skildre en Del af de Urimeligheder og Misligheder, der gaar i Svang; de vilkaarlige og alt for høje Indfæstningsbeløb, den almindelige og ulovmedholdelige Overlevering af Ejendommene, de højst trykkende Hoveribyrd, den vilkaarlige aarlige Fæsteafgift, Mangelen paa Arvelighed i Fæsteforholdet m. m. m., og sluttelig redegøres for, hvorledes man tænker sig Købesummerne for Fæsteejendommene bestemte og sikrede for Godsejeren. Sammenfattende beder endelig Underskriverne om, at det maa komme til Forhandling:

„Om alt Fæstegods i Danmark efter de af os gjorte Forslag kunde gaa over til at blive Selvejendom — og hvis det ikke vorder antaget, — at alt Hoveri in natura afskaffes mod et passende Vederlag til Godsejerne.“

¹⁾ Rugaard: Fremragende danske Bønder. Side 397 ff.

Det maatte gøre Indtryk af en noget nær revolutionær Handling, da Hans Christensen vovede at forelægge dette Andragende om saa megen ny Statstvang mod Godsejerne, at disse endog skulde tvinges til at sælge deres Fæstegaarde til Bønderne.²⁾

Der rejste sig da ogsaa noget af en Storm.

Den kgl. Commissarius tog straks Ordet og sagde, at de Forslag, som nu var oplæste, var „saa indgribende i Ejendomsretten og saa afvigende fra de Grundsætninger, Stænderforsamlingen i forrige Samling havde vedkendt sig, at han ikke kunde antage, at den nu kunde finde Grund til at indlade sig paa slige Forslag.“

Professor Bang fik derefter Ordet og bemærkede, at skønt han var ganske enig med Ørsted i hans Bedømmelse af Andragendet, saa vilde han dog finde det urigtigt, om det nu gennem Stændertidende blev udbredt blandt Almuen og læst og drøftet, som det naturligt vilde blive, uden at dets Grundsætninger var bleven underkastet en Prøvelse af Forsamlingen; han vilde derfor stemme for en Komitébehandling. Bang udtalte videre, at han indsaa, at Fæstegodsets Overgang til Ejendom var ønskelig, og at enhver Hindring for, at dette kan ske, derfor bør fjernes; men dette Forslag gaar ud paa at berøve Godsejeren hans uomtvistelige Ret for at forbedre Fæstebondens Kaar. Det forekommer ham, at den forstandige Fæstebonde dog maa kunne indse, at naar Godsejeren saaledes kunde berøves, hvad der efter Lov og Kontrakt tilhører ham, saa har heller ikke Fæstebonden nogen Sikkerhed med Hensyn til Raadighed over, hvad han ejer, og en af Grundstøtterne for det borgerlige Samfund, nemlig Ejendomsretten, vil da omstyrtes.

Sognefoged Peder West, Nr. Ørsløv, Hendrik Larsen, Viddinge, og Anders Christensen, Aborre, anbefalede Andragendet og vilde stemme for en Komité.

Kammerjunker Benzon³⁾ vilde hævde, at der næppe var mange Godsejere, som ikke var villige til at sælge deres Fæstegaarde eller i hvert Fald afløse Hoveriet, naar Bonden kunde yde en nogenlunde passende Betaling. Dertil behøvedes intet Lovbud. Vanskeligheden for Salget er Tilvejebringelsen af Købe- eller

¹⁾ Magister Hans Jensen i Stænderforsamlingens Historie II. 469.

²⁾ Godsejer Chr. Fr. O. von Benzon, Christiansdal paa Fyn. Kongevalgt Grundejer.

Afløsningssummen, som Bonden hverken kan skaffe eller sikre. Med Hensyn til Afløsning af Hoveriet, da maatte Godsejeren, hvis han ikke skulde lide Tab, nødvendig kræve en større Afløsningssum, end Bonden i de fleste Tilfælde vilde finde „billig“; men i alle Tilfælde maatte Akkorder om Hoveriafløsning være frivillige.

Amtmand Neergaard¹⁾ udtalte, at han kendte Godser, hvor man havde tilbudt Bønderne Afløsning af Hoveriet paa billige Vilkaar; men der havde ikke kunnet opnaas Enighed.

Hans Christensen bemærkede slagfærdigt dertil, at det ventelig var fordi, at Vilkaarene ikke havde været billige. Iøvrigt udtalte han, at da Hoveriet var en saare forhadet Ting, maatte Regeringen ligesaa vel, som den i sin Tid havde befalet Godsejerne at bortfæste deres Gods, ogsaa kunne paalægge dem, at de skulde sælge det eller frigøre det for Hoveriet.

Endnu en Gang tog Ørsted Ordet i denne Sag for at bringe i Erindring, at Forsamlingen i 1836 i sin angaaende Hoveriet indgivne Petition bestemt har erklæret sig for, at det ikke kan ophæves uden ved mindelige Overenskomster, og at det samme er erkendt i den kgl. Plakat af 9. Marts 1838, ligesom Hans Majestæt i det hele har afgjort Sagen i Overensstemmelse med de af Stænderforsamlingerne i Roskilde og Viborg udtalte Ønsker. Iøvrigt stemplede Ørsted endnu en Gang de fremsatte Forslag som Angreb paa Ejendomsretten, og han antog, at alene det at sætte saadanne Forslag under Komitébehandling vilde være skadeligt.

Ogsaa Drewsen talte mod Andragendet. I Tilslutning til Professor Bang erkendte han, at hvis de fremsatte Forslag gik igennem, da var al Ejendomssikkerhed tabt. — — Havde han været raadspurgt om dette Andragende, vilde han ufejlbarligen have søgt at afholde Forslagsstilleren fra at føre det frem; thi det vilde maaske virke mere paa Bondestanden end ønskeligt. Endnu er det kun enkelte Sogne, som kommer med saadanne Andragender; næste Gang kommer muligt lignende fra hele den danske Bondestand. Dette indeholder ogsaa en stærk Tilskyndelse for Regeringen, for Godsejerne, for os alle til at

¹⁾ Amtmand Joh. F. de Neergaard. Kongevalgt Grundejer.

virke, hvad vi formaar til, at en Forandring kan finde Sted i en af Tingenes Tilstand, der forvolder saa mange Klager, og som saa lidet synes at passe til vore Dage og de Fremskridt, som vort — omend langsomt fremadskridende — Agerbrug har gjort.

Ved den derefter foretagne Afstemning blev det med 48 Stemmer mod 7 afgjort, at Forslaget ikke skulde underkastes Prøvelse i en Komité.

Udenfor Salen rettede Drewsen heftige Bebrejdelser mod Christensen, for at han havde ført Andragendet frem; det var i hans Øjne et ubesindigt Skridt, som kunde fordærve alt for Bondestandens Venner. Hans Christensen afviste ham roligt og værdigt; han svarede, at han havde kun gjort, hvad han fandt rigtigt og retfærdigt, og efter denne Rettesnor vilde han fredeles handle.¹⁾

Denne Dags Kamp var Hans Christensens egentlige Bedrift som Stænderdeputeret. Den bragte ham ingen Sejr, men alligevel havde den nok sin Betydning; den var et alvorligt Varsko om, at der maatte gøres noget for at løse dette vigtige Spørgsmaal, og den var sikkert med til at staalsætte H. Chrs. Karakter. Nederlaget tog da heller ikke Modet fra ham; vi ser jo f. Eks., at han for Stænderforsamlingen i 1840 fører et nyt Andragende frem af væsentlig samme Karakter, for Resten ogsaa med samme tilsyneladende negative Resultat.

Østifternes Stænder mødte til sin 3die Samling den 15. Juli 1840, og Hans Christensen maatte for tredie Gang drage til Roskilde i et Par Maaneder. Vi ved ikke noget om med hvilke Følelser, han drager af Sted; kun er der Grund til at vente, at han er ked af, at han ikke vil træffe sin gode Ven, Anders Christensen fra Aborre, som er udtraadt af Forsamlingen. Der er kun bevaret et eneste Brev af dem, han skrev hjem fra denne Samling; det er dateret 7de September 1840 og drejer sig næsten udelukkende om forskellige Gaver og Brugsgenstande, som han har købt til at tage med hjem. Dog indeholder det da ogsaa en for ham saare karakteristisk Bemærkning: „Jeg har i Dag ladet

¹⁾ Efter Optegnelser af Friskolelærer Rasmus Hansen.

mig tegne til Kongens Geburtsdag (18. Sept.) for 6 Rbd.; det er imod min Vilje; men hvad skal vi gøre; vi maa holde Skik."

Om Forhandlingerne i Stændersalen er der kun een Sætning i Brevet: „Her er megen Ubehagelighed i denne Tid dels med Arveloven og dels med Skattebevillingsretten."

Herved sigtes vel til det truende Spørgsmaal om Arvefølgen i Riget, der rejser sig paa Grund af Kongestammens Ufrugtbarhed, og de nationale Modsætninger nede i Hertugdømmerne, der bliver skarpere Dag for Dag. Og Skattebevillingsretten? Ja, efter den gamle Konges Død venter og kræver stadig flere og flere en Forfatningsændring; og der stilles Forslag om en ændret Folkerepræsentation, om Stændernes Medvirkning i og Kontrol med Finansstyrelsen, og der strømmer Adresser ind til Forsamlingen om, at den skal indgaa til Kongen med Petition om en fuldstændig Skattebevillingsret, saaledes at ingen Skatter retlig kan paalægges, intet Statslaan retlig optages uden Samtykke fra de tre forenede (1) Stænderforsamlinger fra Østifterne, Jylland og Slesvig.²⁾ Der kan vel ikke være Tvivl om, at disse Spørgsmaal har optaget Hans Christensen levende; men noget bestemt ved vi ikke.

Forhandlingen om Landkommunalvæsenet optog H. Chr. stærkt; det var jo ogsaa noget, han havde Forstand paa, som man siger. Det Udkast, som blev forelagt Stænderforsamlingen, bestemmer, at saamange Hoved- eller Anneksfogde, som er forenede under et Præstekald, skal tilsammen udgøre et Sognekommune.

Hans Christensen fandt denne Bestemmelse uheldig, hvori han sikkert havde Ret, og han fremsatte da følgende Ændringsforslag: (Alle de Anneksfogde, som have 200 Td. Hartkorn og derover, maa erholde særskilt Kommunalvæsen." Trods en fortræffelig Motivering af Forslaget blev det dog ved den afsluttende Afstemning forkastet med 58 St. mod 6.²⁾)

I det hele taget førte han aldrig som Stænderdeputeret et Forslag til Sejr. Den Opmuntring i sin Gerning skulde han ikke faa.

Jeg har undertiden spurgt: hvorfor blev Hans Christensen

¹⁾ Stænderforsamlingernes Historie II. Side 233.

²⁾ Stændertidende 1840. Sp. 2127 ff.

ikke genvalgt som Stænderdeputeret i 1840? Jeg har aldrig faaet noget Svar. Der findes ikke en Antydning af et saadant i de skriftlige eller trykte Meddelelser, der har staaet til min Raadighed, og den mundtlige Overlevering, der har mødt mig, giver heller intet Svar.

Mon ikke Forklaringen er, at han vilde ikke mere. Han var træt af det; det var en haabløs Gerning for en Bonde at være Lovgiver, naar han havde saa faa kundskabsmæssige Forudsætninger, som Tilfældet var med saa godt som alle Tidens Bønder, hvor stor Naturbegavelse de saa end var i Besiddelse af.

I det hele blev de Deputerede trætte af Gerningen. Ved Valgene i 1840—41 blev kun 31 af de Mænd, der havde Sæde i Stænderne i Roskilde 1840, genvalgte eller nyudnævnte; og ikke en eneste Bonde blev genvalgt. Drewsen kunde have sparet sine Bekymringer, naar han i sin Tid var ængstelig for, at der skulde blive valgt et stort Antal Bønder som Repræsentanter for de mindre Landejendomsbesiddere. I den første Stænderforsamling var der dog valgt 9 Bønder, og dertil kom en Møller. I den ny Stænderforsamling af 1840—41 sad der kun 6 Bønder, og der var kun valgt én Gaardfæster, Carl A. Maaløe, i 11. Distrikt; men Maaløe havde studeret Teologi og var juridisk Kandidat.

For Bønder var det ikke nogen fristende Virksomhed at være Stænderdeputeret, og jeg tænker mig, at Hans Christensen har glædet sig ved at blive hjemme i sin lykkelige praktiske Virksomhed.

Derudfra kunde han saa forøvrigt særdeles vel udføre en vækkende Virksomhed blandt sine Standsfæller, og han udførte en saadan betydningsfuld Gerning. Derom skal senere fortælles.

Det er jo til Efteraaret 100 Aar, siden den første Stænderforsamling traadte sammen. Jeg tænker mig da, at foranstaaende Skildring kan have nogen Interesse, navnlig i det Amt, hvor Hans Christensen havde sit Hjem og udførte sin betydningsfulde Gerning.

Sluttelig vil jeg gerne benytte Lejligheden til her at gøre opmærksom paa og anbefale et Værk, som

jeg ofte har citeret og henvist til i foranstaaende Skildring: „*De danske Stænderforsamlings Historie*“ af Magister Hans Jensen. Udgivet af den danske Rigsdag.

Det er et fortræffeligt og saare interessant Værk, som giver fyldige Skildringer af Tiden og dens brændende Spørgsmaal og Opgaver og af den parlamentariske Nybegyndelse, om man vil, den Skole i folkeligt Selvstyre, som Stændermøderne var.

Th. D.

Kilder.

Ved Udarbejdelsen af foranstaaende Skildring har jeg benyttet følgende Arkivalier paa Provinsarkivet i Odense:
En Jordebog til Nyborg Slot, (vistnok fra 1662).
Nyborg Amts Matrikul 1688.
Fynboe Landthings Skiøde- og Pante-Protokoller, især 9ende, 14de og 24de Bind.

Klingstrup Skifteprotokol 1790—1807. Bl. 115.
Sunds-Gudme Herreds Skiøde- og Panteprotokol 1807—11, og de gamle Kirkebøger fra Oure-Vejstrup og Skaarup.

I Oure-Vejstrup Kommunearkiver har jeg fundet enkelte Oplysninger. Endvidere har jeg haft til min Raadighed Christen Hansens Erindringer i Haandskrift (nu trykt i „*Friskolefolk*“ I, udgivet af Anders Uhrskov). Niels Hansens Erindringer i Haandskrift (utrykt). En Række Optegnelser efter Hans Christensens Fortælling ved Friskolelærer Rasmus Hansen, Vejstrup, (iildels utrykt) og Optegnelser af Vilhelm Kristensen, Hjelmkilde, Skaarup.

Endelig har jeg modtaget mange mundtlige Meddelelser fra tre af Hans Christensens Dattersønner; Peter Mortensen, Skaarup, som er født i Kohavegaarden, og Brødrene Niels og Hans Pedersen fra Møllegaarden i Gravvænge.

Saa har jeg da ogsaa hentet forskellige Oplysninger i de foreliggende historiske Værker.

II DEL.

Af Slægtsudvalget ved H. K. Rosager.

Hans Christensen og Bonderøret i Fyrreerne.

Hans Christensen vendte i 1840 hjem fra Stænderforsamlingen og blev ikke senere valgt som Stænderdeputeret. Forst. Thøger Dissing slutter sin Artikel med at antage, at Hans Christensen glædede sig til at blive hjemme i sin lykkelige praktiske Virksomhed, og fortsætter: „Der ud fra kunde han saa forøvrigt særdeles vel udføre en vækkende Virksomhed blandt sine Standsfæller, og han udførte en saadan betydningsfuld Gerning. Derom skal senere fortælles.“

Med denne Slutningsbemærkning gav Dissing et Løfte om en Fortsættelse, men der staar ikke, at han selv vilde komme med Fortsættelsen, selv om det havde været hans Mening. Thøger Dissing døde, og det maa meget beklages, at han ikke kom til at fuldføre den Skildring af Hans Christensen, som han paa en saa udmærket Maade havde begyndt.

At fuldføre og afslutte et paabegyndt Arbejde af denne Art vil altid volde nogen Vanskelighed, idet den, der skal fortsætte, vel kan sætte sig ind i det, der er skrevet, men saa mangler den Viden om Emnets Fortsættelse, som Forfatteren har haft. At Dissing havde arbejdet saa meget med Hans Christensens Historie, at han ligefrem var indlevet i den, fremgaar med al Tydelighed af den Optagethed, ja ligefrem Kærlighed, som han har vist i sin Behandling af Emnet. Hvad han tog med sig i Graven angaaende dette, bliver aldrig opklaret; men Hans Christensens Slægt maa være Dissing meget taknemlig for den Del af Hans Christensens Historie, som han fik skrevet, og for, at han satte Arbejdet i Gang.

Bønderne skal vækkes.

Fra omkring 1830 spredte Frihedsideerne sig som en Løbeild ud over Europa og kommer ogsaa hurtigt til Danmark. Ideerne gaar i første Linie ud paa at indskrænke eller afskaffe Enevoldsstyret og faa indført Folkestyre, men som en helt nødvendig Følge af disse Krav kommer der stærke Ønsker om at vække den almene Befolkning til større social Indsigt, bedre Oplysning og kulturel Udvikling.

Frihedsideerne føres særlig frem af Mænd fra Akademiker-, Embedsmands- og Godsejerkredse.

Som et Udslag af Frihedsrøret kommer i 1831 Oprettelsen af Stænderforsamlingerne. I disse faar, som allerede nærmere omtalt af Thøger Dissing, Bønderne ogsaa Sæde. Her kommer et lille Antal Bønder i en social Skole, der fik ikke ringe Betydning baade for dem selv og for Forhandlingerne i Stændersalen; Dr. phil. Hans Jensen, der har skrevet „De danske Stænderforsamlings Historie“, bemærker, at Hans Christensen var den blandt de egentlige Bønder i Roskilde Stænderforsamling, der gjorde sig mest gældende¹⁾. Og dog skriver Hans Christensen hjem, at han med Smerte føler, hvor langt han og de andre Bønder staar under de fleste Stænderdeputerede i Oplysning og Evne til at udtale sig.

I en Artikel „Fra Stænderforsamlingernes Tid“ skriver Dr. phil. F. Skrubbeltrang²⁾:

„Den djærve Selvejrbonde Hans Christensen, Vejstrup, skrev ofte til sit Hjem om Forholdene, Breve, der giver et frisk Indblik i Arbejdsgangen og de skiftende Stemninger. Det kan genere en Bonde, at han ikke kan tale med om alt; men i Landbosager stak Hans Christensen ikke op for Københavnerne eller et Par sjællandske Godsejere. Han kunde endda vise sin Selvstændighed over for den ofte alt for velberegnet bondevenlige Drewsen, en „Narreprins“ kalder han ham lejlighedsvis, hvorimod han hylder Algreen Ussing som Bøndernes dygtige Talsmand.“

Udtalelserne om Hans Christensen af disse to Mænd, der begge indgaaende har studeret Stændertidens Historie, vidner

¹⁾ Dansk biografisk Leksikon IV, Bind, S. 36
²⁾ „Højskolebladet“ 1931, S. 613.

om, at han har været blandt de Bønder, som Nutidens Historikere bliver opmærksomme paa ved Læsning om den Tid.

Da Hans Christensen 1840 vendte hjem fra Stænderforsamlingen, havde han Mulighed for helt at afholde sig fra offentlig Virksomhed og blive i Ro ved sit Hjem; men dertil var han dog alt for interesseret i sin Stands Udvikling og Opkomst. Der meldte sig da ogsaa snart fælles Opgaver, som kaldte ham fra Hjemmet.

I Rugaards Afhandling om Hans Christensen staar bl. a.:¹⁾

„I Aaret 1844 fattede den kendte Skolelærer Rasmus Sørensen den Plan at faa dannet en Aktieforening iblandt Bønder for Indkøb af større Avlsgaarde og Herregaarde til Udstykning, og paa sine idelige Vandringer rundt om i Landet virkede han med Held for sin Plan — — — Hans Christensen skænkede denne Plan sin fulde Tilslutning og virkede ivrigt for dens Fremme — — —“

Hans Christensen var altid virksom for at vække sine Standsfæller til Bevidsthed om deres Ret og for at vise dem Vejen til at faa den paataalt og hævdet. — „I Aarene forud for Bevægelsen i 1848“, siger Rugaard, „rejste han derfor jævnlig fra Sogn til Sogn paa hele Fyn. Ved Oprettelsen af „Bondevennernes Selskab“ i 1846 blev han som Distriktsformand et meget virksomt Medlem, og under det bekendte Forbud mod Forsamlingsfriheden, satte han ofte sin personlige Frihed i Fare for at kunne hævde sin Mening.“

Rugaard, der var Skolemand og Politiker, valgtes 1852 ind i Folketinget. Han har formodentlig kendt Hans Christensen personligt.

Adresse til Kongen.

Kravet om en friere Forfatning og Folkestyre var først i Fyrrene ikke meget udbredt blandt Bønderne og i Almuen. Mange Udtalelser fra den Tids Bønder vidner om stor Tillid til Kongen og Tro paa, at han var Bøndernes Beskytter og Velgører. Bønderne mærkede Trykket og Underkuelsestilbøjelighederne fra

¹⁾ D. F. Rugaard: „Fremragende danske Bønder“, 1871, S. 377.

Herremændenes' og Embedsstandens Side, og de var saa lidt regnet, at de af disse, helt ned til Skrivedrengen, blev tiltalt med Du, men de skulde sige De igen, ogsaa til Skrivedrengen. De følte da, at det var Herremænd og Embedsstand, der var dem fjendtlighedsindet, og at de kun tænkte paa at pine størst muligt Hovarbejde, Ægtkørsel o. s. v. ud af Bønderne. Kongen derimod havde ophævet Stavnsbaandet, sat de store Landboreformer i Gang og givet ogsaa Bønderne en raadgivende Stilling igennem Stænderforsamlingerne — altsammen noget, der forbedrede Bøndernes Stilling. Det var derfor ikke saa mærkeligt, at der gik nogen Tid, inden Bønder i Almindelighed kunde være trygge ved at modarbejde Kongens Magt, idet de frygtede, at det i Stedet vilde blive Herremænd og Embedsmænd, der fik større Indflydelse i Landets Styrelse. Skete det, var de klar over, at de vilde komme fra Asken og i Ilden. Bønderne kunde paa det Tidspunkt ikke tænke sig, at det ved Overgang til Folkestyre blev dem, der efterhaanden vilde komme til Magten, selv om de sammen med Husmænd og Arbejdere udgjorde langt over Halvdelen af Befolkningen. Desuden havde Bønderne ingen Tro paa sig selv; de var forsagte og tænkte mere paa at blive værnede og styret end paa selv at være med til at styre og bestemme.

Skulde Bønderne og den øvrige Almue faa Tillid til Friheden og Folkestyret og til deres egen Styrke, maatte der altsaa ske en Oplysning og Vækkelse iblandt dem. Adskillige Mænd, baade fra deres egen Stand og fra andre Lag i Befolkningen, tog sig med stor Energi af denne Opgave. Af disse skal nævnes Husmand Peder Hansen, Lundby, der virkede paa Sjælland. Han var ret voldsom i sine Udtalelser, naar han agiterede imod Herremændenes Overgreb, og hævdede, at Bønderne ikke skulde finde sig i den Uret, der ved bestaaende Love blev øvet imod dem. Han blev fra visse Sider beskyldt for at opfordre til Revolution.

Den tidligere nævnte Skolelærer Rasmus Sørensen, Venslev, var ogsaa meget virksom i Agitationen, og han virkede over hele Landet.

Rasmus Sørensen virkede som før nævnt for Aktieforeningen til Udstykning af Herregaarde til Bondebrug, men desuden samlede baade han og Peder Hansen Underskrifter paa en Adresse

til Kongen, hvori man bl. a. bad om Afskaffelse af de særlige Byrder, der tyngede Bønderne, og om Ligeret med Landets øvrige Borgere.

Godsejere og Embedsmænd blev betænkelige ved disse og andre Agitators Virksomhed og søgte at standse den. Saaledes indberetter Forvalter Møller paa Herregaarden Glorup til Amtmanden i Svendborg, at Skolelærer Rasmus Sørensen rejste rundt for at samle Underskrifter paa en Adresse til Kongen, og spørger, om der ikke burde skrives ind derimod, idet han derved forledte Almuen til falsk Klagemaal. Spørgsmaalet gik videre til Kanceliet, og der blev optaget Forhør. Der kom det ud af det, at der blev udstedt Forbud imod, at Sognefogeder lod sig benytte som Agenter for Rasmus Sørensens Adresse¹⁾.

Efterhaanden blev Autoriteterne saa opskræmt over Agitationen blandt Landalmuen, at det senere saa forhadte „Bondecirkulære“ blev udstedt den 8. Novbr. 1845. Dette forbød Møder om Bondestandens Retsforhold, hvor der ikke forelaa Polititilladelse, og ingen udensøgn Folk maatte deltage i saadanne Møder. Bondecirkulæret vakte stor Harme blandt Bønderne (og forresten ogsaa i andre, frisisindede Kredse). De fandt det nedsættende og ærekrænkende for Standen, at de ikke maatte afholde Møder eller samle Underskrifter paa en Adresse til Kongen uden særlig Tilladelse, og de harmedes over, at visse Blade kaldte Agitatorerne for „fule Folkeførere“, der forledte Bønderne til Opstand. Langelandske Bønder skrev en Redegørelse i Bladet „Almuevennen“, hvori de paaviste, at den ovenfor anførte Beskyldning var ganske ubegrundet. Artiklen havde mange Underskrifter af langelandske Bønder og af fire fra Fyn, hvoraf Hans Christensen var den ene.

Hovedpunkterne i Adressen til Kongen var følgende:

1. at Værnepligten maa blive lige for alle Landets Børn,
2. at Fæstere efterhaanden maa faa Selvejendommen eller Arvefæste, saaledes at Godsejernes eller Besiddernes Ret ikke krænkes derved,

¹⁾ Hans Jensen: „Bondecirkulæret“, Historisk Tidsskrift, 9. Ræk., 2. Bind, S. 171.

²⁾ 1846. S. 50.

3. at alt Hartkorn maa blive beskattet ens,
4. at Konge- og Kirketidende maa blive forlangt betalt i Penge og fordelt ligeligt paa Hartkorn.

Set med Nutidens Øjne vilde alle sikkert finde de nævnte Ønsker rimelige og lige til; men den Tids privilegerede Mennesker var oprørte over, at Bønderne forlangte lige Ret med dem, og de fandt, at saadanne Krav var Brud paa Ejendomsretten og lovhjemlet gammel Ret.

I Overklassens Blad blev Adressen angrebet, og bl. a. ønskede man oplyst, hvorfra den havde sit Udspring. Det oplystes da¹⁾, at en tidligere Adresse af lignende Indhold var tilstillet Roskilde Stænderforsamling, men var blevet afvist. Langelandske Bønder udvirker da, at den omredigeres og stiles til Kongen. De sender Adressen til „vore kære Brødre i Vejstrup og flere Sogne i det sydlige Fyn“ og beder om, at de vil underskrive den og samle flest mulige Underskrifter. Af dette bliver det klart, at Adressen har sin Oprindelse fra langelske Bønder, og at Hans Christensen har anbefalet den. At han personligt har været ude over Fyn for at samle Underskrifter, fremgaar ret tydeligt af de foran citerede Udtalelser af Rugaard.

Mandag den 24. Novbr. 1845²⁾ udbad en Deputation af Bondestanden sig Tilladelse til at overrække Kongen en Adresse underskrevet af 9348 Bønder. 13 Bønder fra forskellige Egne af Landet var valgt som deputerede til at overrække Kongen Adressen. Hans Christensen var en af dem.

Det meddeles i samme Artikel, at Kongen nægtede at modtage Deputationen, men henviste til sin Kabinetsssekretær, Kammerherre Tillisch, der længe velvilligt underholdt sig med den og modtog Andragendet.

Det har sikkert været en Skuffelse for de deputerede, at de ikke fik Kongen i Tale, men selve Adressen blev dog ikke afvist. Inden de rejste hjem, havde en af de deputerede Foretræde hos Kongen, og her udtalte Majestæten, at han ikke kunde tage Hensyn til Andragender, der gik ud paa uretfærdige Indgreb i Ejendomsretten, og advarede mod dem, hvis Idræt kun

¹⁾ „Almuevennen“ 1845, S. 545.
²⁾ „Almuevennen“ 1845, S. 361.

gik ud paa at udbrede Misfornøjelse ved ensidigt og urigtigt at skildre Retsforholdene mellem Godsejer og Bonde; „men han udtalte dette højest naadigt og uden mindste Mishagyttring“, meddeles det.

Inden Deputationen skilles, vælger den Hans Christensen og Rasmus Berg, Langeland, til at overrække Kronprins Frederik, der bor i Fredericia, en Genpart af Adressen til Kongen.

Hele denne Adressesag vakte en Del Opsigt, og Københavnerne med de liberale Førere i Spidsen indbød de 13 Bønder, der overbragte Adressen, til en stor Fest paa den kongelige Skydebane. Denne Fest blev en stor Oplevelse for dem. „Bondecirkulæret“ var imidlertid udstedt 14 Dage forud, saa der var nogen Spænding i Sindene. Dog — den københavnske Politidirektør gav Tilladelse til Festens Afholdelse, men dog kun under Forudsætning af, at det nøje blev iagttaget, at der under Festen intet forhandlede, som var i Strid med bemeldte Cirkulæres Bestemmelser. Bladet „Fædrelandet“ heglede i den Anledning Politidirektøren ordentlig igennem.

Til Festen var mødt 130 Deltagere foruden de 13 Bønder, for hvem Festen holdtes. Der blev holdt en Række meget betydelige Taler. Det vil forstaaes, naar det var Mænd som Orla Lehmann, A. F. Tscherning, Laurids Skau, Balthasar Christensen, Gleerup m. fl., der talte. Hans Christensen fik altsaa her Lejlighed til at høre nogle af Landets betydeligste Mænd, og han har sikkert lyttet med Glæde og stor Interesse. Af Talerne skal her kun meddeles en kort Gengivelse af Gleerups Tale.

Han minder om, at Bonden før i Tiden var en fribaaren Mand ined høj borgerlig Anseelse, men nu er endt i dyb borgerlig Fornedrelse. Nu er han dog paa Vej til at genvinde sit Navn i dets oprindelige Betydning, og han vil genvinde det! Der begynder nemlig at ytre sig tydelige Tegn paa, at nu kommer Bonden, Tegn paa, at vi igen vil faa Bondesproget at høre og Bondevilje at fornemme. Embedsord og Embedsvilje, Herremandsord og Herremandsvilje har faaet Hævd i Sproget, men Bondesprog og Bondevilje nægter man endnu Indfødsret. Saa udtaler han: „Ingen Stand over den anden, ingen Stand under den anden, alle ved Siden af hinanden og Loven over alle. Men for at dette kan ske er det godt, at — Bonden kommer. — — — Og naar

jeg, mine Herrer! ser os forsamlet her i dette Øjeblik og i den Anledning, da staar det klart for mig, at Bonden kommer og — at han ikke kommer forgæves; thi naar jeg ser Bønder fra alle Landets Provinser, samlet i eet Ærinde, til een Gerning, fremførende eet Ønske, udtalende een Vilje, da staar de gamle Dage for mig, da danske Bønder endrægtelig samlede sig for at bygge et Danevirke, og da forvisses jeg om, at Bonden en Gang endnu vil komme og bygge et Danevirke midt iblandt os, et Danevirke mod indre og ydre Vold. — — — Bondens Fodfæste og Kampplads skal være Lovens Enemærker og Lovens Grænser, og ikke en Tomme derudover. — — — Bondesagen vil blive en Nationalsag, det fortjener den at være“. Derefter slutter han: „Lad os lykønske Bonden og Fædrelandet dertil; lad os hilse denne Opvaagnen af Bondefolket, som en Paaskemorgenrøde for Danmark, som en Opstandelse af Folkeliv og Folkeaad, af Folkekraft og Folkevilje, der vil gøre Fædrelandet stærkt til at udvikle sig i de gode Dage, stærkt til at staa imod i de onde.“

Denne Tale var jo ikke alene en ildnende Røst til Bønderne, at de skulde sætte Kræfterne ind for at vinde deres Ret og Indflydelse, men ogsaa en klar Forudsigelse af, at Bonden engang vil faa stor Indflydelse og Magt baade i Statsstyrelsen og det folkelige Liv. Man forstaar, at Hans Christensen og de 12 andre Bønder efter dette følte sig yderligere kaldet til at gøre deres bedste for at vække Standsfællerne.

Hans Christensen overrækker Adressen til Kronprinsen.

Som tidligere omtalt blev Hans Christensen og Rasmus Berg valgt til at rejse til Fredericia og overrække Kronprinsen et Aftryk af Adressen til Kongen. Om denne Begivenhed skrev Hans Christensen en Artikel, der blev sendt til Berlingske Tidende, men nægtet Optagelse. Den kom da i „Almuevennen“¹⁾ og var af følgende Indhold:

¹⁾ 1846 S. 68.

„Bonde-Andragendets Afgivelse til Kronprinsen.

Da jeg af Aviserne ser Hans kongelige Højhed Kronprindsens allernaadigste og glædeligste Svar til de holsteenske og slesvigske Bønders Andragende om Almenvævning, saa vil jeg ogsaa herved til Offentliggørelse meddele Kronprindsens lige-saa naadige og gunstige mundtlige Svar til de danske Bønders Andragende om samme Almenvævning, om Hartkornets lige Beskatning, om Fæsteforholdets Overgang til Selvejendom eller Arvefæste og om Tiendebyrdens lige Fordeling paa hele Hartkornet. Ved vor — vi danske Bondedeputeredes — Hjemrejse fra København, da vi havde overrakt Hans Majestæt Kongen benævnte Andragende, besluttede vi at tilstille Hans kongelige Højhed Kronprindsen et Aftryk i Bladet „Almuevennen“ af samme vort Andragende, og ledsagede derpaa dette med en Skrivelse saalydende:

Deres kongelige Højhed, vor Allernaadigste Kronprins, Frederik Carl Christian, Folkets Haab og Statens tilkommende Lykke!

Idet vi undertegnede, paa egne og 9348 medunderskrevne danske Bønders Vegne, og — for saa vidt Sagen er rettelig bekendt — paa hele den danske Bondestands Vegne, allerunderdanigst have overbragt Hans Majestæt Kongen et Andragende in originale, hvorefter vi herved allerunderdanigst tillader os at overbringe Deres kongelige Højhed et Aftryk i vedlagte Blad „Almuevennen“, — da have vi herved den samme haabefulde Bøn at fremføre for Kongens Søn og Folkets Ven, som vi have fremført for Landets Fader: — At Deres kongelige Højhed allernaadigst ville overveje vort Andragendes Indhold og dets Begrundelse, og da — naar Guds Forsyns Raad finder tjenligt at sætte Kronprinsen til Konge og Landsfader — allernaadigst ville bruge den Magt, der da falder i Deres folkekære, milde og, til de lavere Folkeklasser, nedladende Haand, til at indføre i Landbolovgivningen de Forbedringer, som Faderen muligen maatte efterlade sig til Sonnen at foranstalte gennemføre.

Til vore Meddeputerede i denne Overbringelse af Andragendet:

Sognefoged Hans Christensen af Vejstrup og Gaardmand Rasmus Berg af Skråbelev, begge af Fyens Stift, overdrage vi vort Ærendes Udforelse hos Deres kongelige Højhed, og undertegne os

Deres allerunderdanigste, trofaste og hengivneste, danske Bønder.

(Her fulgte samtlige Deputeredes Underskrifter).

Da Rasmus Berg af Skråbelev paa Langeland herpaa blev syg, og jeg ligeledes, en Tid efter Hjemreisen fra København, ikke var rask, saa blev dette Ærende ej udført, førend jeg, den

29de December sidstleden, ankom til vor højtelskelige Kronprinds i Fredericia, og erholdt straks allernaadigst Audients. Saasnart jeg havde overrakt Kronprinsen foranstaaende Skrivelse med Aftrykket af Andragendet, og han derpaa havde læst Skrivelsen, tog han mig i Haanden og sagde: „Det skal være min inderligste Glæde at fremme Bondestandens Andragende og deres Vel, saafremt det er Guds Villie, at jeg engang kommer paa Thronen. Dette maa Du hilse Dine Brødre fra mig og sige.“ — Efter videre Samtale med mig i Anledning af Andragendets Indhold ytrede Kronprindsen endvidere, at han ogsaa for Tiden vilde virke for Bondens Sag i de nævnte Henseender, hvad han formaaede.

Vejstrup i Fyn, den 18. Januar 1846

sign. Hans Christensen“.

Af Hans Christensens Redegørelse i foran anførte Artikel fremgaar det, at han har spillet en fremtrædende Rolle i Arbejdet med Andragendet til Kongen, og det er ogsaa interessant at se, at Bønderne allerede i 1845 havde Haab om, at Kronprinsen vilde antage sig deres Sag og give dem de Rettigheder, de nu kæmpede for at faa, naar han engang afløste sin Fader som Konge. Det skete som bekendt i 1848.

Den tidligere omtalte Rasmus Sørensen offentliggør den 26. Marts 1848 under Overskriften: „Tak til mine Venner“, en Liste over Mænd, der har givet Bidrag til hans Rejse til Amerika, og her staar: „Af Sognefoged Hans Christensen i Vejstrup og af hans Medfølger med Fynboernes Adresse til Kongen 6 Rbd.“¹⁾ Dette kan tyde paa, at Hans Christensen ved denne Tid, sammen med andre, har været i København med en Adresse til Kongen fra Fynboerne, men noget nærmere om dette er ikke fundet.

Bondevennernes Selskab.

Først i Februar 1846 kommer der et Opraab i „Almuevennen“, hvori Bønderne opfordres til at indmelde sig i en Sammenslutning, som der i nogen Tid har været virket for under

¹⁾ „Almuevennen“ 1848 S. 112.

Navnet „Bondevennernes Selskab“. Opfordringen er underskrevet af en Række Mænd fra Øerne, og her findes Hans Christensens Navn, der er det eneste fra Fyn.

Her har man Begyndelsen til en Slags Partidannelse med politisk Formaal. De større Førere har indset, at skal Bønderne optræde med Vægt imod de stærke Kræfter, der holder dem nede, maa de mange smaa og spredte Kræfter samles i en Forening, hvis Ledelse da kan optræde paa deres Vegne. Bondevennernes Selskab, der blev stiftet den 5. Maj 1846, kom i en Aarrække til at spille en betydelig Rolle. Oberst A. F. Tscherning blev dets Formand og Lærer Asmund Gleerup dets Sekretær. Selskabets væsentligste Formaauspunkter var: 1) En bedre Folkeoplysning. 2) Almindelig Værnepligt. 3) Næringsfrihed for By og Land. 4) Forbedring af Husmænds og Indsidderes Kaar. 5) Fæstegodsets Overgang til Selveje og 6) Nedsættelse af en Landbokommission for at overveje Bondestandens Frigørelse og lige borgerlige Ret med de andre Stænder. Man lægger Mærke til, at det første Punkt i Selskabets Program er en bedre Folkeoplysning, og at Kravene ellers gaar ud paa at blive ligestillet med andre Borgere i Landet med Hensyn til Rettigheder. Der forlanges selvfølgelig ingen Forrettigheder.

Fyrerne var en Brydningstid, en Vaartid, hvor saa meget nyt spirede frem til et Liv i Storm og Stille, i Sol og Regn, med en saadan Grokraft i sig, at Kulden og Stormene ikke kunde hindre, at Væksten fortsatte og senere fuldbyrdedes i en rig Høst. Som Eksempel herpaa kan nævnes de store Møder og Folkefester, der begynder paa Himmelbjerget, Skamlingsbanken, i Odsherred, paa Kasino i København o. fl. Steder, og der holdes mange 28. Maj-Fester til Minde om Oprettelsen af Stænderforsamlingerne. Den første Højskole oprettes i Rødding i 1844. Der opstaar flere Landboforeninger, Kommunalforeninger, liberale og landbovenlige Blade. Der oprettes Brandkasser og Sparekasser, der er Bøndernes egne, og som ledes af dem. Aftenskolen kommer i Gang for den voksne Ungdom med det Formaal, at give dem Kundskaber og Udvikling, saa de kan overtage Hvervene i Sogneraad og andre Steder.

Nye Ideer føres altsaa frem, og det var kloge og klartseende Førere, der saae dem ud over Landet. Men derude i Sognene og i de enkelte Hjem levede de jævne Mennesker, hos hvem Ideerne slog Rod og kom til Udfoldelse. Uden denne Jordbund vilde Ideerne være visnet bort af Mangel paa Næring. Det kunde dog dengang mindre end nu være Førerne, der direkte kom i Forbindelse med den jævne Befolkning. Der maatte et eller flere Mellemlid til, og her var det jaf den største Betydning, at der ude i Sognene fandtes Mænd, der kunde tage imod det nye og bringe det videre til Standsfællerne. Disse fremmeligste, der kunde føre an i Sognene, har betydet mere for folkelig, aandelig og materiel Vækst og Udvikling, end mange tænker sig.

At Hans Christensen var en Sognefører er tydeligt, men han var mere end det. Hans Virkefelt gik ud over Sognets Grænser og ud over Fyns Grænser. Men trods dette havde han den store Fordel, at han alligevel helt var Bonde baade i Sprog, Sind, Tanker og Klædedragt. Derfor blev han forstaaet og ejede Standsfællernes fulde Tillid. Naar han, som Rugaard skriver, rejste fra Sogn til Sogn i hele Fyn for at vække sine Standsfæller til Bevidsthed om deres Ret og for at vise dem Vejen til at faa den paataalt og hævdet, gjorde han sikkert dette med Bevidstheden om, at denne vækkende Gerning var nødvendig netop i den Tid, og derfor maatte han ofre Tid og Kræfter paa denne Gerning. Hvad han har talt med sine Standsfæller om, faar man noget Kendskab til, naar man læser Hovedpunkterne i Adressen til Kongen og i Bondevennernes Selskabs Formandsbestemmelse, og lader man sine Tanker gaa ad de Baner, kan man tildels tænke sig til Emnerne og Ordene, som har lydt ved Sammenkomsterne. Tilhørerne har forstaaet hans jævne Ord; han var jo en af deres egne, og at han vilde dem det bedste, kunde de ikke tvivle om. Her var de bedste Betingelser til Stede for, at det gærende Liv, der tidligere er omtalt, kunde forplante sig i almindelige Bønders Sind, saa de kunde vækkes til selvstændige Overvejelser og Tro paa sig selv og paa deres Ret til bedre Levevilkaar.

I Anledning af den Indberetning, Forvalter Møller, Glorup, sendte til Amtmanden i Svendborg, blev der som før nævnt ud-

stedt Forbud imod, at Sognefogeder lod sig benytte som Agenter for Rasmus Sørensens Adresse. Dette Forbud var maaske direkte rettet imod Hans Christensen, da han jo var Sognefoged og vel den eneste i de Egne, der i større Stil samlede Underskrifter til Adressen. Dertil kom, at „Bondecirkulæret“ var i Kraft i en Del af denne Periode. Hans Christensen satte derfor i høj Grad sin personlige Sikkerhed i Fare, som der staar i Rugaards Bog, ved, trods alle Forbud, at fortsætte sine Rejser og sin oplysende og vækkende Gerning ud over Fyn. Det var altsaa ikke behagelige Ferieture, han var ude paa, men han maa have forstaaet at undgaa Politiets Eftersøgning, for der er ikke meddelt noget om, at han blev antastet paa sine Rejser.

Der er bevaret et Par Træk om Oplevelser, som Hans Christensen havde paa sine Rejser. Her er de:

En Dag — formodentlig medens han rejste og agiterede for Tilslutning til Bondevenneselskabet — var han paa Farten langs med Odense Aa. Han ledte efter en Bro, men fandt ingen. Da kom han til et Sted, hvor et stort Træ stod og hældede stærkt langt ud over Aaen. Han krøb da op i Træet, klatrede ud paa de yderste Grene og sprang saa derfra over mod den modsatte Aabred. Det lykkedes ham ogsaa lige at naa Randen og faa Fodfæste. —

Engang medens Hans Christensen rejste paa Taasinge, kom han gaaende hen over en af de store Løkker, som ligger Syd for Vejen mellem Bregninge og Valdemar Slot. Paa Løkken gik en Flok Kreaturer, og der var da ogsaa en stor Tyr, som blev uvan ved at se den fremmede Mand. Den satte efter ham, og Hans Christensen løb, alt hvad han kunde, for at slippe fra den. Han blev dog snart klar over, at det kunde ikke lade sig gøre at løbe fra den. Saa skiftede han Taktik. Han vendte sig pludselig om mod Tyren, kastede sig ned paa alle fire, trak sine Frakkeskøder op over Hovedet og jumpede saa i Spring paa Hænder og Fødder frem mod det uvane Dyr, mens han udstødte brølende Lyde. Tyren blev derover ganske forbløffet — aldrig i sine Dage havde den set et saa underligt Dyr; snart blev den ganske skrækslagen, vendte sig bort, stak Halen til Vejrs og løb sin Vej.

Saaledes slap Hans Christensen ud af den Klemhærk.

Hans Christensen omtales af alle, der kendte ham, som en klog, modig og handlekraftig Mand, snarraadig, men tillige var han noget stejl. Rasmus Hansen nævner ogsaa, at han var en „stræng Mand“, men saa føjes der fra alle Sider til, at han var en retsindig Mand med et varmt Hjerte for alle, der led Uret. Hans offentlige Gerning i Fyrreterne indtil 1848 vidner om, at de nævnte Egenskaber hos ham var fremherskende. Men han var tillige en fremsynet Mand, der kunde se, at det, der endnu var i sin Begyndelse og kun mærkedes som „en Susen i Korset Sommerdag“ vilde vokse til en „Brusen gennem Skovenes Tag“. Han har sikkert forstaaet, at „et Folk, som føler Kaldet, er Jordens største Kraft, for den maa alting falde, det staar højt, eller lavt.“ De store Ords Mand eller den store Folkefører var han dog ikke. Han var Formidleren af Tanker, der skulde ud til Folkets brede Lag; der havde han sin Plads, og den Plads fyldte han med Hæder.

Grundloven.

Frederik VII besteg Tronen den 20. Januar 1848, og det stod nu alle klart, at der maatte komme en fri Forfatning, men samtidig maatte Forholdet til Sønderjylland ogsaa klares. Fra Slesvig-Holstens Side forlangte man Sønderjyllands Indlemmelse i det tyske Forbund. Dette mødte den stærkeste Modstand fra dansk Side, og ved et stort og meget bevæget Møde den 20. Marts i København vedtoges en Resolution, hvori der krævedes en fri Forfatning for Kongeriget og Sønderjylland under eet. Dagen efter foranstaltedes et stort Folketog til Kongen, og efter lange Forhandlinger paa Slottet udnævnte Kongen den 22. Marts det saakaldte Martsministerium med Lensgreve A. V. Moltke, Brengtved, som Satsminister og med flere nationalliberale Førere paa forskellige Ministerposter. Samtidig opgav Kongen sin Enevoldsmagt, idet han gjorde Ministrene ansvarlige for Regeringens Førelse. Kongeloven af 1665 var dermed sat ud af Kraft, men Enevælden var blot flyttet fra Kongen over til hans Ministre.

Den 24. Marts udbrød Oprøret i Hertugdømmerne. Danmarks Krig mod disse, og — som det senere viste sig — mod Prøjsen, var begyndt.

Martsministeriet stod nu over for to meget store Opgaver. Den ene var at slaa Slesvigholstenernes Oprør ned, og den anden at give Danmark en fri Forfatning. Der hævdede sig Røster for at udsætte Forfatningsspørgsmaalet til efter Krigens Afslutning, men dette blev bestemt afvist.

Der var rejst en mægtig Stemning. Man udtrykte det saadan: „København var paa Kogepunktet.“ Det var baade en national Stemning for at bevare Sønderjylland til Ejderen som dansk Om-

raade og en Frihedsstemning. Det danske Folk følte sig nu i Stand til at regere sig selv, og hele Folket skulde være med. „Aanden fra 48“ hører vi i vore Dage omtalt som Eksempel paa, hvilke Kræfter der bor i et Folk, som er begejstret for en Sag, en Ide, og som i Enighed staar sammen om den. Det var Tredivenes og Fyrrernes Frihedsrøre, der nu havde sejret og skabt en saa mægtig Stemning og Enighed, at der var Styrke og Mod nok, baade til at føre Krig, og til at give Danmark en Grundlov, en fri Forfatning, paa samme Tid.

At Bønderne ikke stod tilbage, men var parat til at yde, hvad de evnede til Danmarks Forsvar, ser man bl. a. af følgende Opraab i Svendborg Amtstidende for 30. Marts 1848:

„Væbnings-Komite i 14. Landvalgdistrikt.“¹⁾

Medborgere af Bondestanden i det 14de Landvalgdistrikt!
Øjeblikket gør store Fordringer til enhver Dansk. Vi ville ikke staa tilbage for vore Medborgere! Vi ønske os fuldstændige Rettigheder som Statsborgere, men vi ville ogsaa opfylde vore Forpligtelser som saadanne. Med ægte Borgersind og Kærlighed til Konge og Fædreland ville vi forene alle Kræfter, for at virke til eet stort Maal: Kongens og Fædrelandets Held og Hæder! For at gøre de foreløbige Skridt til at forene alle, navnlig ved i mindre Kredse i Distriktet at vælge Mænd, der let og snart kunne samle disse, og lade enhver blive bekendt med Begivenhedernes Gang og Øjeblikkets Fornødenheder, og paa den anden Side staa i Forbindelse med en for hele Distriktet valgt Repræsentation, ligesom denne med andre lignende, tillader Undertegnede sig at indbyde alle vore Medborgere af Bondestanden i det 14de Distrikt, til at møde paa Raadhuset i Svendborg førstkommande Mandag den 3die April om Formiddagen Kl. 10, for at vi der kan overlægge og aftale det fornødne. — — —

I Svendborg den 28. Marts 1848.“

Indbydelsen var underskrevet af 7 Mænd fra Distriktet, og Hans Christensen var en af disse.

Det er interessant at se, at Indbydelsen indledes med, at de ønsker sig fuldstændige Rettigheder som Statsborgere, men de vil ogsaa opfylde deres Pligter. Der var fra andre Samfundslag i lang Tid talt og skrevet om, at Bøndernes Ligeretskrav var ud over rimelige Grænser; nu vilde Bønderne dog gøre opmærksom

¹⁾ Det Distrikt, hvor Hans Christensen i 1834 og 38 valgtes til Stænderdeputeret.

paa, at de ogsaa nok skulde gøre deres Pligt i Krigens som i Fredens Stund.

Ved det indvarslede Møde valgtes Hans Christensen som en af de Mænd, der for et nærmere bestemt Omraade skulde samle Indbyggerne og give Meddelelse om, hvad der skulde ske. — —

Det store var imidlertid sket: Kongenevælden i Danmark var ophørt. I andre Lande skete det ved blodige Revolutioner. Danmark fik det som en Gave, uden Blodsudgydelse. — Men endnu stod tilbage at faa udformet og vedtaget en Grundlov, og dermed faa flyttet Styret og Magten fra Martsministeriet over til en folkevalgt Rigsdag. Vejen til en fri Forfatning var nu aaben, men hvilken fri Forfatning vilde der komme? Vilde den almindelige jævne Mand faa lige saa stor Indflydelse ved Valgene som Intelligensen og Storbesidderne?

Hans Christensen i den grundlovgivende Rigsdag.

Den 5. Okt. 1848 afholdtes Valg af Medlemmer til den grundlovgivende Rigsforsamling. Til disse Valg havde saa godt som alle Mænd over 30 Aar Stemmeret.

Svendborg Amts 5te¹⁾ Kreds havde Valgsted i Kværndrup. Her skulde alle fra Kredsen, der vilde afgive deres Stemme, møde, og her valgtes Hans Christensen med 606 Stemmer, medens hans Modkandidat, Seminarieførstander Pastor D. A. Holberg, Skaarup, fik 258 Stemmer.

At Hans Christensen trods sin ret høje Alder, lod sig stille til dette Valg, kan sikkert forklares ved, at han blev foreslaaet som Kandidat af Bestyrelsen for „Bondevennernes Selskab“. ²⁾ Dette Selskab varetog Bondestandens Interesser, og det samme gjorde Bladet „Almuevennen“, der bar Undertitlen: „Mod Tryk skal Tryk!“ Det blev redigeret af I. A. Hansen, der var Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling og derefter Folketingsmand i mange Aar valgt i Rudkøbingkredsen. Bladet udkom fra 1842—1856. Dets Artikler og øvrige Stof handler næsten udelukkende om Bønders og Husmænds Stilling i Tiden, og om de

¹⁾ Efter Grundlovens Vedtagelse ændredes den til 2den Kreds og fra 1. April 1901 fik den Valgsted i Gudme.

²⁾ „Almuevennen“ 1848 S. 310.

Krav, de maa gøre gældende for at faa Ligeret med andre i Landet. Ved de politiske Valg var det virksomt for at faa de Mænd valgt, som vilde arbejde i denne Retning.

Hvad „Bondevennerne“ særlig vilde virke for i den grundlovgivende Rigsforsamling, faar man nogen Klarhed over ved at læse ovennævnte Red. I. A. Hansens Opraab til Vælgerne i Rudkøbingkredsen. Han skriver bl. a.:

„Jeg vil en konstitutionel-monarkisk Forfatning bygget paa et demokratisk Grundlag, hvorved jeg forstaar, at Folkets, Repræsentation samles i eet Kammer, og at enhver myndig og pletfri Mand er valgberettiget og valgbar. Skal den bestaa af to Kamre, vil altid det første udvikle sig i aristokratisk Aand, hvorledes dets Sammensætning end bestemmes, og der opnaas Intet Gode ved to Kamre, som ikke kan opnaas ved eet, medens Sagerne Afgørelse mer end nødvendigt udhales.

Jeg mener, at Kongen bør have suspensivt Veto,¹⁾ fordi jeg tror, at dette i Virkeligheden giver ham den største Magt, medens det absolute kun i Formen er det største.

Religionsfrihed, Pressefrihed og Foreningsfrihed samt Lighed i Byrder og Rettigheder, altsaa ogsaa ligelig Beskatning og almindelig Folkevæbning, anser jeg for nødvendige under en fri og folkelig Forfatning. Fødsels- og Standsprivilegier, Rang og Titler er noget, der ikke sømmer sig for et oplyst og frit Folk.

Det ovenanførte Valgprincip bør gennemføres i Kommunerne, en større Kommunalfrihed bør gives, og Kommunerne bør selv vælge deres Embedsmænd, naturligvis med kongelig Approbation.

En Reform bør finde Sted i Næringsforholdene, men en dybere Indgriben deri er for Tiden ikke ønskelig, og navnlig bør Købstædernes Opkomst og Pengemagtens Farlighed for den uformuende Haandværker derved komme i fortrinlig Betragtning.

Hoveriet bør øjeblikkelig ophæves baade for Gaardmænd og Husmænd for en Afløsningssum, som beregnes efter, hvad det

¹⁾ d. v. s. Kongen kan kun udsætte en Lovs Gyldighed. Vedtoges en Lov for tredje Gang af den folkevalgte Forsamling, efter tre forskellige Valg, kan Kongen ikke nægte den Gyldighed. Ved Grundlovens Vedtagelse fik Kongen absolut Veto, idet hans Underskrift er nødvendig for en Lovs Ikrafttræden.

vil koste Godsejeren selv at lade Arbejdet udføre. Fæstegodset bør gaa over til Selvejendom, saa snart Fæsterne ønsker det, og for en Afløsning, hvorved Fæsternes Medejendomsret, som Christian d. 8de har anerkendt ved Afløsningen paa de kgl. Domæner, lægges til Grund, efter samme Forholdstal som der. Stamhuse og Fideikommisser i Jord bør ophæves.¹⁾

Da den anførte Henvendelse til Vælgerne vel nok er den første, der er skrevet her i Landet forud for et Valg med alm. Stemmeret, kan den paaregne Interesse. Den fremkom jo ogsaa ved det samme Valg, som Hans Christensen var Kandidat ved, og i samme Amt.

Valget i Kværndrup er et af de faa Valg, der er omtalt i „Almuevennen“, og den lidt pudsige Beretning gengives her. Den er skrevet af en Mand ved Navn S. H. Løv og lyder saaledes:

„Valget i Svendborg Amts 5te Distrikt.

Da jeg kom til Kværndrup, mødte jeg en Skare af Valgkandidater og andre Mennesker, og jeg saa paa dem og tænkte ved mig selv: mon de allerede gaar hjem igen. Jeg henvendte mig derpaa til en Bekendt og spurgte ham, hvad dette skulde betyde; om Valget allerede var tilendebragt, da Forsamlingen forlod Valgstedet, som efter Regulativet skulde være ved Kroen. Han betydede mig da, at de skulde til Kirken. Vi vandrede da ogsaa derhen, men da Kirken ikke afgav tilstrækkelig Plads for samtlige Vælgere, og dette blev betydet Valgbestyrelsen af tvende Sognefogeder, saa begav Forsamlingen sig atter paa aaben Mark. Her tog nu Forhandlingerne deres Begyndelse, idet Valgbestyrelsen ved nogle af de tilstedeværende rekvirerede et Par Møgvogne hidbragte paa Pladsen, herpaa blev oplagt en Indretning, som jeg i nogen Frastand ansaa for at være en Gaasebænk uden Bund og Forklædning, der bestemtes til det hæderlige Brug, dels at bære den ærede Bestyrelse og de Herrer Kandidater, som vildede udtale deres politiske Trosbekendelse for at blive valgte til Rigsdagsmænd. Hr. Pastor Suhr fra Tved dirigerede Forhandlingerne og opfordrede Kandidaterne til at optræde paa Stilladset for at

¹⁾ „Almuevennen“ 1848 S. 310.

udtale sig. Først fremstod Pastor Brandt af Ollerup og udtalte sig i Begyndelsen i demokratisk Retning, men han tog snart, efter mine Anskuelser, en besynderlig Retning. Han ytrede f. Eks.: „Hvad godt „Bondevennernes Selskab“, de Københavnerne, har gjort Eder, det kan jeg ikke indse; jeg har selv læst det Opraab, som de har udsendt for at udpege de Kandidater, paa hvem I skulle stemme.“ Ved denne og flere saadanne Ytringer vaktes almindelig Misfornøjelse i Forsamlingen. En mumlede: „Mon han ikke snart stikker af?“ en anden: „Han var ikke for god at tørne ned“ o. s. v. o. s. v. Endelig holdt han dog op. Derpaa fremtraadte Gmd. Hans Christensen af Vejstrup, søm udtalte sit demokratiske Sindelag i faa og fyndige Ord, og at han var enig med den foregaaende Taler, naar han undtog det sidste, denne havde omtalt. Pastor Holberg traadte nu frem og erklærede, at han omtrent i Et og Alt stemmede overens med de foregaaende Talere, naar han undtog, at Brandt havde erklæret det for ligemeget, enten Kongen fik suspensivt eller absolut Veto, da han (Holberg) af flere Grunde foretrak det suspensive. Pastoren fortalte os derpaa, at han ikke havde gaaet fra Hus til Hus for at tigge Stemmer, at han ikke havde tigget 4 Sk. af nogen; da Tiggeriet var forbudt i Danmark. Derpaa begyndte han at fortælle Smaahistorier, hvilket han efter sit eget Sigende holdt meget af, og som jeg nok ogsaa tror skal være Mandens almindelige Metode:

„Der var engang en Kong Henrik i Frankrig, som blev spurgt, hvorfor han bar det graa Haar paa den skaldede Isse,“ — her standsede vor gode Pastor og udbrød: „Ha! Ha! Ha! nu kan jeg ikke huske, hvad det var, jeg vilde sige.“ —

Pastor Suhr fremtraadte derpaa igen og lod Vælgerne afgive deres Stemmer til de forskellige Kandidater og gjorde dem derhos opmærksomme paa, at de ikkun maatte stemme paa en Kandidat. Vælgerne aftraadte derpaa i 3 forskellige Grupper til de respektive Kandidater. Da d'Herrer Pastorer mærkede, at Fiskene ej vilde bide paa Krogen, fandt de for godt at slaa deres Stemmer sammen, da der skulde afstemmes til Protokollen, og Hr. Brandt rejste hjem, vistnok noget fortrydelig. Ved Stemmernes Optælling i Protokollerne erholdt Hans Christensen i Vejstrup 606 St., og Præsten erholdt, uagtet Anlæg, dog ikkun 258 Stem-

mer. Derefter skiltes Forsamlingen ad med et 3 Gange gentaget Hurraraab for deres ærede Rigsdagsmand.

Saaledes gik det til ved Valget i Kværndrup. *I. H. Løv*, Medlem af Bondevenneselskabet.

Af Artiklen ses det, at Pastor I. S. Brandt, Ollerup, ogsaa var opstillet, men trak sig tilbage til Fordel for Pastor Holberg.

Pastor Brandt, til hvem Hans Christensens Datter og Svingerson paa Nygaard i Ulbølle løste Sognebaand, mindedes mange Aar senere, i en Skaaltale for Slægten ved det nævnte Pars Guldbryllup i 1891, den Gang, da han stillede sig mod, som han udtrykte sig, „den gamle Hans Christensen fra Vejstrup, Stamfaderen, denne Kæmpe blandt de fynske Bønder. Jeg faldt med Glans, og jeg kunde ikke falde for nogen værdigere“. (Refereret af P. H. Nygaard i et Brev om Guldbrylluppets Forløb til Broderen i Amerika).

Mærkeligt nok meddeler *I. H. Løv* ikke noget om, hvordan Vejret var den Dag. Naar Valgbestyrelsen har prøvet paa at finde Husly i Kirken, var Grunden sikkert den, at det regnede og blæste den ganske Dag, og det var derfor ikke mærkeligt, om Vælgerne, hvoraf mange havde tilbragt flere Timer, fra tidlig Morgen, paa aabne Vogne, gerne vilde i Hus. — Interessant er det at erfare, hvor tarvelig og billig Talertribunen var, men ellers giver Forsamlingen sin Nærværelse tilkende ved forskellige Ytringer og Afbrydelser som ved Vælgermøder i vore Dage. — De faa Ord, der er skrevet om Hans Christensens Tale, er sikkert ramende for hans Optræden. Hans Christensen, der ellers skulde være en god Fortæller i en Kreds af jævnlige, bruger ikke mange Ord paa Talerstolen, men de er fyndige og lige til. Han giver sig ikke til at fortælle Historier som Seminarieforstanderen, der glemte, hvad det var, han vilde fortælle.

Man kan tænke sig Hans Christensens Glæde, da Meddelelsen om hans Valg bliver oplæst, og Forsamlingen raaber Hurra for ham.

Valgdeltagelsen Landet over var ikke stor, idet kun ca. 1/3 af de stemmeberettigede stemte; men i Svendborg Amt, der laa højest blandt Landets Amter med Hensyn til Stemmeafgivelse, stemte ca. 40 pCt. af Vælgerne.

Den grundlovgivende Rigsforsamling var paa 152 Medlem-

mer, nemlig 114 folkevalgte og 38 kongevalgte. — Der blev valgt 38 Bønder, hvoraf een var kongevalgt. Nogen skarp Partideling var der ikke, men de folkevalgte delte man alligevel i 33 Højre, 32 Centrum (nærmest nationalliberale) og 44 Venstre (nærmest Bondevenner). Efter Kongevalgene ændres disse Tal til henholdsvis 54, 43 og 47. Hans Christensen stod i Venstre-Gruppen.

De nationalliberale var skuffede over Valgets Udfald. De var Frihedsmænd og den ny Tids Talsmænd og havde ventet, at Bønderne vilde stemme paa deres Kandidater ved Valgene; men Bønderne foretrak Mænd af deres egen Stand, ikke blot i Kværndrup, men næsten overalt. Valget i Præstø vakte ligefrem Opsigt, idet den højtansete Frihedsmænd Prof. H. N. Clausen faldt til Fordel for Indsidder og Væver Hans Hansen; denne trak sig kort efter tilbage, og Grundtvig, der var faldet i Nyboderkredsen, blev valgt i Stedet. Clausen blev kongevalgt. Valgresultaterne øgede de konservatives Betæneligheder ved den alm. Valgræt og kølnede noget de nationalliberales Interesse for den. For øvrigt havde „Bondevennerne“ og de nationalliberale, der gik med til de kongevalgte, fjernet sig noget fra hinanden, idet „Bondevennerne“ vilde, at Rigsforsamlingen skulde bestaa af ene folkevalgte Mænd.

Den grundlovgivende Rigsforsamling samles.

N. Neergaard skriver:¹⁾ „Det var en stor anselig Forsamling, der d. 23. Okt. 1848 mødtes paa Kristiansborg Slot. I Kundskabsfylde og aandelig Dygtighed har ingen senere dansk Rigsdag været dens lige, og der var næppe nogen betydeligere Retning indenfor vort offentlige Liv, som her savnede fremragende Talsmænd.“

Der er ikke efterladt noget skriftligt eller mundtligt Minde om Hans Christensens Oplevelser ved Aabningen af denne Danmarks første Rigsdag; men en anden Bondemand,²⁾ der ogsaa var fra Fyn, skrev hjem, at det var en vidunderlig og højtidelig Oplevelse først at overvære Gudstjenesten i Slotskirken og derefter at samles i Rigsdagssalen med Landets udvalgte Mænd og

¹⁾ „Under Junigrundloven“ I, Bind S. 376.

²⁾ Gaardfæster Chr. Larsen, Kerteminde (Odense Amts 8).



Hans Christensen (ca. 68 Aar gl.).
Tegnet af Kunstmaler Constantin Hansen. — Se næste Side.

med Ministeriet. Efter nogen Venten kom Kongen med Følge ind og indledte sin Tale med følgende Ord: „Det er med Glæde og Trøst, at jeg her for første Gang ser mig omringet af mit trofaste Folks Udvalgte.“

Hans Christensen kendte jo adskillige i Forsamlingen fra sin

Stændertid. Selv Kongen havde han talt med den Gang, han var i Fredericia og overrakte ham Bøndernes Adresse.

Hele Forsamlingen har været grebet af den historiske Dag, de oplevede, da Rigsforsamlingen paabegyndte det Værk — Lovenes Lov, Grundloven, — der skulde give den danske Befolkning Friheden og Ligheden og være bestemmende for dansk Liv og Udvikling i kommende Aarhundreder. Hans Christensen har sikkert haft de samme Følelser, mens han sad her.

Maleren Constantin Hansen har udført Maleriet paa Frederiksborg Slot af den grundlovgivende Rigsforsamling, og han har i den Anledning udført et stort Antal Studier af Personer i Forsamlingen. Constantin Hansen har ogsaa udført en Studietegning af Hans Christensen. Engang, da Lærerinde Ingeborg Markussen var i Besøg hos Constantin Hansens Døtre, Kristiane og Meta, saa hun Tegningen af Hans Christensen hænge paa deres Væg og udbrød: „Det er jo en Tegning af min Oldefar, der hænger dér.“ Kristiane sagde da, at hun altid havde holdt saa meget af Tegningen af den gamle Mand, og derfor hang den paa hendes Væg. Ingeborg Markussen købte Tegningen og forærede sin Mormor, Maren Hansdatter, Nygaard i Ulbølle, den, da hun fyldte 90 Aar. Tegningen er nu i Ingeborg Markussens Eje, og den er gengivet Side 97.

Breve fra Rigsdagstiden.

Der er opbevaret 4 af Hans Christensens Breve til Familien fra hans Rigsdagstid. De giver Oplysning om noget af det, han oplevede og var optaget af under Opholdet i København. Desværre maa hans første Brev til Hjemmet være gaaet tabt; for det første af de opbevarede er fra 15. Novbr., ca. 3 Uger efter Aabningsmødet. Enkelte Ord og Sætninger er ulæselige paa Grund af Ælde. Det første af de opbevarede Breve begynder saaledes:

„Kære elskelige Kone og Børn, Børnebørn, Slægt og Venner, Brødre og Søstre i Herren.

Guds Naade, Sønnens Jesu Christi Retfærdighed samt den Helligaands Trøst, Glæde og Oplysning i det gode stedse maa være og forblive i med og over eder alle fra nu og til evig Tid.“

Derefter meddeles om en Mand, der er kommen paa Lazaret,

at han vist ikke er farligt saaret, og saa fortsættes: „Jeg havde i flere Dage glædet mig (til), at nu fik i en god Medhjælp;¹⁾ thi jeg føler at i høiligen trænger, denne Glæde forvandlede og blev i det Sted til Sorg. Jeg kan ikke fortælle eder hvor tungsindig, at jeg den Aften gik i min Seng. Jeg bad til Gud, at han vilde lette mit Sind og give mig Taalmodighed, hvilket ogsaa er sket med mig; thi om Morgen var jeg ganske vel tilmode og tænkte, at alt havde (— —) sker til vort sande Gavn. — — — Jeg lever overmaade godt og er ved en god (Husvært. Vi har) spist lige ens meget, jeg og Jens Rasmussen,²⁾ siden vi kom sammen; thi vi faar det i Portioner, vi spiser 2 Retter Mad hver Dag til Middag som koster, for hver, 26 a 28 sk., og hver Aften og Morgen spiser vi Smørrebrød i vort Logi, det betaler vi med 2 Mk. om Dagen; men saa skal vi have Kaffe og undertiden en Kop The om Aftenen. Vi skal have Lys og herefter skal vi have Brænde eller Tørv i vor Kakkellovn, saa her smelter mange Penge bort hver Dag. En af disse Dage skal vi have at vide enten vi skal nøjes med 2 Rd. om Dagen eller vi skal have 4 Rd., det skal ske ved Stemmer;³⁾ thi der er forskellige Meninger. Nielsens Brev har jeg rigtig bekommet og ligeledes Christens hvor Peters⁴⁾ var lagt inden i. Det glæder mig, at jeg ser, at I alle er ved en god Helsen. Niels ønsker at vide om vi har en Talerstol, men det har vi ikke, enhver rejser sig fra sin Plads og taler. Det vilde blive alt for vidtløftigt og gaa fra den ene Ende af den lange Sal til den anden, undertiden for at sige to Ord, og meget kniber det at komme frem, da der midt paa Gulvet sidder fire Skrivere og alle Ministrene foruden Præsidenten og hans Skrivere. Her er i disse Dage meget Røre i Folket fordi at Ministrene vil frasige sig ikke at være (blive i) deres Bestilling, det sinker ogsaa vor Forretningsgang.“

Der følger nu en Del ulæselige Ord, men det kan forstaaes, at han skriver om Tærskning, Salg af en Tyr og om 2 Svin, der skal slagtes til Jul. Derefter skriver han: „for saa venter jeg at

¹⁾ i ham, der var kommen paa Lazaret.

²⁾ Gaardfæster J. Rasmussen, Svanninge, valgt i Svendb. Amts 6. Kreds.

³⁾ 4 Rd. i Diæter blev vedtaget.

⁴⁾ Peter er den Plejesøn — Peter Roskilde kaldtes han — som Hans Christensen tog med sig hjem fra Roskilde. Niels og Christen er Sonner.

være med og spise af Pølsen; dog vi ved slet ikke noget bestemt, naar vi kan blive færdig; thi det gaar meget langsomt for os. I Dag har vi været i Afdelingerne¹⁾ angaaende Finanssagen, vi blev ikke færdig og kan ikke blive enig, da her skal enten gøres Laan eller paalægges en ny Skat. Der har været foreslaaet, at paalægge hver Tjenestekarl 1 Rd. og en Pige 3 Mk., men det fandt ikke Bifald. Jeg tror, at det snarere bliver lagt paa Formue, som vistnok ogsaa er det rette.²⁾ I Morgen skal vi have et hermeligt Møde, formodentlig om Ministrene. Jeg tror Tscherning, Lehmann, Knuth og Monrad vil tage Afsked,³⁾ skulde det kun ikke sinke for meget i vore Forretninger. I har vel set, at der er Tale om nogle af Ministrene vil afgaa.

Jeg skal da fortælle eder en løjerlig Tildragelse. Det var bestemt, at Balthasar Christensen⁴⁾ skulde have været arresteret den første Dag vi mødte paa Rigssalen, for Gæld, alle vi som tilhører Bondepartiet blev for 2 Dage siden sammenkaldt for at kautionere for 1000 Rd. som skal betales om 3 Maaneder. Jeg maa tilstaa, at jeg var ikke meget for dette, men da vi blev 22, saa tilstod jeg det ogsaa. Der skal en Indbydelse til alle Bønder og Husmænd om at erstatte det Bidrag, at Manden kan blive reddet og blive paa Rigsdagen; thi han kan dog ikke godt undværes, det er dog den første, naar det kniber. Til Slutning vil jeg befale eder Gud! og med det Ønske, at disse Linier maatte træffe eder alle ved Sundhed og Helbred med et roligt og Gudhengivende Sind stolende paa det gode Haab, at vi om kort eller længere Tid samles med stor Glæde, naar det saa ske.

¹⁾ Rigsforsamlingen var ved Lodtrækning delt i 5 Afdelinger, her foretoges en Forbehandling af Forslagene.

²⁾ Det forventede Underskud paa Finansloven blev dækket ved et udenlandsk Laan paa 7 Mill. Rbd. og Udstedelse af for 4 Mill. Rbd. Kreditbeviser.

³⁾ Martsministeriet afløstes d. 16. Novbr. 1848 af Novemberministeriet. I det ny Ministerium var A. W. Moltke stadig Førsteminister, men Monrad, Lehmann, Hvidt, Tscherning og Grev Knuth var erstattet af Prof. Madvig, Prof. H. N. Clausen m. fl.

Medvirkende til Martsministeriets Fald var først og fremmest den Omstændighed, at de nationalliberale Ministre hældede til den Anskuelse, at det slesvigske Spørgsmaal bedst lod sig ordne ved at dele Slesvig. Denne Opfattelse fandt ikke fornøden Støtte, hverken hos Kongen eller hos større Dele af Folket, og Krigen blev fortsat.

⁴⁾ Overrets-Prokurator (Maribo Amts 1ste). En af Bondevennernes Førstemænd.

I Morgen — Lev nu bestandig vel. Jeg har det godt og næsten for godt.“

København d. 15. November 1848.

H. Christensen.“

Brevet er adresseret: „Til Gaardmand og Rigsdagsmand H. Christensen, Vejstrup, pr. Svendborg“.

Andet Brev indledes med samme apostoliske Hilsen som første Brev. Derefter hedder det: „Kære elskelige siger jeg nok en gang af Hjertet. Min Længsel er stor efter at høre fra eder; thi jeg lever her blandt blot fremmede og sjelden træffer paa nogen, der deler Anskuelser med mig. Den eneste, jeg finder nogen Behag at tale med er Kornelius;¹⁾ men maaske det er min egen Skyld; thi jeg har aldrig holdt mig saa meget tilbage for Selskaber som denne Gang, for jeg kan ikke fordrage deres Spotteri. I Lørdags Aften var der indbudt til et stort Selskab paa den kongelige Skydebane; men jeg blev hjemme. I Aften var Kornelius paa vort Kammer, jeg spurgte ham, hvorledes han morede sig og han svarede mig, at han kunde ikke lide deres Taler. Jeg kan ikke vide, hvor længe han holder ud og gaa med dem; thi hidtil har han bestandig været med ved alle Forsamlinger. Der gaar mange Penge med, maa jeg skønne; men det er dog ikke derfor, at jeg bliver borte. Jeg har fattet den Beslutning at møde i den private Klub,²⁾ her holdes Møde fire Gange hver Uge to Timer hver Aften, for der at aftale og drøfte de Sager, som skal for i Forsamlingen, og bestandig møde til rette Tid, saa forekommer det mig, at jeg ikke er forpligtet til andre Forsamlinger, da jeg ikke bryder mig om flere Venner af dette Stofolk. Med Glæde kan jeg tilmelde eder, at Herren er mig saa naadig, og skænke mig en god sund Helsen, og alle Ting gaar godt for mig. Disse ny Folk, vi er kommen til, er meget fine Folk, men vistnok fattige. Vores Mad, vi faar, kan godt gaa an, at vi kan leve ved den, men er ikke som da vi gik paa Spisekorter, den sidste Uge fik vi Ærter 2 Gange; den sidste

¹⁾ Gmd. Kornelius Petersen fra Davinde i Odense Amts 2. Kreds.

²⁾ Bondevennernes Partimøder.

Gang vilde Jens ikke smage dem, men det var heller ikke just min Mad, men jeg vilde ikke lade mig mærke.

I Dag skal vi have Værnepligtssagen for til endelig Behandling, jeg ved ikke, hvad Udfaldet bliver endnu. Kan det kun blive roligt her i København; thi jeg tror ikke, at de har Lyst til at være Soldat. Vi har haft en Sag for, der angik det unge Mandskab, der havde taget Styrmandseksamen og faaet Styrmands Patent. Hidtil har de været fritaget for Udskrivningen til Flaaden, men nu maa udskrives til 31-Aars Alderen som Matros, men med 4de Styrmandsgage, det gik igennem med en stor Majoritet; men da vi gik fra Forsamlingen, var der samlet en Del unge Mennesker uden for Slottet. Da Madsen fra Asperup¹⁾ gik forbi dem sagde de: „Se, der gaar en af dem, sikken en!“ De var lige til at pibe ad ham. Jeg tvivler om, at det bliver værre med den almindelige Værnepligt. Jeg var betænkt paa at tale imod „Stillingsvæsnet“, men med al det, jeg hører uden for Forsamlingen, vil jeg aldrig tale et Ord; thi jeg tror, at der er et Parti som agter, hvis „Stillingen“ blev forbudt, at samle et saa stort Parti, at de kan forkaste hele Værnepligtsudkastet, og skulde det ske, da var det dog en skændig Ting. I disse Dage er her vakt et nyt Liv om Fred, hvilket vil være en stor Glæde for os alle sammen. Her er kommen Rygte ud mellem os, at naar Værnepligtsudkastet blev færdig, skulde vi rejse hjem en Maaned og saa møde igen, skulde det blive Tilfældet, da er det enten for at have os samlet ved Krigens Udbrud, eller, hvis vi fik Fred da til den Tid at faa Slesvigerne med; men endnu er det kun et Rygte. Jeg vil da heller ikke ønske det, undtagen vi kunde faa Fred, saa kunde det være det samme. — — — I har vel nok erfaret, at jeg har sagt mig Sognefoged- og Lægmandsbestillingen fra. Jeg skrev, at paa Grund af min høje Alder²⁾ agter jeg at trække mig tilbage fra alle offentlige Forretninger, og ønsker for Fremtiden at leve i Rolighed blandt min Familie-kreds, hvorfor jeg frasiger mig begge Bestillinger, og ytrede tillige, at Christen Hansen nok vilde vedblive at være Lægdsmand, hvorfor jeg bad, at enten han eller en anden Mand maatte blive,

¹⁾ Valgt i Odense Amts 3die Kreds.

²⁾ Hans Christensen var 6 Dage før fyldt 68 Aar.

ved den forestaaende Session, i mit Sted indsat. Hvad Sognefogedbestillingen angaar, da mente jeg, at der behøvedes ikke at navngives nogen, da der i Vejstrup var nok som kunde forestaa den Bestilling og vistnok ikke Herredsfogden ubekendt, saa jeg venter at være fri, naar jeg kommer tilbage. Men i Dag spaar de os af, at vi bliver ikke færdig førend Paaske. Vi har i Dag begyndt paa Værnepligtsudkastet — og vi har ikke faaet mere end de 3 første Paragraffer færdig. Det er gaaet godt, efter vort Ønske, men ikke efter Københavnerne. Der er 58sindstyve Paragraffer. Kan vi ikke naa uden 3 om Dagen, bliver det sent; men saa har H. P. Hansen¹⁾ stillet et Forslag, der lyder saaledes: „Dette Lovudkast fraraades“. Kan han samle saa mange, at de kan overstemme os, saa har vi forrettet et godt Arbejde i denne Lovtid, derfor bliver vi nødt til at stemme for Lovudkastet og „Stilling“. Nu vil jeg slutte mit Brev for denne Gang, med de smukke Ord som Peter engang skrev ved sin Afrejse til Nyborg, at Herren jer beskærme, vil han frem paa Banen eder lede til Maalet, som vi stunder til. Farvel! Farvel! i Jesu Navn, vi samles hisset i hans Favn.

Ved jeg kom til at tænke paa hans Vers, kom jeg ogsaa til at tænke paa ham. Han ligger mig meget paa Hjerte. Hører i noget fra ham, da lad mig det vide. Levvel!

København d. 16. Januar.

H. Christensen.“

Brevet er adresseret til: Gaardmand Christen Hansen paa Vejstrup Mark pr. Svendborg.

I Marginen: „Da jeg ved at du ogsaa er nysgerrig efter at høre fra mig adresserer jeg Brevet til dig; men nu maa du heller ikke bie for længe inden du lader din Moder det vide.“

Den 26. Januar 1849 sender Hans Christensen atter et Brev til Christen Hansen.

Brevet har samme indledende Hilsen som de to foregaaende og fortsætter saaledes:

„Jeg følger min gamle Skrivemaade, at sætte Moder foran skøndt jeg adresserer ikke Brevet til hende, men jeg tvivler ikke

¹⁾ Bankdirektor, valgt i Københavns 2den Kreds.

om, at du ved første Lejlighed vil besøge hende, da hun trænger til Opbyggelse i denne Tid.

Det bliver vist meget sent med at komme herfra. Vi kan ikke forfærdige mere end enten en eller 2 Paragraffer om Dagen, vi sad over Paragraf 5 fra Kl. 10 Formiddag til 5 Eftermiddag og havde Møde igen fra Kl. 7 til 11, altsaa 11 Timer over en Paragraf ved den endelige Behandling, men ved den foreløbige Behandling gik der 3 hele Dage. Tænk saa bare, hvor Københavnerne har stridt for at Forordningen af 23. Sept. 1848 ikke maatte udkomme ved Afstemning, — — — i Lørdags Aftes var der vist 200 Tilhørere af Damer og Mandfolk, lige til Kl. 11 om Aftenen som Afstemningen skete, men de gik mistrøstig derfra; men dog rolige. Nu kan i læse Bladene som her medfølger, saa kan i nok gøre eder Begreb om, hvad deres Mening har været.

Jeg kan da med Glæde tilmelde eder, at jeg befinder mig vel og har en god Helsen. Jeg har været lidt forkølet, det er dog gaet over undtagen nogen Hoste, men det er dog i god — — — her er en stor Mængde i Forsamlingen der er plaget deraf. Jeg længes meget efter Brev for at høre hvo- — — — er mit det 4 Brev siden jeg var hjemme — — — hørt et Ord fra eder. Jeg frygter der ik — — — i ikke skriver og Moder længes — — —" (her er Brevet ganske fortæret af Møl og Ælde).

„Da jeg havde skrevet den første Side af dette Brev kom Posten og bragte mig baade Sorg og Glæde. Glæde, at jeg ser alle mine kære leve vel; men at Rasmus Hansen¹⁾ er fortvivlet, var en sorgelig Tidende. Jeg blev saa rørt for ham, at jeg kunde ikke blotte mig for at græde, naar jeg betænker, hvor svage vi er til at bære de Lidelser, der bliver os paalagte, og vi ved dog, at alt hvad her bliver os paalagte tjener til vort sande Gavn og bedste, naar blot vi bære vore Lidelser med Taalmodighed i Troen paa vor Frelser Jesus Christus og hans Forsoning, Lidelse og Død.

Du skriver om at høre om en Stedfortræder for Rasmus Larsens Lars og den anden Karl fra Hunstrup.²⁾ For det første kan det ikke nytte noget endnu, da vi ikke ved, om Stillingen bliver

¹⁾ Muligvis den senere Friskolelærer Rasmus Hansen.

²⁾ Formodentlig en Karl, der tjente paa Egnen. Hunstrup ligger ved Hanstholm i Jylland.

vedtaget eller ikke, der er sagt saa meget baade for og imod, at jeg ikke skønner hvilket Parti der sejrer. Jeg har skiftet Anskuelse i denne Sag. Jeg havde foresat mig at tale imod „Stillingen“, men nu har jeg besluttet at stemme for „Stilling“; thi jeg er bange, at det modsatte Parti skulde blive saa stort og forkaste hele Værnepligtsordningen, det vilde da være en meget stor Ærgelse for os af Bondestanden, som havde stemt imod „Stillingen“. I Morgen eller paa Mandag bliver det afstemt, saa skal jeg høre mig om, og straks underrette derom. Hvad Peders Papirer angaar, da har jeg dem i Orden; men jeg ved ikke om det er nødvendigt at sende dem inden jeg kommer, hvis det er Tilfældet, at de skal bruges, da skal de straks blive sendt, naar jeg bliver underrettet derom. Det har været betænkt, at Forsamlingen skulde hæves en Maaned, naar vi blev færdig med Værnepligtsloven, og siden møde igen paa Grund af, at Komiteen ikke kunde blive færdig. De har arbejdet nu i 4 Uger paa Grundloven, og de har ikke naaet mere end 40 Paragraffer, og den er 80sindstve, men nu arbejder de baade Nat og Dag — — — tror dog, at vi bliver og gør færdig, og som vi alle ønsker — — — Vi kan blive færdig med Værnepligtsloven i næste — — — endda Valgloven, hvad den vil blive til er ik — — — (nogle Linier er her ganske fortæret).

„Nu har jeg fortalt, hvorledes vore Sager staar her. Nu ønsker jeg at vide noget om, hvorledes alting gaar hjemme. Om i har begyndt at fede Tyren, om i er kommen af med de to Køer til Rasmus Mortensen, om i har lagt Veddet op eller i har stablet det, om Dejgtruget kan holde, om Kreaturet er nogenledes i god Stand, om Fodringen nogenlunde kan blive fordelt, saa vi ikke til Foraaret skal bruge eneste den stive Halm.

Du kære Karen! du kan nok skrive mig nok et Brev til og oplyse mig, hvorledes alting gaar hos eder. Det er mig da saa kært at høre, naar alle Ting gaar godt for eder. Det kan ikke hjælpe, at jeg taler om at du, lille Hans, skulde skrive et Par Ord. Du maa tro, om de var nok saa simpelt skreven, da var de mig endda meget kærkommen. Jeg skal hilse saa mange Gange fra Cornelius, han kom just som jeg sad og læste Nielses Brev, og han læste det ogsaa, saa at han deri fik at se, at han var min bedste Ven. Jeg beder, at hilse Niels Chrestensen, Hans Jensen og Hans

Axelsen, som dog er af de Folk jeg har haft saa mange fornøjelige Timer hos, og nu er det skjult, om det oftere sker. Være nu alle paa det kærligste hilst fra eders til Døden og Gud hengivne.

København d. 26. Januar 1849.

H. Christensen.¹⁾

Brevet er adresseret: Til Gaardmand Christen Hansen
Vejstrup Mark
Svendborg.

Hans Christensen er stadig stærkt optaget af Værnepligtsloven, hvad der er naturligt nok, da Forhandlingerne var stærkt spændt paa det Tidspunkt. Loven blev vedtaget 12. Febr. 1849.

Der var i Rigsforsamlingen næsten Enighed om, at Danmark skulde have almindelig Værnepligt. Den eneste, der var virkeligt imod, var Grundtvig. N. Neergaard skriver derom: ¹⁾ „Han (Grundtvig) skyede ikke at bekende det som sin Tro, at Frivilligheden her, som overalt, var det eneste rette“. Grundtvig udtaler: „Jeg har — — — sagt, og siger det endnu, at det klogeste, som den danske Krigsminister og den danske Regering, selv midt under den farlige Krig, hvori alt staar paa Spil, kunde gøre, det vilde være ikke at udskrive en eneste Mand mere til tvungen Krigstjeneste, men ene at henvende sig til det danske Folks Fædrelandskærlighed, og til den danske Ungdoms mageløse Frivillighed, en Frivillighed, der altid vil vise sig rede til at forsvare det gamle Danmark, saa længe det er værd at forsvare.“ Den gamle Frihedskæmpe talte ogsaa Frihedens og Frivillighedens Sag i dette Spørgsmaal, men fandt ingen Tilslutning i Tinget. Ved Lovens endelige Vedtagelse stemte kun 5 imod den.

Hans Christensen har skiftet Standpunkt angaaende „Stillingsretten“, dog ikke fordi han holder af den, men kun fordi der er Fare for, at Værnepligtsloven ikke bliver vedtaget, hvis „Stillingsretten“ nedstemmes. Forresten var Venstre (Bondevennerne) uenige om dette Spørgsmaal. De plejede ellers ret godt at kunne holde sammen. Ret ejendommeligt maa det have været for Hans

¹⁾ „Under Junigrundloven“ 1. Bind S. 385.

Christensen at faa Opfordring fra Hjemegnen om at skaffe Stedfortrædere for to Karle, der er udtaget til Soldat, og det endnu inden Loven er vedtaget.

Hans Christensen omtaler først i Brevet de meget lange Forhandlinger om Forordningen af 23. Sept. 1848. Denne Forordning paabød en ekstraordinær Udskrivning af det Mandskab af de hidtil fritagne Klasser, der var født i Aarene 1823—25, og ingen skulde kunne fritages for Udskrivningen. Værnepligtslovens § 5 indeholder Bestemmelse om, at de, der er født før 1. Jan. 1826 er fritaget for Udskrivning som Soldat; men denne Fritagelse gælder ikke for dem, der i Henhold til Septemberordningen vil blive ekstraordinært udskrevne i Anledning af „den nærværende Krig“. Det er denne Tilføjelse om Septemberordningen, der fremkalder stor Modstand og lange Forhandlinger om § 5, og som trækker det store Antal Tilhørere til, som Hans Christensen omtaler. Ved Afstemning ved Navneopraab stemmer Hans Christensen for at beholde Tilføjelsen.

Han vil ogsaa gerne, at de derhjemme skal følge med i Begivenhederne og sender dem Blade, hvori Sagen er beskrevet.

Det fjerde og sidste Brev fra Hans Christensens Rigsdagstid er allerede blevet kendt i videre Kredse, idet det er trykt i det af Forstander Ejner Skovrup redigerede Tidsskrift „Dansk Folkeoplysning“ (Januarheftet 1930) samt i Bogen „Danske Breve gennem 400 Aar“, udgivet af Arkivar, Dr. phil. Harald Jørgensen i 1943. Her findes det Side 102. Harald Jørgensen tilføjer følgende Indledning:

„Gaardejer Hans Christensen fra Vejstrup skriver til Familien.

Fra Efteraaret 1848 holdt den grundlovgivende Rigsforsamling sine Møder i København, og blandt Deltagerne var Bonden Hans Christensen fra Vejstrup paa Fyn, der tillige havde været et fremtrædende Medlem af Roskilde Stænderforsamling. I Brevet skildrer han sine Indtryk fra København, og det giver et stærkt Indtryk af de skarpe Skillelinier, der endnu paa det Tidspunkt trak sig gennem det danske Samfund og mellem Hovedstaden og Landets øvrige Befolkning.“

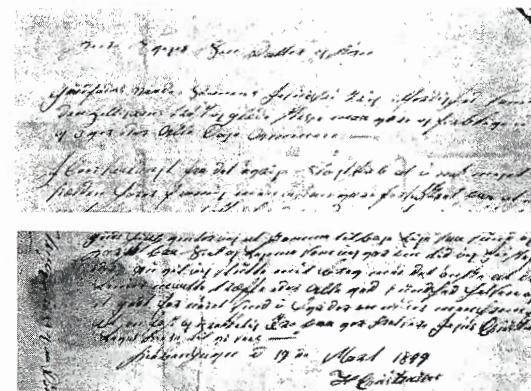
Brevet har følgende Ordlyd:

„Kære Sviger-Søn, Datter og Børn. 17. Marts 1849.

Gudfaders Naade, Sønnen Jesus Kristus' Retfærdighed samt den Helligaands Trøst og Glæde stedse maa være og forblive i og over eder alle Dage — Ammen.

I bor saa langt fra det øvrige Slægtskab at I nok meget sjældent hører fra mig,¹⁾ men I kan være forsikret paa, at mine Tanker er meget ofte hos Eder og dermed kan jeg ikke længere lade mig nøje, men sender Eder disse faa Linier for at underrette Eder om min Stilling. Jeg har det Gudværeløvet meget godt, jeg har nu god sund Helsen, som er det vigtigste Gode saalænge vi skal være paa denne Jord, men særdeles vigtigt for mig i denne Stilling og imellem Fremmede. Jeg bor 24 Alen i Vejret og har 75-sindstve Trappetrin at gaa op og ned hver Dag, men det falder mig meget let, skønt der er de Dage jeg passerer dem mange Gange. Vi har et dejligt Værelse med 2 Senge, jeg ligger hver Nat saa fint at ingen Greve eller Baron ligger finere. Vi betaler for hver Maaned hver 18 Rdl., men vi lever godt. Opvartning er ikke stor thi de mærker nok, at vi er Bønder, der kan hjælpe sig med simpelt. Folkene er ellers meget gode i deres Omgang, men vistnok meget fattige, jeg tror ikke de har meget andet at leve af, end de har lejet hele fjerde Sal og saa har de lejet de 5 Værelser bort igen, hvor vi alle betaler for Kosten, saa de fører stor Husholdning. Men nu er han gaaet med et af Orlogsskibene og skal være Proviantforvalter, han skal have 80 Rdl. om Maaned, kunde det blive af Varighed, saa vilde det hjælpe, men jeg tænker dog med Guds Hjælp, at det ikke varer længe førend vi faar Fred. Her er meget forskellige Meninger om denne Gjenstand, men jeg stoler paa Rusland, der vil strængt holde over Traktaten, som blev indgivet i Wien 1815. Faar vi Krig, bliver det en europæisk Krig, undtagen det bliver med vore egne Oprørere. I disse Dage er det et mærkeligt Syn at se de mange store Skibe blive udrustet. De mange Mennesker, der er ombord paa dem, de er saa glade og muntre, som det var en stor Højtidelighed for dem. Det samme Tilfælde er med Soldaterne, de synger og er

¹⁾ Brevet er skrevet til hans Datter og Svigersøn, Maren Hansdatter og Hans Nielsen, Nygaard i Ulbølle.



Udtog af Brev skrevet af Hans Christensen.

saa glade, naar de rejser, men jeg ved dog ikke om det kommer fra Hjærtet, thi de ved dog, at de kommer ikke alle tilbage, kommer de i Slag og nogle af dem bliver Krøblinge hele deres Livstid — det kan gøre mig ondt over at se disse mange raske Mennesker rejse og er saa muntre. Men jeg skal dog fortælle Eder, hvad jeg har moret mig saa meget af at se de gamle Oldsager. Jeg har set saa meget, at jeg tror ikke fire af vore største Herregaarde kan rumme (det). Hvad der har undret mig mest er paa Prinsens Palæ, der staar opstillet i Legemsstørrelse af alle Folkeslægter og samme Klædedragt som de bar sædvanlig. Deres Huse staar opstillet, deres Senge, deres Køkken, Kogeredskeer, deres Spiseredskeer, der er nogle som syer ikke deres Klæder, men de tager et helt Stykke Tøj, klipper et Hul paa Midten saaledes at de kan stikke Hovedet igennem. Dermed har de en Klædning. Men det er forbavsende at se Menneskeædere, der staar 2, den ene havde en Menneskehaand og en Menneskefod af gnavne paa. Naar vi nu betænker dette Syn, denne Forskel paa dem og os, hvad Forundring og Betænkelighed kan det da ikke vække hos os, vi ved jo dog, at de ligesaavel som vi nedstammer fra Adam og Eva. Det var meget gavnligt for unge Mennesker at se saa

danne Ting, det kan vække en saadan Følelse og en saadan inderlig Taknemmelighed til Gud, at vi dog ikke er født paa saadanne Steder, thi den største Del af dem, der staar og er opstillede, har efter min Formening et sørgeligt Liv. De bedste jeg saa var Kineserne, de har det finere end vi og (et) mere pragtfuldt Liv.

Nu har jeg fortalt, hvorledes jeg lever og hvad jeg har set af det vigtigste, nu skal jeg fortælle lidt, hvorledes vi har det i Rigsforsamlingen, den gaar meget langsomt. Grundloven er 80 Paragraffer, vi har nu i 5 Dage arbejdet paa Paragraf 30 til 36, men er endnu ikke færdig med den foreløbige Behandling, men det er da ogsaa nok de værste at komme fra, thi det er om Stemmeretten, den er de nu saa meget bange for, da de ved, at Bondepartiet er det største, men jeg tror da det gaar igennem, thi de frygter for Revolution; jeg har foresat mig ikke at sige et Ord, thi det er sagt flere Gange hvad jeg vil sige, saa finder jeg det overflødig at gentage saa tit. Her var 3 af Bønderne som fandt for godt at udtale sig forleden Dag, men de havde deres Tale skreven op, saa vilde de benytte den, men der var straks en jydsk Herremand som opfordrede Formanden til at irettesætte dem, hvilket skete, nu staar Talerne i Rigsdagstidende, men det var bedre de havde tiet, thi enhver kan se, at de har læst den op og især Rasmussens fra Falster. Jeg tror ikke, vi kommer her fra før Majdag, det bliver en kedelig Tid for os, naar Foraaret kommer og alt fryder sig og vi ser ikke andet end disse store Bygninger og lever imellem disse ryggesløse og ugudelige Mennesker. Jeg kunde ikke have troet saaledes som det er, dersom jeg ikke havde kommen til at bo her, der er vistnok de af vore Folk, der kommer til at ønske, at de aldrig havde været i København. Med Guds Hjælp venter jeg at komme tilbage ligesaa sund og rask paa Sjæl og Legeme, som jeg var den Tid, jeg rejste fra eder. Nu vil jeg slutte mit Brev med det ønske, at disse Linier maatte træffe eder alle ved Sundhed, Helsen og et godt fornøjet Sind i hvad der saa møder, men frem for alt en fast og urokkelig Tro paa vor Frelser Jesus Kristus. Levvel Kære til vi sees.

København, den 17 Marts 1849

H. Christensen."

„Maren Bødker (s) er død. Den gamle Møller paa Vejstrupgaard er ogsaa død. Blot alt mit Slægtskab dog kunde leve til jeg kom her fra.“

Gangen i Grundlovsudkastets Behandling var den, at Udkastet blev forelagt Dagen efter Forsamlingens Aabning, men blev derefter henvist til de 5 Afdelinger,¹⁾ i hvilke Forsamlingen ved Lodtrækning delte sig, og undergik her en foreløbig orienterende Behandling. Denne stod paa indtil før Jul, hvorefter der nedsattes et Udvalg til en nærmere Prøvelse af Udkastet. Dette Udvalg kom saa vidt, at det d. 22. Febr. 1849 kunde afgive saa meget af sin Betænkning, at Forhandlingerne om Grundlovsudkastet kunde begynde i Salen, altsaa 4 Maaneder efter, at det var forelagt. Grundlovsudkastet var udarbejdet af Monrad og Lehmann, og det naaede ogsaa efter megen Modstand og en haard Ildprøve at blive vedtaget i omtrent samme frisindede Form, som de havde givet det.

Hans Christensen skriver, at §§ 30—36 er de vanskeligste at blive enige om, for de handler om den almindelige Stemmeret, og den er Overklassen bange for, thi de ved, at Bønderne er de fleste. Han mener dog, at den almindelige Valgret skal sejre, for „de frygter Revolution“.

Som tidligere nævnt havde Stemningen imod almindelig Valgret faaet Vind i Sejlene efter Valget, og ved Forhandlingerne i Salen lød der mange Røster om Risikoen ved at foretage et saadant Spring „ud i Mørket“. Man vilde ikke have Statens Ledelse prisgivet til „den lavere Almues og dens Lederes Afgørelse“, og der blev sagt, at den vilde „undergrave Monarkiets Grundvold og bringe Staten i en mellem Anarki og Despoti svævende Tilstand“. Desuden udtalte man Frygt for et „Bondeherredømme“ eller et „Almuetyrani“, der skulde være kommunistisk indstillet. At give Bønderne samme Indflydelse paa Statens og Kommunens Anliggender som andre mere velstaaende og oplyste Kredse, saa man paa med en Ængstelse, der kan sammenstilles med Ængstelsen for Socialdemokraterne i sin Tid og for Kommunerne i vore Dage.

¹⁾ Hans Christensen meddeler i et af sine Breve, at han har været „i Afdelingen“.

At Bønderne selv regnede sig som hørende til Almuen, derom vidner følgende Træk fra Valghandlingen i Kværndrup, da Hans Christensen blev valgt til den grundlovgivende Rigsforsamling:

Pastor Holberg blev anbefalet af en af Ejerne af Klingstrup, P. H. Mayntz. Under hans Tale raabte Hans Oure fra Lakkenstrup: „Nej, nej, vi vil have vor egen Mand, ellers bliver Pøblen ikke tilfreds!“ „Hvem er Pøblen?“ spurgte Mayntz. „Det er mig og mine Lige“ svarede Hans Oure.

Denne Hans Oure var forøvrigt en ret mærkelig Mand, om hvem der fortælles mange muntre Træk. Da Frederik den Syvende engang besøgte Svendborg, var mange Folk taget derud for at se Kongen; mellem dem var Hans Oure. Da han kom ind til sin Købmand, sagde denne: „Naa, Hans Oure, i De er ogsaa kommen herud til Byen i Dag.“ „Ja, Kongen har jo haft Bud efter mig“, svarede Hans Oure. Senere paa Dagen, da Kongehøjtideligheden var forbi, traf Købmanden atter Hans Oure og spurgte: „Naa, hvad vilde Kongen saa?“ „Aa, han vilde købe en Levevædder af mig“, svarede Hans Oure med utrokkelig Alvor.

Den bedste Forestilling om Brydningerne i Salen faar man maaske ved følgende Udtog af Forhandlingen i Salen den 9. Marts 1849:

Kongevalgt Medlem, Kammerherre Zeuten til Baroniet Zeuten, udtaler: „ men jeg kan ikke faa anden Mening ud af dem, end at Statsstyrelsen gjorde det klogeste i med det gode at indrømme Almuen, hvad den maatte forlange, for at forebygge, at den ikke senere skulde blive fristet til at tage det med Magt. Nej, paa den Maade vilde vi vistnok ikke faa en kunstlet eller sammensat Forfatning, men et simpelt Despoti af den store Hob eller rettere sagt af dens Førere eller Ledere, og skulde det virkelig være saa, at Danmark skulde være kommen saa vidt, at det paa Naade og Unaade maatte give sig Massen i Vold, vilde jeg finde det højst beklageligt.“

Gaardmand Cornelius Pedersen fra Davinde udtaler lige efter Zeuthen „ . . . om det da virkelig er deres Mening, at Husmænd og de mindre Haandværkere i Købstæderne og paa Landet er aldeles uværdige og uskikkede til at tage Del i Valghandlingerne, om de for Alvor tør eller vilde gøre den Sætning gældende,

at en Mand, fordi han er mindre formuende, derfor er en mere farlig eller mere revolutionær Mand, og jeg havde dog troet, at man i vore Tider vilde undse sig ved at sige til vor talrige, men ingenlunde for talrige Arbejderklasse: I skulle arbejde for os; thi vi kunne ikke undvære jer; ja, end mere, I skulle gaa i Krigen og vove jert Liv for Fædrelandet; thi vi se nok, skal Danmark frelses, skal det være ved Eders Mod og Kraft, men tage Del i at vælge de Mænd, der skulle varetage Eders Lands Tarv i Kongens Raad, det maa I undskylde, det kunde vi ikke føje Jer i, dertil have I ingen Forstand.“ Han fortsatte med at sige, at efter hans Mening var en retskaffen forstandig Husmand eller Haandværker lige saa berettiget til at have Plads i Salen som hvilken som helst, der allerede sad der.¹⁾

Det er ikke Stedet her at give en nærmere Udredning af Grundlovsforhandlingerne. De er ellers interessante ved deres Grundighed og ved de mange gode Indlæg.

Efter at Grundloven²⁾ og Valgloven var vedtaget, samledes Rigsforsamlingen til sit afsluttende Møde den 5. Juni 1849 Kl. 12, det 144. Møde i hele Rækken.

Kongen, ledsaget af Ministrene og Hoffets fornemste Herrer, kom nu ind; hele Forsamlingen rejste sig, hvorpaa Majestæten fra Tronstolen oplæste sin Tale.

„Danske Mænd! Det Hverv, som var Eder overdraget, have I nu fuldført. — Jeg har tiltraadt de Forandringer, som I have foreslaaet i det Udkast til en Forfatningslov, som jeg havde ladet Eder forelægge, og jeg har derfor i Dag vedtaget, underskrevet og til ubrødelig Efterlevelse ladet udgaa Danmarks Riges Grundlov. Dette Værk, der skal være Grundloven for vort elskede Fødelands fremtidige Udvikling, er saaledes tilendebragt under det Samdrægtighedens Baand, som her saa lykkelig forener Konge og Folk. — — — Den Almægtige skjænke sin Velsignelse til det af os nu fuldendte Værk, at det maa blive til Danmarks sande Vel.“

Formanden, Professor Schouw, udbragte et „Kongen Leve!“, som Forsamlingen besvarede med et nifoldigt Hurra, og Maje-

¹⁾ Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen. Bind 1—2, 1848—49.

²⁾ Grundloven vedtages med 119 „Ja“ 4 „Nej“. 1 stemte ikke, og 26 var fraværende.

stæten udtalte: „Jeg takker Dem allesammen, Gud være med Dem!“ Da Kongen derefter forlod Salen med sit Følge, udbød Forsamlingen og Tilhørerne i gentagne Jubelraab.

Der paastaas, at Begivenhederne den 5. Juni 1849 i Rigsdags-salen sikkert var de største og højtideligste i Danmarks tusind-aarige Historie. Danmark havde faaet en Grundlov, skænket det af Kongen, formet af dets egne Mænd.¹⁾

Hvilken Lykkefølelse maa ikke have fyldt Størsteparten af Mændene i Rigsforsamlingen, og da særlig dem, som havde kæmpet i de mange Aar for at naa dette Maal. Saa mægtigt var det, der fuldbyrdedes den 5. Juni 1849, at hele det danske Folk hvert Aar siden paa 5. Juni Dagen har mødtes til Fest ved Møder, hvor Ordet lyder og Sindene tager imod i Taknemmelighed for Frihedens og Lighedens store Folkegave — Grundloven —.

Denne Gave var betydningsfuld derved, at den blev Begyndelsen til en saa rig Udvikling i dansk Folkeliv og dansk Produktion, at vel ingen enkelt Begivenhed før eller siden kan side-stilles dermed.

Nu drog Hans Christensen hjem til Kohavegaarden, sikkert med en Lykkefølelse og Glæde i Sindet som ingensinde. Saa skulde han dog naa at se det opfyldt, som han ogsaa havde kæmpet for og været optaget af i saa mange Aar; at Bonden og Smaamanden fik Rettigheder og Pligter ligesom andre Borgere i Landet, at de ikke længere behøvede at lade sig træde paa, fordi de var fattige. Nu rejste han hjem og skulde i Fremtiden faa Lov at leve paa det Sted, han længtes saa stærkt imod, medens han var i København, faa Lov at være i Hjemmet blandt sine nærmeste og jævnlig møde Naboer og gode Venner. Kun den, der har været borte fra alt dette i længere Tid, forstaar de Følelser, der vælder op, og Længslen efter Hjemmet og de vante Omgivelser. At Hans Christensens Længsel har været stor, fremgaar klart af hans Breve.

Om Hans Christensens Virksomhed i den grundlovgivende Rigsdag foreligger der ikke mange Oplysninger. Det fremgaar af Rigsdagstidende, at han ikke tog Ordet i Salen. Det nævner

¹⁾ Søren Holm, „Den Grundlovgivende Rigsdag“. „Ad Fortids Veje“ 1. Aarg., Side 239.

han ogsaa i sine Breve; men han kan derfor godt have været virksom. Der var 23 andre i Forsamlingen, som ikke tog Ordet; 16 talte en Gang og 11 to Gange, saa der var andre end ham, som ikke virkede ved at tale. Hvor meget Hans Christensen udrettede i Udvalgene, er der ikke fundet noget om; derimod vides det, at han ofte var med til at forlange Afstemning ved Navneopraab i Salen.

Ved vigtige Afgørelser kunde man være interesseret i at vide, hvordan de enkelte Medlemmer stemte, og naar 15 Medlemmer forlangte Afsiemning ved Navneopraab, skulde en saadan Afstemning foretages. Der blev under hele Samlingen forlangt saadanne Afstemninger 44 Gange, og de 9 Gange var Hans Christensen med til at forlange disse; kun 10 Medlemmer var oftere med til nævnte Forlangende. 128 har ialt været med til at begære disse Afstemninger, de fleste var kun med faa Gange og enkelte op til 14 Gange.

Desuden kunde 15 Medlemmer forlange Afstemning om, at Forhandlingerne om en Sag skulde ophøre. Hans Christensen var med til at stille Forslag herom 3 Gange, og endelig kan det nævnes, at ved de 44 Afstemninger med Navneopraab var han kun fraværende 2 Gange.

Det kan oplyses, hvordan Hans Christensen har stemt ved Navneopraabsafstemningerne, men dette vil blive en for omstændelig Udredning at faa med, idet Lovforslagenes Hovedpunkter da maatte angives.

At Hans Christensen var blandt dem, der oftest har været medvirkende til at forlange Afstemning ved Navneopraab, kan tyde paa, at han var levende med i Sagernes Gang, og at der blev regnet med hans Navn i Forsamlingen.

I Rigsdagstidende for 2. Februar 1849 meddeles, at Hans Christensen til Forsamlingen har afgivet en Adresse fra 596 Beboere af Svendborg Amts 5. Valgkreds, hvori de erklærer sig imod, at Landboforholdene afgøres ved nærværende Rigsdagssamling.

Det vilde have været uheldigt om denne Samling, der var valgt til et særligt Formaal, skulde afgøre Landboforholdene. Man ønskede en Landbokommission nedsat til grundigt at gennemdrøfte de mange vanskelige Landbospørgsmaal, og komme med Forslag derom til en senere Rigsdagssamling.

Hans Christensens Forhold til Kristendom,
Friskole og Højskole.

I Brevene fra Stændertiden nævner Hans Christensen ganske vist enkelte Gange sit Forhold til Gud; men i de Breve han skriver 10 Aar senere, mærkes et langt inderligere og mere levende Gudsforhold. Alle de sidste indledes ogsaa med apostolisk Hilsen, det er ikke Tilfældet i Brevene fra Stændertiden.

Historikeren, Dr. phil. Hans Jensen, skriver om Hans Christensen:¹⁾ „I sit Livs senere Afsnit sluttede han sig til den grundtvigske Retning og virkede ivrigt for dens Friskoler og Folkehøjskoler, medens han oprindelig havde været Retningens Modstander og som Stænderdeputeret bekæmpet Tanken om Sognebaandsløsning.“

I Hans Christensens Ungdoms- og Manddomstid var der rationalistiske Præster og Lærere paa Egnen. De forkyndte den Lære, at Mennesker blev salige ved Dyd og gode Gerninger, og at Jesus kun var et „Dydsmonster“, desuden, at der intet andet Himmerig eller Helvede var til, end det, Menneskene beredte sig selv. Det er altsaa en „Gerningskristendom“ som vel kunde have stor opdragende Betydning, men indre Liv og Glæde i et levende Gudsforhold beredte den ikke.

Der havde i længere Tid været en Del Pietister paa Egnen, de kaldtes ofte „de hellige“, til dem sluttede Hans Christensens ældste Søn, Christen Hansen, sig i 1842, og han følte inderlig Lykke og Glæde ved at have fundet Fred med Gud ved Troen paa Jesus Kristus. „Uden Gerninger“, men kun af Naade alene.

¹⁾ Dansk biografisk Leksikon Bind IV S. 46.

Christen Hansen gik til sine Forældre og fortalte dem om sin store Oplevelse. Han skriver i sine Erindringer:

„Mit glade Haab, som jeg i min Enfoldighed gik til dem med, blev skuffet, hvad min Fader angik, vel ikke fordi jeg aflagde Vidnesbyrdet om Salighed af Naade; thi han var en ærlig og alvorlig Mand; men de Hellige var efter hans Mening ikke til noget i denne Verden; de vilde kun rejse Landet rundt for at holde gudelige Forsamlinger, og nu var Tiden kommen, da Bonden skulde frem til Frihed som de andre Stænder.

Han var jo Stænderdeputeret og kæmpede af al Evne for Fæstefløsning, Hoveriets Afskaffelse o. s. v. Vi havde dengang nylig faaet Kommunalloven,¹⁾ og jeg havde faaet Sæde i Sogneforstanderskabet, og det var naturligt for ham, at han glædede sig derved i Haabet om, at hans Søn skulde slægte sin Fader paa og blive en dygtig Friheds- og Fremskridtsmand.

Men nu, da han hørte af mig, at jeg vilde være af de Hellige, krænkede det ham, og der blev en Kamp, som greb dybt ind hos os begge. Ja, saa dybt, at min Fader lod mig vide, at han ikke vilde aabne mine Døre, saa længe jeg var saaledes, og han ønskede ogsaa, at jeg blev fra hans Hus; thi vi var, sagde han, bleven fremmede for hinanden og blev det, saa længe jeg blev af den Mening. „Og“ føjede han til, „hvis dine Søkende bliver som du, saa er din Moder og jeg vel bleven gamle Folk, men saa skammer jeg mig ved at bo i Fyn, saa vil vi sælge Gaarden og rejse til Sjælland.“

Til denne haarde Udvisning sagde Christen Hansen: „Jeg kan godt forstaa, at naar I ikke vil aabne mine Døre, saa ønsker I ogsaa helst, at jeg ikke aabner Eders, men jeg vilde dog ellers gerne komme her imellem, saa længe I lever.“ „Nej, det er bedst, hver passer sig“, svarede Hans Christensen.

Dette skete om Foraaret, men om Efteraaret kom hans Moder og bad ham komme til dem igen. Faderen vilde ogsaa se ham igen paa Kohavegaarden, men paa den Betingelse at han ikke talte om Gudsforholdet. Saadan blev Forholdet nogle Aar. Moderen havde hele Tiden længtes efter at tale med sin Søn om Gudsordet, og hun sagde engang: „Gud ske Lov, at Vorherre har givet mig saa-

¹⁾ Sogneforstanderskabet oprettedes i flg. Anordning af 13. Aug. 1841.

danne Børn. Jeg gamle Stakkel; jeg skulde have hjulpet dig; men jeg kendte det ikke.“

Længere hen i Erindringerne skrev Christen Hansen: „Min Fader blev valgt til Rigsdagsmand 1848 og var saaledes med at underskrive Grundloven af 5. Juni 1849, og foruden dette, at han, der som Barn var stavnsbunden, fik den Ære at være Medlem af den lovgivende Forsamling, saa fik han ved samme Tid den Naade at komme til Troen paa Vorherre og Frelser Jesus Kristus, og alle mine Søskende var mer eller mindre vakte. — — — De var alle enige i den fælles Tro. Det var mig en stor Glæde at tilhøre en saadan Slægt, vel anset af Mennesker, men hvad der var det største: hvis Navn var skreven i Livets Bog, og jeg, der tidligere af min Fader for Troens Skyld var forskudt, var nu kommen hans Hjerte saa saare nær.“

I Christen Hansens Beskrivelse har man Forklaringen paa den Forskel, der i religiøs Henseende er paa Brevene fra Stændertiden og dem fra Rigsdagstiden.

Denne Kamp mellem Fader og Søn vidner om, at det var to karakterfaste Personligheder, der var i Strid. Ingen af dem kunde eller vilde bøje af, da deres Standpunkter var personlig Sandhed for dem og saa livsens alvorlige, at de maatte sætte Sagen over Personen, selv om Personerne var Far og Søn. Saa stærkt laa Bondens Frigørelse og Lighedsstilling Hans Christensen paa Sinde, at da han troede, at Bønderne ikke vilde egne sig til at føre Kampen eller gøre sig fortjent til at modtage Frigørelsen, hvis de sluttede sig til de vakte, saa maatte han af al Magt bekæmpe dem, selv om han derved maatte skære i sit eget Kød.

Men Christen Hansen var som født paany ved det Naadens Lys, der var tændt i ham. At opgive denne dybe Livsglæde i det nye Forhold til Gud var noget, han slet ikke kunde, selv om han vilde det for sin Faders Skyld, saa et Forlig var der i Begyndelsen ingen Mulighed for. Men Christen Hansens blide og hjertevarme Moder, der nok straks var greben af sin Søns store Glæde, forstod at jævne Vejen, saa at Christen Hansen igen kunde komme i sit Hjem, men under Vaabenstilstand med Hensyn til Pietismen. Og saa virkede Guds Aand, saa at den i Løbet af nogle Aar sejrede, og Christen Hansens Søskende og Forældre blev sindet som han.

Pietismen blev paa Vejstrupegnen, som saa mange andre Steder, den aandelige Vækkelse, der gik forud for det grundtvigske Livssyn. I Midten af 1850'erne faar Christen Hansen Klarhed over, at der i det er de aandelige og folkelige Vækstbetingelser, han efterhaanden kom til at savne i de gudelige Forsamlinger.

Hans Christensen, og vel nok hele Slægten, sluttede sig ogsaa til det grundtvigske Syn. Der opstod flere Friskoler paa Egnen, og Vejstrup Højskole og Valgmenighedskirke rejstes i Løbet af ca. 15 Aar.

Hans Christensen oplevede ikke Valgmenighedskirkens Opførelse; men det Menighedsliv, der førte til dens Rejsning, fik han Del i. Han saa ogsaa Friskolerne og Højskolen i Virksomhed og glædede sig overmaade derved.

Friskolelærer Rasmus Hansen skriver:¹⁾

„Jeg glemmer aldrig de Ord, Hans Christensen lod falde, da han fulgte sin Dattersøn paa sin første Gang til Friskolen: „Disse Skoler“, sagde han, „venter jeg meget godt af for det danske Folk; og hvor gammel jeg er, jeg kunde dog ønske at se een i hver By propfuld af glade Børn, og saa de andre Smaahelveder staa tomme. Men det er jo ellers skrækkelig; Folk lader til, de er bleven saa forgabet i dette Pjatten udenad, at de ikke vil af dermed. For jeg kan da aldrig tro, det er det Par Skilling, det koster, der holder dem fra det. For de maa dog kunne skønne, det aldrig kan gavne noget Menneske hverken til Liv eller Sjæl. Og tager vi det rent politisk, er det virkelig da den største Dumhed, der tænkes kan, at Statens Embedsmænd skulde kunne uddanne et frit Folk. Det maa derfor nødvendigt blive det ene Nederlag efter det andet for Folket, lige til Friskolefolket og Højskolefolket kommer til at føre an, for de andres Stræb er dog hen i Vejret.“

Da Hans Christensen fulgte sin Dattersøn til Vejstrup Friskole, maa han have været omkring 85 Aar, men det ses af det, han siger, at han er fuldt aandsfrisk, og at han helt bifalder de grundtvigske Friskolers og Højskolars Virksomhed. Han forudsiger endvidere, hvilken Betydning Fri- og Højskoler vil faa. Det vil blive de Lag i Befolkningen, der bliver paavirket af disse Skoler,

¹⁾ i utrykte efterladte Skrifter.

som kommer til at føre an. Hans Christensens Forudsigelse kom til at passe, i hvert Tilfælde for et vist Tidsrum frem i Tiden.

Hans Christensen ønsker en Friskole i hvert Sogn, og kan ikke forstaa, at mange holder sig tilbage: „For jeg kan da aldrig tro, det er det Par Skilling, det koster, der holder dem fra det,“ siger han. I næsten alle de efterladte Breve ses det, at han er en sparsommelig og nøjsom Mand, naar det gælder egne personlige Fornødenheder; men her, hvor der er Tale om Oplysning og et aandeligt og kulturelt Behov, da er han langt fra smaalig. Til saadanne Formaal skal der ikke spares. Han har igennem et langt Liv lært, at der af den levende Generation skal ofres for, at dens Børn og endnu ufødte Generationer kan faa det godt.

Et andet Træk, vistnok fra hans 86de Aar, som er fortalt af Rasmus Hansen, stammer fra Tiden, da Vesjtrup Højskole skulde bygges: „Christen Hansen havde faaet Arbejdet med at bygge Højskole i Vejstrup i Gang.

Det var først Meningen, at Højskolen skulde lægges tæt ved Friskolen, da Tanken den Gang var, at Friskolelæreren, i det mindste indtil videre, skulde deltage i Arbejdet paa Højskolen. Der var dog ikke Plads paa Friskolens egen Grund, og de tilstødende Grundejere var ikke til at komme til rette med; og da alting nu gik i Hast, bestemtes det, ogsaa i Hast, at Skolen skulde bygges, hvor den nu ligger. Der var allerede kørt en Del sammen, baade Sten, Grus og Kalk, da der kom Røre mellem Folk, der fandt, det var mere passende at bygge den, hvor nu Valgmenighedskirken ligger. Som Grund nævnte de, at den dér laa tæt ved Landevejen og blev saaledes set af de rejsende, som rimeligvis vilde skaffe den en Del Søgning; og forsaavidt den skulde tjene til Samlingssted for Egnens Folk, var dette det bedst liggende Sted. Der kunde vel ikke indvendes synderligt mod disse Grunde, og særlig synes den sidste ikke at have saa lidt Vægt. Imidlertid vedtoges det paa ny; der skulde nu bygges, hvor der var begyndt, eftersom der var en Del Ulemper ved at flytte alt det sammenkørte derhen.

Da hans Svigersøn kom hjem og fortalte, at nu skulde Højskolen alligevel bygges, hvor der først var begyndt, huede det Hans Christensen meget ilde, og hurtigt udbrød han: „Det skulde have været, da jeg kun var et halvt Hundrede Aar, jeg skulde

virkelig straks have spændt for og kørt den Klat Sten og Grus, der er lagt derude, op til den Plads heroppe ved Byen; for det er et langt bedre Sted.“

Tildragelsen er et Eksempel mere paa det stærke Handlingens Sind, Hans Christensen ejede. Legemet var nu for svagt; men havde han magtet at være med til Mødet, saa skulde Byggematerialet, der allerede var kørt, ikke være Aarsag til, at Højskolen kom til at ligge paa et Sted, som han mente var det forkerte.

Guldbryllup, Gaardbygning og forskelligt
om Hans Christensen.

Guldbryllup.

Den 21. Januar 1859 holdt Hans Christensen og Ane Nielsdatter Guldbryllup.

Der er kun faa Oplysninger om denne Højtidsdag.

I Dagens Anledning forærede Guldbrudeparret, foruden 50 Rigsdaler til uformuende Familier af Arbejderklassen i Vejstrup



Hans Christensen og Ane Nielsdatter da de holdt Guldbryllup.

Sogn, en ikke ubetydelig Sum til Børnefriskoler. Dagen, der var en Fredag, blev højtidelig holdt ved en Gudstjeneste, og her var bl. a. 6 Børn og 27 Børnebørn til Stede.

Hen paa Dagen ankom Pastor J. N. L. Schjørring, som samme Aar begyndte en Højskole i Sødinge. Han holdt en meget smuk Tale til Guldbrudeparret. Desuden kom to af Hans Christensens Fæller fra Rigsdagstiden. Der fortælles, at hans Ansigt blev ét stort Smil af Glæde over at se sine Venner fra den Tid komme ind ad Døren.

Det var en stor Forsamling, der flokkedes om det ansete Guldbrudepar i Hjemmet, og det blev en rig Oplevelse for dem at modtage Haandtryk og kærlige Ord til Tak for deres Færd i de mange Aar.

Ved Gaardejer Hans Christensen og Hustru Ane Nielsdatters Guldbryllup 21. Januar 1859.

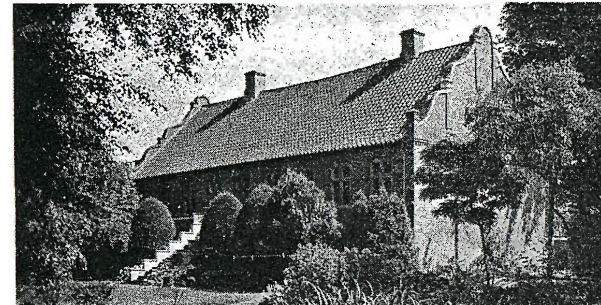
1. „Er Enden god, er alting godt,
med Føje I kan sige.
Jert Sommervejr var ofte graat
og stormende tillige;
nu har I Solskin, Efterhøst.
I nyder Alderdommens Trøst
i Kreds af eders Kjære.
2. Var Tiden trang i Ungdoms Aar,
men Ymperne var spæde;
nu med en frodig Abildgaard
de fleste jer kan glæde,
og eders Slægt er (har) bredt sig ud
alt som et Træ med friske Skud
det Herren selv vil frede.
3. Halvtredsindstyve Gange nu
har Sangfugl hos jer bygget,
har Skoven trindt omkring jert Bo
med friske Løv sig smykket.
Forgæves lød ej Fuglens Kvad,
forgæves var ej Skovens Blad,
skönt I det ikke vidste.

4. Af Fuglens Sang og sære Flugt
helt ubevidst I lærte:
Der er et Land saa faurt og smukt
bag Vintrens Istag Gjærde;
der toner altid Fuglesang,
der grønnes evig Blomstervang,
der kendes ingen Smerte.
5. Dog Bladet lærte jer fuldbrat,
hvordan I der skuld' komme;
I saa det sank i tavse Nat,
naar Sommer her var omme.
Og I forstod det saa maatt' gaa,
hvis vi til Landet hist skal naa,
hvorhen os Fuglen vinker .
6. Saa lærte jeg det grønne Blad,
mens Tiden vandt saa fage,
og Fuglens Sang, I høre glad;
og mindes svundne Dage;
hvert Minde blev til røden Guld,
saa Favnen nu I haver fuld
paa eders gamle Dage.
7. Den Gud, der gav jer mange Aar
og mange dyre Minder,
han vil i Morgen som i Gaar,
om Sommer og om Vinter,
jer lede ved sin Faderhaand,
og naar han løser Livets Baand,
jer rækker Livets Krone!

Rasmus Hansen, Vejstrup Friskole.

Kohavegaarden bygges for anden Gang.

Da Hans Christensen i 1814 flyttede Gaarden fra Vejstrup By ud, hvor den nu ligger, var der ikke Raad til at bygge særlig solidt eller stort, og derfor blev det nødvendigt allerede i Slutningen af Halvtredserne at bygge den om. Hans Christensen var da omkring 76 Aar.



Kohavegaard set fra Haven. Opført sidst i Halvtredserne.

Stenene, hvoraf Gaarden blev bygget, brændtes paa et Teglværk, som Hans Christensen opførte i samme Anledning. Hans Barnebarn, Peder Mortensen, har fortalt, at han i sine første Barneaar laa inde hos sin Morfar og Mormor om Natten; det var i den Tid Hans Christensen spekulerede paa at bygge en Teglovn; da laa han ofte om Aftenen i Sengen og regnede over paa, hvor stor han skulde gøre Ovnen — en Vanskelighed var det, at han ogsaa samtidig vilde brænde Kalk; men han overvandt alle Vanskeligheder.



Stuehuset paa Kohavegaard set fra Gaardspladsen.
Opført sidst i Halvtredserne.

Kohavegaarden blev nu bygget solidt, stor og rummelig og i en smuk Stil. Der blev dengang sagt, at det var den bedst opførte og smukkeste Bondegaard der omkring.

En selvhjulpent Mand.

Da Hans Christensen i 1807 som 26-aarig Mand fik Skøde paa sin Gaard, var han sikkert udrustet med Kundskaber og praktiske Færdigheder som andre unge Landmænd paa den Tid; men Børneskolen var simpel, saa det var smaat bevendt med Folks Evner til at skrive, læse og regne.

Hans Christensen lærte, som foran fortalt, sig selv at skrive, da han var omkring 46 Aar, og ved at holde en Avis og læse Bøger, som han laante af Præsten, fik han efterhaanden større Kendskab end de fleste Bønder, til sociale, nationale og landbrugsmæssige Spørgsmaal. Da han af de nævnte Kilder fik Kendskab til Mægling og bedre Driftsmaader, som han praktiserede i sit Landbrug, blev han en Mand, som Egnens Bønder søgte til om Raad og Vejledning paa flere Omraader, og de betroede ham Tillidsposter i Hjemegnen og paa Tinge.

Man kan spørge: Hvorfor blev Hans Christensen Egnens Fører? Der begaas vist ikke nogen Fejl ved at svare, at det var, fordi han var en selvhjulpent Mand med stor Energi og en god Forstand. Man kan ikke uddanne sig til Fører; det er noget man er ifølge sin Karakter og Personlighed; selv den største Bogviden gør ikke en Mand til Fører. Dette var Jøderne ogsaa klar over. Markus skriver, at da Jesus talte i Menighedshuset i Kapernaum, forbløffedes Folk over hans Lære; for han talte med personlig Myndighed og ikke som de Boglærde.

Hans Christensen var en selvhjulpent Mand. Fra stor Fattigdom arbejdede han sig frem til Velstand, og skønt han fra først af sad inde med smaa Skolekundskaber og ringe Viden om, hvad der rørte sig uden for Sognet, blev han en Mand, der havde Indsigt i meget og Tanke for Spørgsmaal af fælles Interesse for Sogn og Land. Derom vidner alt, hvad der er opbevaret om ham.

Saaledes fortæller Konsulent Magnus Skov, Vesterskerninge, i sine Slægtoptegnelser bl. a.: Der blev efter Samraad mellem Morten Markussen og Ane Poulsdatter taget den Beslutning, at

Sønnen Markus skulde overtage Gaarden efter dem. De har da henvendt sig til Hans Christensen i Kohavegaarden, der har skrevet følgende Dokument:

„Vi undertegnede Ægtefolk, Gaardmand Morten Markussen og Hustru Ane Poulsdatter paa Vejstrup Mark, opretter herved i Overensstemmelse med Forordningen af 13. Maj 1769 følgende testamentariske Disposition.

1. Vores paa Vejstrup Mark liggende Gaard efter Hartkorn 4 Tdr. 0 Skp. 1 Fdk. og et ved Brudager liggende Tørvemaal af omtrent 1 Tdr. 4 Skp. Lands Størrelse Lundmose kaldet alt i den Stand det nu forefindes, overdrages til vor Søn Markus Mortensen, enten ved vor dødelige Afgang eller naar som helst vi som aldrende og svage Folk finder for godt at afstaa, eller dog senest 1. Maj 1845. — — —“

Derefter følger en lang Udredning af, hvad der følger med Gaarden, og hvorledes de andre Børn skulde arve. Det hele er forstandigt opsat, og der er paa udmærket Maade gjort rede for, hvorledes alt skulde ordnes.

Den endelige Overdragelse skete først 13 Aar senere, og da skrev en Sagfører Testamentet paa Grundlag af det Dokument, Hans Christensen havde udfærdiget.

I Betragtning af, at Hans Christensen lærte sig selv at skrive omkring 1827, maa man undres over, at han i 1837 kan forme et saadant Dokument, og at han i 1835 kan sende saa velskrevne Breve hjem fra Roskilde. Han maa have været lærenem og have haft aabne Ører og Øjne, der opfangede det, der passerede i hans Nærhed, saa han blev udviklet og beriget deraf. Da han ikke gik i Skole og aldrig havde faaet videre ad den Vej, maa hele hans Viden og Indsigt stamme fra det, han har opsamlet i Livets Skole, den største og vigtigste af alle Skoler.

Hans Christensen fortæller.

I Bogen „Friskolefolk“, udgivet af Forfatteren Anders Uhrskov, hvis første Bind indledes med en Omtale af Hans Christensen, og som er helliget Erindringer af enkelte i hans Slægt, skriver Forfatteren: „Det var mange Steder haarde Kaar, Bønderne levede under i hine Tider. Den opvakte Dreng, (Hans Christensen),

som ikke kunde regne og skrive, men nok høre, spidsede rigtig Øren, naar de ældre fortalte om egne og andres onde Skæbne. Og hvad Hans hørte som Barn, fortalte han gerne igen som gammel. Her er en af de Historier, han fortalte Friskolelærer Rasmus Hansen, der senere hen fik saa stor Betydning i Vejstrup.¹⁾ Mens Herremændene gjorde ved Bønderne, hvad de vilde, var der en paa Tidselholt, som hed Brink. Han var for Alvor haard mod Folk, ja, der behøvedes slet ingen Grund, bare han var vred, for at de, han traf, kunde komme paa Træhesten eller i Hundehullet eller faa saa godt et Livfuld Prygl af hans Hundepisk, at de aldrig forvandt det mere. Og voyede nogen at trodse ham, sparede han ikke at tage Livet af ham. Saadan var der en i Vejstrup, han slet ikke kunde faa til at falde til Føje. Han fik først saa mange Prygl, at hans Skjorte hængte ved hans Ryg, blev saa sat paa Træhesten i to Dage og saa lige taget ned og sat til at køre Rug ind. Men nu kørte han hen og væltede det allerførste Læs ud i Møddingpølen med frit Forsæt og satte sig ovenpaa og sang. Nu kom Herremanden. Han skar med Tænderne og sagde: „Hm, hm, mon vi ikke kan faa Magt med dig?“ Næste Dag blev Karlen hentet til Gaarden og kom ind til Herremanden, men der er aldrig nogen, som har set Hud eller Haar af ham siden. Og det er da godt at vide, han aldrig er kommen vel ud af Verden. Men lad os ingen dømme. Ham herovenfor holder Øje med os alle og vil selv holde Dom, naar Tid er. —

Og saa fortalte Hans Christensen videre om, hvorledes bemeldte Brink blev dræbt af „en fremmed en“, der en sen Aften var kommen ind til ham, og hvordan Pletterne fra hans Blod aldrig kunde fjernes fra Gulv og Vægge. At Brink til yderligere Straf ikke kunde faa Ro i sin Grav, skal kun tilføjes for Fuldstændighedens Skyld.

Dette er Sagn, Digtning altsaa, men den Kendsgerning, at saadanne Fortællinger opstod, og at de fyldte Folks Sind Slægt efter Slægt, peger hen paa en Virkelighed af den barskeste Art. Saa skal det for Resten tilføjes, at selve den Maade, Hans Christensen fortæller sin Historie paa, giver gode Bidrag til Billedet af ham selv.

¹⁾ Efter „Fynsk Hjemstavn“, redig. af H. C. Frydendahl, 1930.

Der er al Grund til at gengive en anden af Hans Christensens Fortællinger: „Før Udskiftningen stjal Folk tit Korn fra hinanden paa Markerne ved Nattetide, naar de var i Færd med at køre ind, hvad de næsten altid maatte om Natten, om Dagen skulde de jo passe Hoveriet. Saadanne Tyveknægte fik ikke Ro i Graven. Og mange Gange har jeg og mange andre hørt disse Stakler køre omkring i Markerne og af og til saa smaat sige deres Prrr, naar de holdt og stjal, og igen drive paa Bæsterne og køre frem. Saadan gik det Marken rundt. En mørk Nat kørte min Farfar Korn ind fra den Mark ind til Tidselholdt.“¹⁾ Da de saa fik læsset, kom der et andet Læs forbi. Min Far søgte da ikke efter Spor, han troede, den anden var paa Vejen, og holdt derfor bag-efter. Fra først gik det meget godt, men nu mærkede han nok, det gik tværs over alle Agre, og efter over en Time kom han tilbage til det Sted, han havde læsset. Hans Folk havde ikke set nogen Vogn, men næste Dag kunde de spore, hvordan han havde kørt frem og tilbage paa Marken, og forundrede dem over, han ikke var kommen til Skade. Derimod var der slet intet Spor af den Vogn, han mente at have kørt efter. Det er jo nu saa tydeligt, at det var Spøgeri, han havde kørt og ladet sig forville af“.

Anders Uhrskov fortsætter: „Her har vi i levende Form en af Skyggesiderne ved saavel Fællesdriften som navnlig Hoveriet. Intet Under, at Hans Christensen, som den opvakte Sjæl han var, modtog varige Indtryk dels af Undertrykkelsens Tid, som han var født i, og dels af Stavnsbaandets Løsning og de andre Landboreformer, der som rene Omvæltninger indtraf i hans tidligere Alder. Intet Under, at saavel de mørke som de lyse Oplevelser satte hans Sind i Drift efter nye Forbedringer: Fællesskabets Ophævelse, saa hver Mand kunde nyde de fulde Frugter af sin Dygtighed, og Hoveriets Afskaffelse, saa Bonden fuldt ud kunde blive sin egen Herre.

I Dissings Beskrivelse foran i denne Bog er ogsaa flere Eksempler paa, at Hans Christensen ejede de gamle Slægters Evne

¹⁾ Da Hans Christensens Farfar boede i Ø. Aaby, maa der være Tale om en Mand i hans Kones Slægt, der boede paa Spillemosegaard, eller en Mand i hans Moders Slægt, der i sin Tid var Fæster paa Spilborg. Jorderne til disse Gaarde støder op til Tidselholdts Jord.

til at huske og fortælle Oplevelser og Historier, saa Tilhørerne lyttede med Interesse.

Hans Søn, Niels Hansen, skriver efter sin Faders Død, at han var 8½ Aar gammel, da Stavnsbaandet løstes, om hvilken Begivenhed han ofte talte til os Børn, mens vi var mindre og under vor Opdragelse.

Fortalt om Hans Christensen.

Om Personer, der har haft stor Betydning, vil der altid i lang Tid efter deres Død leve forskellige Træk og Tildragelser i Folkemunde. Dette var ogsaa Tilfældet med Hans Christensen. Dissing har allerede fortalt en Del, her skal gengives nogle flere.

I den Tid, da Hans Christensen var Stænderdeputeret, boede Amtmanden over det nuværende Svendborg Amt i Nyborg; der var ogsaa Amtsstuen, og naar Hans Christensen skulde drage til Roskilde, gik han ofte paa sin Fod. Han havde da gerne to Poser at bære; en, hvori han havde Sognets Skattebøger, som han tog med til Amtsstuen i Nyborg og en, hvori han havde sin Rejsekost.

Det hændte ogsaa, at han gik hele Vejen fra Korsør til Roskilde. Da han engang paa saadan en Tur gik gennem en Skov ved Sorø eller Ringsted, saa han en Mand følge sig, og han fik en ubehagelig Følelse af, at det var en Røver, som vilde ham ondt; men det bekræftede sig dog ikke. Nogen Tid efter kom han til en Kro, og her gik han saa ind for at hvile sig. Her oplevede han et lille Æventyr. Der var inde i Krostuen en Skærsliber, som havde en stor glubsk Hund med sig; den sad han og pralede af, og han sagde bl. a., at han vilde give den Mand 50 Rigsdaler, som kunde holde Hunden fra sig, naar han, Skærsliberen, pudsede den paa vedkommende.

Hans Christensen sad en Tid ganske stille og hørte paa det Praleri, men da det snart blev ham utaaleligt, sagde han roligt: Jeg er ikke bange for din Hund og skal nok holde den fra mig, hvor meget du end vil hidse den paa mig.

Det blev saa en Aftale, at det skulde prøves, og Skærsliberen maatte staa ved sit Tilbud med de 50 Rd. Hans Christensen stillede sig op, og Skærsliberen pudsede Hunden paa ham; den

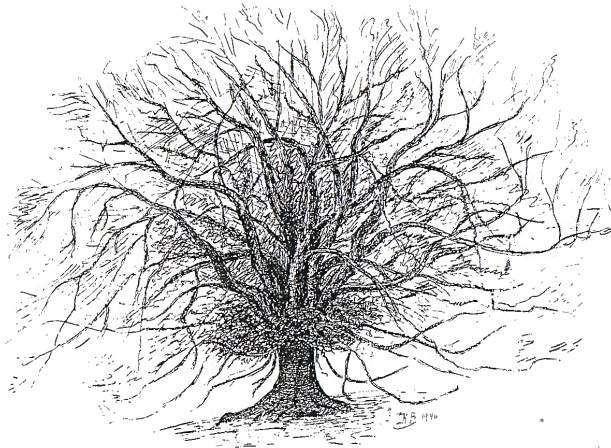
sprang ogsaa straks paa Hans Christensen og greb efter hans Strube; men Hans Christensen var hurtigere end Hunden; han greb den lige om Tungen og tog saa haardt, at Hunden hylede af Smerte, og han sagde, at han vilde rive Tungen ud af den, hvis Skærsliberen ikke kaldte den tilbage. Det var denne mere end villig til, og nu maatte han bøde ikke 50 — men dog 10 Rd. for sit Praleris Skyld. —

Under Krigen 1864 blev de Vejstrup Gaardmænd tilsagt at køre i Ægt til Middelfart. Der blev i den Anledning stor Opstandelse og Bekymring. Men da blev den 84-aarige Hans Christensen varm og skammede dem ud og fortalte dem, hvorledes han havde kørt i Ægt under Krigen i Aarhundredets Begyndelse. Da havde han i lang Tid i en usædvanlig streng Vinter kørt i Ægt en Gang hver Uge, skiftevis til Nyborg, Odense og Faaborg. Og han ejede ikke noget Overtøj, havde kun sin hvide Kofte og Knæbukser. Det, der hjalp til at holde Varmen, var de stive Vogne og de daarlige frosne Veje. De mange Stød fra Vognen hjalp til at holde Kroppen varm. —

Hans Christensen stod fast paa sin Ret, flere Processer fik han paa Halsen. Dette kunde pine hans mere fredsommelige og milde Kone, saa hun ikke kunde sove om Natten; men han selv sov stedse som en Sten, og vandt altid sin Sag. —

Hans Christensens Dattersøn, Peder Mortensen, der til Dissing har fortalt næsten alle de ovenfor gengivne Tildragelser, fortæller: „Min Morfar havde et stærkt Helbred, men engang imellem kunde han dog blive ilde tilpas. I saadanne Tilfælde brugte han — i hvert Fald i mine Drengaar — en mærkelig Kur: Der havde staaet en Række store Asketræer omme bag den gamle Gaard; men de var nu fældede, dog stod der endnu en Del store Stubbe. — Naar saa Morfar følte sig daarlig tilpas, gik han løs paa en af disse Askestubbe for at rydde dem. Og naar han saa der sled i det, saa Sveden sprang frem af alle Porer, da forlod Ildebefindendet ham, og han følte sig igen frisk og sund.“ — — —

Engang lagde Hans Christensen Hjemrejsen fra Roskilde om ad Bregentved, hvor han — muligvis gennem Grev Moltke — havde hørt, at der fandtes en særlig smuk Have. Og herfra bar han paa sin Ryg et særligt smukt Bøgetræ, som han plantede



Bøgen fra Bregentved i Haven paa Kohavegaard.
Tegning udført af: Fru Karen Broholm.

hjemme i sin smukke sjældne Have. Dette Træ staar endnu som
et kuppelformet prægtigt Lysthus. — — —

*

Hans Christensens Datterson, Hans Chr. H. Nygaard,
der var Farmer i U. S. A., har kort før sin Død i 1935
i Breve gengivet, hvad hans Moder, Maren Hansdatter,
Nygaard, Ulbølle, fortalte ham, da han var Dreng, om
Morfaderen. Fortællingen gengives her.

Naar Tienden skulde betales, hvilket dengang skete „in na-
tura“, maatte man fra Vejstrup møde i Nyborg, hvor Amtsstuen
dengang var. Tiendemodtagerne havde faaet det ordnet meget
snildt. De modtog Kornet midt paa et stort Loft, som fjedrede
meget. Under Maalingen gik saa en Mand med faste Skridt
frem og tilbage. Følgen blev jo, hvad ogsaa var Meningen, at
Kornet sank i Maalene saa der blev for lidt. Hvad der manglede,
skulde betales med Penge.

Selvfølgelig var Bønderne meget misfornøjede med denne

Ordning, men ingen havde Mod til at træde op imod de fine
Herrer. Morfar havde jo tit hørt fortælle om dette Snyderi,
maaske ikke mindst af sin Mor, som var en personlighedspræget
Kvinde, der havde svært ved at bøje sig for Uretten. Da han
skulde med til Nyborg første Gang, bad han om, at han maatte
gaa først, hvad han fik Lov til. Betalingen af Tienden skete jo
sognevis, hvert Sogn sin bestemte Dag; saa Mændene fulgtes
ad. Da Morfar saa kom op ad Trappen med sin Sæk paa Nak-
ken, var „Vandringsmanden“ allerede i Gang. Morfar blev
staaende, pegede paa den vandrende og sagde: „Maa jeg nu bede
Dem staa stille, mens vi maaler.“ De fine Herrer blev slemt over-
raskede og meget forbitrede over, at en saadan Bondeknøs turde
vove en slig Optræden. Men de maatte bøje sig — de vidste, de
var paa ulovlige Veje. Morfar fik maalt, og der var fuldt Maal.

Han bar saa op for hver enkelt, og Resultatet var, at alle Vej-
strupperne havde fuldt Maal; saa der vankede ingen Skillinger
til Modtagerne den Dag; ejheller senere, da det blev Morfars
Bestilling at aflevere Tienden for hver Mand i Sognet. Han havde
den Bestilling i flere Aar; jeg har glemt hvor mange, men det var
ikke saa faa.

*

Morfar var en Fremskridtsmand; naar der var noget særligt,
han vilde have frem, holdt han Møde med Mændene i Sognet.
Men de kunde sjældent følge ham og holdt igen. Naar det skete,
og det skete tit, blev Morfar vred og skældte ud, og det var ikke
blide Ord, han brugte, men ligefrem grove Skældsord.

Naar et saadant Møde fandt Sted, sad Mormor hjemme i stor
Angst. Hun vidste, hvad der skulde forhandles, da de altid talte
sammen om det, han vilde have frem; hun kendte de Vejstrup
Mænd, deres Betæneligheder ved eller ligefrem Modstand mod
alt nyt, og hun kendte sin Mand, saa hun vidste, han vilde blive
vred. Saa sad hun hjemme og var bange for, han skulde gøre det
saa groft, saa de vilde blive saa opbragte, at de slog ham halvt
eller helt fordærvet.

Det skete dog aldrig; han kom altid godt hjem. Mændene satte
Pris paa Morfar, selv om de var imod ham, og saa tog de mod
hans Grovheder og tav dertil.

En Dag kom Morfar hjem fra Vejstrupgaard eller Klingstrup med en Klump Mergel og en lille Flaske Syre og viste det til Mormor, som mente, det var almindeligt Ler.

„Nej, Anne, det er Mergel,“ sagde han. „Nu skal du se.“ Og han hældte saa et Par Draaber Syre paa, hvorefter det straks begyndte at syde. „Kan vi finde saadant paa vor Jord og blot faa en Mark merglet, saa er vi frelst.“

Han naaede det, og da Rugen næste Aar stod ren, kraftig og stiv i Straaet, sagde de gamle Koner, naar de saa det: „Hørre Gud dog, de arme Køer, der skal æde saadant Straa!“ Det plejede jo at være fint og blødt og halvt Græs.

Ja, det var dengang!

*

En Gang, da Morfar gik fra Vejstrup til Broholm — han havde nok besøgt sin Kæreste — var det en dejlig maaneklar Nat. Da han gik over en af Broholms Marker, hørte han pludselig en komme gaende bag sig. Han blev staaende og saa sig tilbage, men der var ingen at se eller høre. Han gik saa videre og tænkte, at han havde hørt forkert; men saa snart han begyndte at gaa, var Fodtrinene igen bag ved ham. Han saa igen tilbage, men ingen var der at se eller høre. Uvilkaarligt gik han hurtigere og kom saa til en Stente. Straks efter, at han var kommet over, mente han at høre den anden springe ned fra Stenten.

Nu blev Morfar bange og skyndte sig hjem til Gaarden. Han havde sit Kammer over Porten, sammen med Avlskarlen, som ogsaa havde været ude, men var kommet fuld hjem og var i Seng. Saa snart Morfar var kommet op, hørte han Porten, som han havde lukket, blive slaaet op med et vældigt Brag, og alle de store Hunde, der var i Nærheden, tudede forfærdeligt.

Morfar skyndte sig i Seng. Saa hørte han nogen komme op ad Trappen og ind ad Døren til dem; men nu lød det, som om en stor Hund gik og sjokkede rundt paa Gulvet. Avlskarlen hørte det ogsaa; han blev ophidset, sprang ud af Sengen og begyndte at skælde ud og bande forfærdeligt; han skulde, raabte han, snart faa vedkommende smidt ud. Saa hørte Morfar, at det igen gik ned ad Trappen, og at Hundene paany begyndte at tude. Porten røg op og i med et vældigt Brag, og saa var alt stille.

Morfar saa intet Spøgeri, han hørte kun; men uhyggeligt var det, især da den fulde Avlskarl gav sig til at bande saa voldsomt og — hvis jeg mindes ret — svor, at han vilde sende vedkommende til Helvede, hvis han ikke skrubbete af.

*

Peder Roskilde.¹⁾

Morbror Christen nævner kun hans Navn én Gang; ellers er han nok ikke omtalt i Familien. I mit Hjem var Peder Roskilde altid omtalt med stor Kærlighed, særlig af Mor. For mig har hans Navn altid lyst med en særlig Glans. Hans Familie ved jeg intet om; heller ikke, hvordan det gik til, at Morfar tog sig af ham, bragte ham med sig hjem og behandlede ham som en af sine egne. Jeg har altid forstaaet, at han var meget afholdt af hele Familien. I Krigen 48 maatte han med, og her er, hvad jeg har hørt (om hans Deltagelse):

Han var blevet Underofficer, og en Dag fik hans Deling Befaling til at storme og tage en Stilling, der var besat af Fjenden. Delingen førtes af en Officer, men han krøb i Skjul og dækkede sig, inden de naaede frem. Peder Roskilde tog Kommandoen efter at have skældt Officeren ud for en Kujon. Stillingen blev taget tillige med flere Fanger, deriblandt en Officer. Paa Tilbagevejen kom den danske Officer frem og tog Kommandoen igen og vilde have hele Æren, ogsaa for Fangerne. Men saa traadte den tyske Officer frem, pegede paa Peder Roskilde og sagde: „Ham tilkommer Æren; det er ham, der tog os og vor Stilling. Den Herre der“ — han pegede paa den danske Officer — „dækkede sig forsigtigt; han var slet ikke med.“

Peder Roskilde døde af sit Saar. Han var indstillet til at udnævnes til Løjtnant.

¹⁾ Hans Christensen tog i sin „Stændertid“ Peder, der da var Barn, med sig hjem fra Roskilde. Derfra Navnet.

Hans Christensens sidste Aar, Død og Begravelse.

Hans Christensens Datter Karen Hansdatter blev i 1849 gift med Morten Rasmussen, og de bestyrede Kohavegaard, indtil de i 1861 overtog Gaarden. Der voksede da en Børneflokk op, som kom til at kende deres Morfar og Mormor som gamle Folk. En af disse, Marie, der blev gift med den afholdte Friskolelærer Hans Lund, Ø. Aaby, lever endnu, mens dette skrives. Hun fortæller:

„Jeg var 12 Aar, da min Morfar døde, og jeg husker, at han gjorde mange Løjer med Børnebørnene, f. Eks. ved for Spøg at skræmme dem med Omtale af „fæle Mænd“ som „Laanni Laus“, „Krølli Knud“ og „den døde Ræli“, Udtryk, som var gængse paa den Tid. Somme Tider lod han dem ride Ranke paa sit Knæ, idet han satte Benet op mod Kakkellovnen. Saa sang han, men uden Melodi, da han var absolut umusikalsk, forskellige Børneremser, f. Eks.:

Jeg var mig en lille, bitte Dreng,
tidlig op og silde i Seng.
Altid fik jeg „Skænde“
Brødet fik jeg da endda,
Kaaen fik jeg Blad i Blad.
Flasket saa jeg „aller“.

Han sad ofte og vandt Garn for de spindende Kvinder, eller sad og bandt Halmkurve. Ofte læste han i Biblen, men læste ogsaa Bjørnsøns Fortællinger, da de udkom. Han sagde Synnøve med stærkt Tryk paa 2. Stavelse. Ogsaa som Olding var han med til at tage imod Korn paa Høstængen, hvor han i Pausen mellem to Vogne f. Eks. kunde finde paa at lære Peder og de andre

Dreng, hvordan man kunde hænge ved Benene i Hanebjælken med Hovedet ned efter. Jeg mener at huske, at han selv viste Kunststykket.

I sin Alderdom led han af Besvimelsesanfald. Det skete, at han, da han en sen Aften kørte fra Gravvænget sammen med sin Kone og lille Dattersøn, Peder, pludselig besvimede og faldt ned i Bunden af Vognen, saaledes at Mormor maatte tage Tømmen og køre Hestene hjem til Kohavegaard.

Engang blev han vred. Det skete, at Johannes blev borte i flere Timer. Vi Børn havde nemlig leget Skjul, og Johannes havde gemt sig under Trappen i Mørket, hvor han imidlertid var faldet i Søvn, saaledes at Eftermiddagen og en Del af Aftenen gik, inden han blev fundet. Der blev Uro, og man søgte og søgte. Morfar gik selv med en lang Stang og gennemsøgte Dammen i Haven. „I skulde have passet bedre paa den lille Dreng“, sagde han Gang paa Gang, „nu faar vi ham aldrig mere igen.“ Han var baade vred og fuld af Sorg. „Dette er dog for galt.“ — Drengen blev fundet ud paa Aftenen, da et Lygteskær faldt ind under Trappen, hvor han laa i tryk Søvn. Den Dreng havde nemlig et særlig godt Sovehjerte.

Morfar laa i Sengen det sidste halve Aar, han levede. Inden han lagde sig til Sengs, kom han en Dag hjem fra Marken og fortalte, at han havde set saa mange Skovvogne, den ene efter den anden, og saa mange hvide Fugle. Han satte sig lidt for at binde Halmkurve, men fik Besøg af Pastor Baggesen. Denne bød ham en Pris, som Morfar dog puttede i Munden. Man saa nu, at han var uklar. Det var han, lige til han døde Sommeren efter.“ —

I Rugaards Bog: „Fremragende danske Bønder“ staar bl. a.: „Hans Christensen vedblev med levende Opmærksomhed og Deltagelse at følge vor Udvikling samt Begivenhederne hjemme hos os selv og i Udlandet, saaledes kunde det ikke være andet, end at Grundlovskampen i 1855 og 1865—66 vakte hans Interesse i saa høj Grad, at han endog undertiden glemte, at han var bleven gammel; for Ønsket om selv at deltage i Forsvaret for den Grundlov, han selv havde været med at give, og under hvilken ogsaa han havde sat sit Navn.“

Det blev Hans Christensen forundt at bevare en sjælden Aands- og Legemskraft indtil ca. ½ Aar, før han døde. Han

fulgte med baade i Skolerøret og den politiske Kamp, og som det fremgaar af de foran anførte Træk paa en Maade, der vidnede om hans gamle Handlekraft og Spændstighed.

Onsdag d. 1. Juli 1868 døde Hans Christensen.

*

I Svendborg Amtstidende for 2. og 3. Juli stod følgende Dødsannonce:

„At vor gamle Fader Hans Christensen, forhen Gaardejer og Sognefoged i Vejstrup, er afgaaet ved Døden 1ste Juli d. A. i en Alder af 87½ Aar, efter at have levet sammen i Ægteskab med vor endnu levende Moder i et Tidsrum af 59 Aar, det bekendtgøres herved for de mange, som han i sin Tid stod i Forbindelse med.

Indtil for et halvt Aar siden blev det ham forundt at bevare sin Aands- og Legemskraft, og fulgte han stedse med megen Interesse den religiøse og politiske Udvikling, som her i Landet er foregaaet i hans mange Leveaar, til hvilken sidste Del han i sin Tid opofrede sin Tid og sin Kraft i den roeskildske Stænderforsamling og i den grundlovgivende Rigsdag.

Begravelsen foregaar fra Hjemmet Mandag d. 6. Juli, Middag Kl. 12.

Hans Børn og Svigerbørn.“

I „Sydfynske Tidende“ for 3. Juli 1868 fandtes samme Dødsannonce og en Mindeartikel saalydende:

I Onsdags afgik ved Døden en af de fra en tidligere Periode mere bekendte Frihedsmænd blandt Bondestanden, nemlig forhenværende Gaardejer og Sognefoged Hans Christensen i Vejstrup, og blev saaledes omtrent 87½ Aar gammel. Allerede længe, forinden vor frie Forfatning bragtes tillive, arbejdede og virkede han for at faa løsnet de Baand, der tungt hvilede paa Folket og kuede dets Selvtændighed; han var i sin Tid Medlem af Østifternes Stænderforsamling, der samledes i Roeskilde, som Repræsentant for de mindre Landejendomsbesiddere, og blev d. 5. Okt.

138



Hans Christensen og Hustrus Gravsted paa Sognekirkegaarden.

1848, altsaa den Gang henved 68 Aar gl., valgt i Kværndrup til Medlem af den grundlovgivende Forsamling som Repræsentant for dengang Svendborg Amts 5. Kreds. Han sluttede sig fuldstændig til Folkepartiet i Forsamlingen og har senere uagtet sin høje Alder med usvækket Interesse fulgt Begivenhedernes Gang og Udvikling, saavel i politisk som i religiøs Henseende.“

Denne lille Nekrolog efterfulgtes af en stor og meget oplysende Beskrivelse i samme Blad for 17. Juli, og en lignende i „Dansk Folketidende“ Nr. 31 — 1868.

Disse Beskrivelser, der er ret enslydende, er, efter Opfordring af Red. Pedersen, „Sydfyns Tidende“, skrevet af Hans Christensens Søn Niels Hansen, Oure Mark. De danner i ret væsentlig Grad Grundlaget for Afhandlingen om Hans Christensen i Rugaards Bog „Fremragende danske Bønder“, der udkom 1871. Artiklernes Indhold er selvsagt benyttet ved Udarbejdelsen af denne Bog, hvorfor det vil være overflødigt at gengive dem her.

Da Hans Christensen blev begravet, var omtrent hele Vejstrups Befolkning paa Benene, og da Vogntoget fra Kohavegaard naaede ned til Brudagervejen, standsede Folkeskaren Hestene for Liggvognen og bad om at faa Lov til at bære Hans Christensen til

139

hans Grav; det skete da ogsaa, og der var en sjælden og storstilet Højtidelighed over denne Jordefærd.¹⁾)

Hans Christensen og hans Hustru ligger begravet paa Sognekirkens Kirkegaard i Vejstrup.

I Hans Christensens Gravkrans staar skrevet:

„Du fødtes kun til Trællekaar,
men vandt dog Plads i Kongesale;
dig fryded' under hvide Haar,
hvad Barnedrømme for dig maled'.
Til Frihedsbanneret du svor
og fulgte djervt, hvorhen det stævned;
dit Minde leve skal paa Jord,
du kæmped trofast, som du evned'.“

¹⁾ Fortalt af Hans Pedersen, Sperrestrup.

Hans Christensens Hustru.

Vilhelm Kristensen, Hjelmkilde, skriver¹⁾) efter Omtale af sin Oldefar, Hans Christensen:

„Min Oldemor, Ane Nielsdatter, ved jeg mindre om, og det er vel paa en Maade ret naturligt, om hun ligesom er traadt noget i Baggrunden for sin fremtrædende Mand. Men hun var ikke nogen ubetydelig Kvinde, tværtimod, hun fyldte sin Plads godt; det ses alene paa hendes Billede, og det bekræftes af de Træk, der er bevaret om hende. Hun var hjertelig og mild og meget godgørende. Naar de slagtede, laa der mange og store Stabler af Slagtemad omkring hende, en til hver af de fattige.

Foruden deres egne Børn havde hun 2 af sin Mands Brodersønner, der var blevet forældreløse, og som de havde taget i Pleje. Senere fik de endnu en Plejesøn fra Roskilde, som hendes Mand havde fattet Forkærlighed for og taget med sig hjem. Disse mange og temmelig levende Børn voldte hende adskilligt Bryderi til Tider. For ikke at gøre Plejebørnene Uret var hun udsat for at gaa for langt til den anden Side, og der er mange morsomme Historier fra den Tid; for en Gang imellem kunde det jo hænde, at hendes egne Børn lod det gaa ud over Plejebørnene, for at Sol og Vind skulde fordeles lige.

Alt kunde gøres for disse Plejebørn. Den ene lærte at væve og fik saa Storstuen overladt til Vævestue, hvor han og tre Svende sad hver ved sin Væv. Svendene holdt sig selv med Kost og stillede hver Morgen i Køkkenet med deres lille Potte Øllebrød, som

¹⁾ Vilh. Kristensen. „Minder“ 1943 S. 17.

skulde koges ved den aabne Skorsten. Plejemoderen fandt sig med største Velvilje i alt dette Besvær.

Ogsaa den anden Plejesøn tog de sig af. Han var meget lille af Vækst og havde heller ikke store Evner, men flink og brav. Plejeforældrene fik fæstet en Gaard til ham, og da det var besørget, tog de en Søndag til Gudme og friede for Plejesønnen til en ældre Gaardmandsdatter, som samtykkede, og da de kom hjem om Aftenen, var de saa glade, fordi de havde faaet Ja. Egen var for øvrigt baade klog og dygtig og blev en god Kone. Men hun sagde engang i fleres Paahør i al Gemytlighed til sin Mand: „Ja, jeg havde nu aldrig taget dig, Christen, hvis du ikke havde haft Gaarden“. Deres Børnebørn kender jeg, det er udmærkede, flinke og dygtige Mennesker.

Min Oldemor har jo ogsaa nok været en god Moder for sine egne Børn; herfor borger den Børneflokk, hun sendte ud. — Jeg husker godt hendes milde, glade Ansigt. Hun døde 1875, 93½ Aar gammel. Hun efterlod sig 6 Børn, 30 Børnebørn og 33 Børnebørnsbørn.

I „Svendborg Avis“ for 22. Novbr. 1875 bekendtgøres i en Dødsannonce, at Enke efter Hans Christensen i Vejstrup igaar Morges er afdøet ved Døden i sit 94de Aar. Underskrevet af: Karen Hansen og Morten Rasmussen, og saa meddeles, at Begravelsen foregaar fra Hjemmet Fredag den 26de Kl. 12.

I samme Nr. af Bladet findes en Mindeartikel, hvori meddeles: „I Gaar Morges — den 21. Novbr. — bortkaldtes Enke efter den i 1868 afdøde, i en vid Kreds kendte og agtede Gaardmand Hans Christensen i Vejstrup, Ane Nielsdatter. Hun var født den 10de Juli 1782 og naaede saaledes den høje Alder af over 93 Aar. Indtil det sidste bevarede hun en sjælden Aandsfriskhed og kun i det sidste Aar har hun været omtrent stadig sengeliggende. Hun var en trofast Støtte for sin Husbond i al hans Virke for det almene Folks Vel og Oplysning samt for et kraftigt Borgerliv, hvortil de saae Midler i en større aandelig Frihed i Kirke og Skole. De virkede derfor sammen for at understøtte Folkehøjskoler, Børnefriskoler og Valgmenigheder. Den sidst afdøde interesserede sig varmt for den i Sommer opførte Valgmenig-

hedskirke i Vejstrup, som hun dog, saavidt vides, ikke oplevede at besøge.

Den 21. Jan. 1859 fejrede hun sin Guldbryllupsfest, og hun efterlader sig en talrig Familie. — Af hendes Børn skulde vi nævne Chresten Hansen, Sognefoged i Vejstrup, der fra 1859 til 1866 var Medlem af Landstinget, og Niels Hansen i Oure, Amsraadsmedlem og siden 1870 Medlem af det nuværende Landsting. Faderen var Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, og som begge deres Forældre havde Sønnerne i den offentlige Stilling, hvori Medborgernes Tillid havde sat dem, viet deres Kræfter til det almindelige Folks Bedste og Oplysningens Fremme. Bonden Hans Christensen og Hustru havde efterladt sig et godt Minde her paa Egnen, og de havde fortjent det.“

Hans Christensens Indsats blev ikke glemt.

Den 1. Decbr. 1929 indeholdt Fyns Tidende en Artikel med Undertitlen: „En Mand, hvis Minde fortjener at hædres.“

Artiklen var skrevet af Red. Carl Westergaard, Odense. Han gør heri opmærksom paa, at der paa Falster nylig var rejst en Mindesten for Hans Rasmussen, Egense, som i Fyrerne var en fortjenstfuld Bondefører. Og saa skriver han: „Der var god Grund til, at vi her paa Fyn gik i Falstringernes Fodspor og rejste Hans Christensen, Vejstrup, et lige saa stort Mindesmærke, som det, der blev rejst over hans Kollega fra Egense paa Falster. Var det ikke en Opgave for den store Forening „Historisk Samfund for Svendborg Amt?“ — — Den ydre Anledning til, at man tog den Sag op, kunde være denne, at det om godt et Aar — nemlig den 10. Januar 1931 — er 150 Aar siden Hans Christensen blev født“. — —

Samme Dag skriver Tøger Dissing en Artikel, der ogsaa kommer i „Fyns Tidende“. Heri takker han Carl Westergaard for hans gode Forslag, og fortæller dernæst, at han i nogen Tid har syslet med Hans Christensens Historie, og at der inden længe vil komme en Afhandling om ham i „Historisk Aarbog for Svendborg Amt.“

Dissing havde i et langt Aaremaal levet og virket i samme Sogn, som Hans Christensen i sin Tid boede i, og da han var historisk interesseret, laa det ret nær, at det blev Hans Christensens Historie han fordybede sig i, henvend 150 Aar efter Hans Christensens Fødsel.

At Carl Westergaard bliver opmærksom paa Hans Christensen som den, hvis Minde fortjener at hædres ved en Mindesten,

kan kun forklares ved, dels at Carl Westergaard maa have stor Interesse for den Tids førende Bønder, dels at Hans Christensen blandt de førende Bønder fra den Tid var en af de betydeligste, og derfor gav Carl Westergaard Ideen til Mindesmærket.

Tanken fængede, og der blev nu igennem Bladene rettet Opfordring til at give Bidrag til et Mindesmærke for Hans Christensen. Dissing var Formand for Indsamlingen og den førende Kraft; men et stort Antal Mænd, væsentlig fra Sydøstfyn, anbefalede Indsamlingen med deres Underskrifter.

Det var Tanken, at Sagen skulde føres saa hurtigt frem, at Mindestenen kunde afsløres paa 150-Aars Dagen for Hans Christensens Fødsel den 10. Januar 1931. Dette lykkedes det ikke at gennemføre, og der blev da paa denne Dag afholdt en

Mindefest

i Vejstrup Forsamlingshus. Der mødte et Hundrede Deltagere, deriblandt mange direkte Efterkommere af Hans Christensen. Hans Børn var alle forlængst døde, men af Børnebørnene var der 6, nemlig Gdr. Niels Pedersen, Gravvænget, Johs. Mortensen, Oure, Niels Mortensen, Hesselager, Dagmar Nielsen, Kohavegaard, Martha Larsen, Edelgaard, og Marie Lund, tidligere Ø. Aaby. Af 4. Slægtled var der mange og enkelte af 5. Led, men over Halvdelen var ikke af Slægten.

Forst. Dissing holdt Foredrag om Hans Christensen og fortalte særlig om hans Forfædre og hans efterladte Breve.

Ved Kaffebordet oplæstes indløbne Hilsener i Anledning af Dagen, og der holdtes en lang Række Taler, hvor mange Tildragelser om Hans Christensen førtes frem. Der blev sagt Tak til Dissing for hans store Indsats for Udforskningen af Hans Christensens Historie og for Mindelunden „Gudbjerglund“, som han fik dannet. Forsamlingen sluttede sig til denne velfortjente Tak.

Ved en Drøftelse af, hvor Mindestenen for Hans Christensen skulde staa, blev det meddelt, at der var tilbudt en Plads ved Landevejen i Vejstrup i Lindegaards Have, men det vedtoges, at den skulde staa i Gudbjerglund.

Den smukke Mindefest for den Bonde fra Sydøstfyn, der traadte først frem i vort offentlige Liv, blev en rig Oplevelse for Delta-

gerne. De havde for en Stund levet i Minderne fra en Tid, hvor banebrydende Mænd kæmpede for nye Ideer, der sejrede og som førte til en Udvikling, der for senere Slægter blev saa værdifulde. De oplevede, at der er Rigdom ved at takke de gamle, der gav saa meget.

Mindestenen
Mindestenen afsløres.

Afsløringen fandt Sted Mandag den 5. Oktober 1931. Paa den Dag for 83 Aar siden blev Hans Christensen valgt som Medlem af den grundlovgivende Rigsdag.

Som vedtaget ved „Mindefesten“ fik Mindestenen for Hans Christensen sin Plads i „Gudbjerglund“. Denne Minde- og Mødeplads blev nogle Aar før købt fra Gudbjerg Præstegaard af et Selskab, der gennem Indsamling i omliggende Sogne fik Midler til Erhvervelsen og Beplantning og Indretning af den 5½ Td. Ld. store Plads. I Mindelunden ligger en fredet Langdyse.

Hyggelig og smuk ligger Lunden lige ved den gamle Landevej mellem Svendborg og Nyborg.

Afsløringsdagen oprandt med Regn og Graavejr, men der var alligevel mødt over 200 Deltagere til Højtideligheden.

Thøger Dissing bød velkommen og holdt derefter en Mindetale om Hans Christensen og foretog Afsløringen af Mindestenen.

Hovedpunkterne i Dissings Tale giver et Resume af Begivenheder i Hans Christensens Liv og kan derfor her gengives for at samle det, der forud er fortalt. Gengivelsen er dels efter Dissings Manuskript til Talen, dels efter en Artikel i Højskolebladet:¹⁾

„Hans Christensen er utvivlsomt et af de betydeligste Menesker, som er fremstaaet indenfor Bondestanden i disse Egne, og jeg vil mene, at han indtil nu er den rigest udstyrede Personlighed i den gamle Bondeslægt i Vejstrup, hvis Historie vi kan følge langt tilbage i Sekstenhundredtallet, og som baade i gammel og ny Tid har fostret mange stærke og dygtige Personligheder.

¹⁾ „Gudbjerglund“ 16. Oktober 1931.

Hans Christensen er født 10. Januar 1781, og et af hans stærkeste Barndomsinder udsprang af den Glæde, det vakte i hans Hjem, da Stavnsbaandet blev løst 1788.

I 1807 købte Hans Christensen sin gamle Slægtsgaard af Herren til Klingstrup og blev Selvejer. Slægten var paa dette Tidspunkt særdeles velhavende, men under de følgende Ulykkesaar ødelagdes Hans Christensens som mangfoldige andres Velstand, og kun ved den yderste Anstrengelse lykkedes det ham at holde sit gamle Hjem fast. Under saadanne strenge Kaar glemte han dog aldrig at støtte og hjælpe dem, som var endnu værre faren end han; thi fra sine Ungdomsaar af var han en Ven og Hjælper for enhver, som led Uret eller Nød.

Der var næppe mange Bønder, der følte en saadan Glæde som han, da Reskriptet om Indførelse af raadgivende Stænder kom 28. Maj 1831. Han var da 50 Aar gammel, men saa frisk i Sindet, saa ungdommelig og ildfuld som nogen Sinde. Nu haabede han sikkert, at Dagen endelig skulde gry for Bondestanden; frigøres skulde de bundne, økonomisk, socialt, menneskeligt. Med Iver greb han enhver Lejlighed, som gaves, til at tale med sine Standsfæller om, hvad denne ny Institution kunde faa at betyde for Menigmand. Der var vel kun faa, som fuldt forstod ham, men flere og flere saa hen til ham som deres selvskrevne Fører og Talsmand. Og saa valgtes han da i 1834 til Stænderdeputeret for Østifternes 14. Distrikt.

Der er bevaret 8 Breve fra ham til Hjemmet, skrevne under Stændertidens første Samling, og det er meget ejendommeligt at se denne Forsamling gennem hans Øjne og at følge Begivenhederne der gennem hans Beskrivelse. Skønt han først lærte at skrive, da han var 46 Aar gammel, er hans Stil dog levende og overskuelig. Han danner sig hurtig selvstændige Meninger, som han modig søger at hævde, og han er navnlig optaget af Spørgsmaalet om Fæstevæsenets Afskaffelse og Hoveriets Afsløsning.

Fra Bondevenne-Selskabet dannedes, blev han Distriktsformand, og som saadan gjorde han et stort Arbejde for at vække og samle Standsfæller paa Fyn til den Kamp for Folkefrigørelse, som maatte komme.

I 1848 blev han valgt til Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, og i denne tjente han sine Ungdoms- og Manddoms-

idealer som den bedste, og den ranke og selvstændige 68-aarige Bondehøvding vandt almindelig Agtelse. — Een stor Forandring er der dog sket med ham i de senere Aar; i sin Ungdom og sine første Manddomsaar var han Rationalist; nu er han en ydmyg og inderlig Kristen. — Breve til Hjemmet bærer smukke Vidnesbyrd derom.

I sit Hjem og som Landmand var Hans Christensen enestaaende dygtig, og han blev paa mange Omraader en Føregangsmand for Bønderne i sin Egn.

Hans Hustru, Ane Nielsdatter, var en udmærket Kvinde og Husmoder, og fra Hjemmet i Kohavegaarden udgik en stor Flok Børn; det, som prægede Livet i Kohavegaarden, blev holdt højt i Ære i de Hjem, som Børnene kom til at danne.

Af disse Børn skal jeg blot nævne Kristen Hansen, Vejstrup, og Niels Hansen, Oure Mark, som hver for sig var overordentlig betydelige Mænd, hvis Virke satte dybe Spor.

Blandt Hans Christensens Børnebørn er der maaske især Grund til at nævne Redaktør P. Hansen, Nygaard, Fyns Tidende, Branddirektør H. P. Nielsen, Oure Mark og Folketingsmand Andreas Rosager, Vejstrup. De er nu døde alle tre, men Hans Christensens og Ane Nielsdatters Ætlinge tælles i Hundreder.

En Mængde Smaatræk om Hans Christensen lever endnu i Folkemindet i disse Egne, og alene dette bærer Vidnesbyrd om, hvilken betydelig Mand han var . . . „Og nu vil vi saa i Dag, som et Udtryk for vor Taknemlighed og til et Vidnesbyrd for sene Slægter om denne Mands Betydning, afsløre dette Mindesmærke.“

Efter at Dækket for den smukke Mindesten var fjernet, sluttede Dissing med at udtale:

„Hugget i Granit staar han saa der: en rank og kraftig Bonde-
mand, hvis Ansigt bærer Hans Christensens Træk, saavidt det nu har været muligt at fremstille ham efter Billeder.

Statelig og anselig er Skikkelsen og var den Mand, om hvem denne Sten skal minde os. Saa ønsker vi da, at Stenen maa staa langt ind i en fjern Fremtid og vidne om denne djærve og dygtige Mands Virke for sin Stand og for vort Folk.



Mindesten for Hans Christensen. Staar i Gudbjerglund. Paa Stenen staar: Sognefoged Hans Christensen, Vejstrup. F. 1781 — D. 1868. — Stænderdeputeret. — Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling. — En taknemmelig Efterslægt satte denne Sten.

Stenen er udført af Billedhugger Rasmus Mogensen, Svendborg.

Gid den maa tale til de Mennesker, som forhaabentlig i Skarevis vil samles her i kommende Dage, og ildne dem til, som han gjorde det, at tjene høje Idealer og den Højeste, — Vidne for dem om at:

„Hæderligt Eftermæle
dør aldrig
for den, som det erhvervet.“

Derefter talte Forst. H. K. Rosager, Borris. Han sluttede med at udtale:

„Denne Mindesten vil for os, der er med i Dag, og for dem, der ser den senere, ikke alene staa som et Minde om Hans Christensen og hans Gerning, men ogsaa som en Mindelse, en Tale til alle om, at vi ikke kender Frugterne af vort Arbejde, og at det kan times, ogsaa for en Bondemand, at leve og virke saadan, saa han huskes og æres i Slægtled efter sin Død. — —

Det er kun faa Mindestene, der er rejst for Bønder. Det er en stor Dag denne, da Bønderne paa Sydfyn sætter et Minde, der til kommende Slægter kan sige, at hele Folket er med til at føre Udviklingen fremad, og at uden disse Førere ude i Sognene vilde Udviklingen gaa i Staa.

Vi har sikkert alle med Glæde givet vort Bidrag til, at dette kunde ske, men en særlig Glæde og Taknemmelighed maa vi, der er af Hans Christensens Slægt dog føle. Hvor meget kendte de fleste af os til vor Olde- eller Tipoldefader? Ved denne Mindesten er han kommen tilbage fra Glemselens Mørke. I har været med til at vise, hvad han var; vi maa derfor sige alle, der har været med til at rejse denne Mindesten, en hjertelig Tak, og da særlig Red. Carl Westergaard og Forst. Tøger Dissing; uden disse to Mænds Indsats var dette ikke sket, i hvert Tilfælde ikke nu. — —

Det er en stor Arv, vor Slægt har faaet. Gud give os Sind og Kraft til at være den værdig. Vi maa inderlig haabe og ønske, at der altid maa findes Kvinder og Mænd ogsaa i Folkets brede Lag, der har Vilje og Evne til at føre Udviklingen frem ad de rette Veje.“

Der blev sunget flere gode Fædrelandssange samt følgende Sang af Dissing:

Sognefoged Hans Christensens Minde.

Melodi: Danmark dejligst Vang og Vænge.

Sognefog'den følger Ploven
paa sin Odelsgrund,
Bæltet blaaner, skøn er Skoven,
vid er Himlens Rund;

men hans Vilkaar er saa trange,
og han gør sig Tanker mange,
mens han flittig Furen drager
op og ned ad Ager:

Danmarks Velstand er lagt øde,
Folket er i Nød;
den, som plejer Markens Grøde,
faar vel dagligt Brød;
men han savner Frimands-Retten
til at hævde sig og Ætten.
— Menigmand maa Uret døje,
bære Byrder drøje.

Tider skifter, Kongen kalder
danske Mænd til Raad,
ogsaa Bønder det tilfalder
her at øve Daad.
Stændermænd i Roskild' mødes,
Modet stiger, nyt Haab fødes:
snart skal sikkert Danmarks Bønder
bryde Lænken sønder.

Se, der staar han, Sognefog'den
fra det blide Fyn;
rank er Manden, Blikket roligt
bag de stærke Bryn.
Sine Fællers Sag han taler,
mørkt han Hoveriet maler,
Fæstevæsenet tillige,
disse to maa vige.

Bondegaard i Bondeeeje
giver Frimands Kaar,
fri Mand vælger egne Veje,
støt det fremad gaar.
Den, som Tvang og Trusler driver,
trællesindet sikkert bliver.
— Ej vort Folkehus vi bygge
ved at krumme Rygge.

Høje Herrer talte mod ham,
hvasse Ord der faldt;
ikkun nogle faa forstod ham,
saa, hvorom det gjaldt.
Modet han dog aldrig misted',
stadig kæk han Lykken fristed',
vandred', vækked' fynske Bønder,
Vester, Nord og Sønder.

Aar svandt hen. — Til Rigsforsamling
Sognefog'den drog;
ældet er han, men ej svækket,
ildfuld, klar og klog.
Altid er han der at finde,
hvor det gælder om at vinde
lige Ret for høje, lave
her i Danmarks Have.

Hjemme var han Fremskridtsmanden
driftig som kun faa:
Mergel grov han, Sten han rydded',
rask det skulde gaa;
Mønster-Landbrug der han driver,
som til godt Eksempel bliver.
— Hver en Ætling, Sognefælle
kan derom fortælle.

Helt til høje Oldingalder
var han arbejdsfør.
— Sent de stærke Ege falder
paa de danske Øer. —
Mæt af Dage saa han segned',
mens han sig med Korset tegned',
— Eftermælet leve længe,
ildne danske Dreng.

Thøger Dissing.

Formanden for "Gudbjerglund", Gdjr. Lars Jørgensen, Due-
lund, Lakkendrup, sluttede derefter Højtideligheden ved Minde-
stenen ved at udtale, at man i Gudbjerglunds Bestyrelse var glad

for Stenen, der vil være en Pryd for Mindepladsen: „Idet jeg paa
„Gudbjerglund"s Vegne overtager Mindesmærket, giver jeg det
Løfte, at vi vil værne og frede det.“

Ved et efterfølgende fælles Kaffebord, hvor mange Mænd fra
forskellige Egne af Sydfyn talte, udtaltes endelig ogsaa det Øn-
ske, at der nu maatte skrives en Slægtsbog, som bl. a. kunde for-
tælle om Hans Christensen. Først da fik han den fulde Betyd-
ning for Efterkommerne.

Efterskrift.

C. Kold kendte Hans Christensen fra Besøg paa Kohavegaarden, og han sagde om ham: „Jeg har kun kendt een Mand, som var hans Mage i Dygtighed“, og han føjede til, „at der næppe var nogen af hans Sønner, der vilde naa saa vidt i deres Tid, som han havde naaet i sin“,¹⁾ og . . . „det er godt, der vokser saadanne Mænd op; for de giver Udviklingen et lille Skub, og saa kan vi andre, der følger efter, lettere fortsætte“. ²⁾

Denne Udtalelse er betydningsfuld, særlig derved, at det er den Tids største Friskole- og Højskolemand, der fremsatte den.

Alle Hans Christensens Forfædre var Bønder, saa langt tilbage som de er kendte; hans Børn fortsatte i samme Spor, og selv om en Del i de yngre Generationer er gaaet over i andre Erhverv, kan hans Efterkommere dog fremdeles betegnes som en Bonde-slægt.

Hans Christensen var selv en jævn og solid Bonde, arbejdsom og sparsommelig, retlinet og aaben i sin Færd, karakterfast, viljestærk og med en modig Handlekraft. Hans største Interesse var Bondens Frigørelse.

Hvor han end kommer, optræder han kun som Bonde, og han foragter dem, der gør sig til med et paataget og kunstigt Væsen; Bønder skal altid sige Du til hverandre. Han forarges over den megen Løshed i Byerne og kan ikke lide de Talere, der spotter. Ved Bordet skal man ikke „lade sig mærke“, selv om man nok kunde ønske sig bedre Mad, og man skal ikke spise med Grever

¹⁾ Holger Begtrup: „Det danske Folks Historie i det 19. Aarhundrede“, II Bind, S. 424.

²⁾ Anders Nørgaard: „Vejstrup Valgmenighed og dens Historie“. S. 44.

og Baronere, naar man er Bonde. Nej Pengene skal bruges paa en fornuftigere Maade.

Saadan kunde man blive ved at fremføre Træk fra hans Breve, der karakteriserer ham. Og man faar, ved at læse dem, det bestemte Indtryk, at han selv altid optraadte „med lige Værdighed i Borg og Hytte“.

Hans Christensen var Handlingernes Mand. Det var han, da han bar den Oure Degn ud af Smugkroen i Vejstrup og smed ham i Gadedammen, og da han brødes med Spaniolerofficieren, for at en gammel Kone kan faa Lov at komme op at køre. Ligesaa, da han drev de spanske Soldater ud af Hønseshuset, da de vilde stjæle Høns. Og i Stændersalen traadte han modigt frem, selv om han følte sig underlegen som Taler.

Disse Træk, og mange flere i Levnedsskildringen, viser, at Hans Christensen ikke kan lade Tingene gaa deres Gang; foregaar der noget forkert, griber han resolut ind. Derved adskiller han sig fra mange Mennesker, der lader Uretten og det forkerte gaa sin Gang, naar det ikke er dem selv, der maa lide derunder.

Hans Christensen var aktiv i Kampen for det Gode og Retten, og det var sikkert denne Egenskab, der i særlig Grad var medvirkende til, at han blev Eneren og Føreren i sin Hjemegn.

*

„Mens du mindes gamle Dage,
herligt varsler du om ny.“

Historien viser, at danske Bønder i materiel og aandelig Henseende har haft baade Stilstands- og Udviklingsperioder.

Hans Christensens Fader, Christen Hansen, kan regnes som hørende til det sidste Slægtled i en lang Stilstandsperiode.

Bønderne var endt med at blive Danmarks fattigste og mest forkuede Stand. „Du fødtes kun til Trællekaar“, staar der i Hans Christensens Gravkrans.

Hans Christensen levede i en Genembrudstid. Han indfører Driftsændringer i sit eget Landbrug, men det mest betydningsfulde, der sker, er, at Bonden blev en fri Mand, fik Ligeret med andre, og Folkestyre indføres ved Grundlovens Vedtagelse. Dette



Gravstenen paa Hans Christensen og Anne Nielsdatters Gravsted paa
Folkekirkens Kirkegaard i Vejstrup.
Tegning udført af: Fru Karen Broholm.

Slægtled forbereder Folkeageren og lægger Sæden til Danmarks
og særlig Bøndernes rigeste Udviklingsperiode.

De næste Slægtled nøjes ikke med blot at efterligne, de præ-
ger hver for sig deres Tid og fører Udviklingen videre.

Det er vist rigtigt, at andet Slægtleds særlige Indsats blev, at
de tog imod Grundtvigs kristelige og folkelige Livssyn og førte
det ud i Livet. De opførte Friskoler, Højskoler og Valgmenig-
hedskirker. Dette Slægtled byggede altsaa Huse til Aands- og
Folkelivets Trivsel ogsaa for kommende Slægter. De var selv
fyldt af dette Liv. De var dygtige i deres praktiske Gerning. De
forstod „at bruge den kostbare Tid“ og „at tjene Vorherre med
al deres Flid“.

I tredje Slægtled, nærmere betegnet ved Hans Christensens
Børnebørn, fortsætter det folkelige og kristelige Liv.

Samarbejdsideerne slaar stærkt igennem i Form af Andelsfor-
eninger. Det gamle tvungne Jordfællesskab var en Hindring for
Fremskridt i Landbruget. Det ny fri Fællesskab blev derimod en
stor Løftestang for Udviklingen.

Dette Slægtled maatte igennem Firsernes Landbrugskrise, der
var haard, men blev heldig overvundet ved Overgang til den for-
ædlede Landbrugsproduktion.

Og i denne Periode bliver Bønderne den førende Stand i det
politiske og folkelige Liv. Derved bekræftes, at det var store og
rige Evner, der blev frigivet ved Stavnsbaandsløsningen. Godt
100 Aar, og trælbundne Bønder, der fik Frimandsret, bliver fø-
rende i Folket og paa Tinge.

I den Periode, hvori Hans Christensens Oldebørn virkede og
tildels virker endnu, udvikles Andelsfællesskabet yderligere; der
sker en stærk Forøgelse af Landbrugsproduktionen, Maskiners
Anvendelse i Landbruget bliver almindelig. Oprettelse af Hus-
mandsbrug tager fart. De unges Uddannelse optager Sindene.
Men Bøndernes politiske Indflydelse mindskes, idet Husmæn-
dene og Arbejderne kommer frem i de forreste Linier. Den første
Verdenskrig griber stærkt ind i det folkelige og økonomiske Liv.

Mange af Tipoldebørnene staar nu i deres Manddoms Kraft.

Det bliver denne Generations store og vanskelige Opgave at
være med til Genopbygningen af den anden Verdenskrigs Ruin-
hobe og lemlæstede Menneskehed. Saa meget er slaaet i Stykker,
at det ikke kan heles igen og blive som før. Der maa komme me-
get nyt, ogsaa i Danmark, selv om vi blev sparet for den egentlige
Krig i vort Land.

Hitler vilde vinde en Verden og benyttede umenneskelige Bar-
barmetoder for at naa Maalet ved Magt. Han vandt en forsmæ-
delig Død og Folket en næsten sønderslaaet Fattiggaard.

Det siges, at store Dele af det tyske Folk troede paa Hitler,
men ikke paa Gud. De lærte af deres Fører, at Magt er Ret, og
at alt er tilladt, naar det tjener hans Sag. Tysklands Skæbne viser,
hvor frygteligt det hævnner sig at bryde med Fortidens Retsideer
og aandelige Værdier.

Pascagoula Public Library
Local History & Genealogical Dept.
Nygaard Family

- a. Niels Hansen Nygaard, Lm. og Maltgoreri, Ulbølle. 4 Børn.
 b. Marie H. N. Ugift. Ejede Højskolehjemmet i Svendborg.
 c. Anne H. N. G. m. Morten Markussen, Gdjr., Ulbølle. 3 Børn.
 d. Jensine H. N. Ugift, Ulbølle.
 e. Hans Chr. H. N. Farmer i U.S.A. 10 Børn.
 f. Jens H. Død som Barn.
 g. Peder H. N. Chefredaktør af Fyns Tidende, Odense. 2 Børn.
 h. Maren H. N. G. m. Peder Markussen, Kolding Højskolehjem. 6 Børn.
 i. Anne Margrethe H. N. G. m. Hannibal Petersen, Bogholder ved Fyns Tidende. 4 Børn.
 j. Christen H. N. Rønnekærsgaard, V. Skerninge. 2 Børn. *1898*
- 1167* 5. **Hans Hansen**, f. 26/1 1823, død 28/8 1899. G. m. Kirsten Jensdatter, f. 11/4 1819, død 19/8 1903. Ejede Gaard i Nr. Lyndelse, og tilslidt boede de i den nedlagte Friskole i Vejstrup. Barnløse.
- 1168* 6. **Peder Hansen**, f. 23/10 1825. Døde som Barn.
- 1169* 7. **Karen Hansdatter**, f. 28/11 1828, død 4/2 1902. G. m. Morten Rasmussen, f. 13/12 1823, død 7/10 1896. Ejede Kohavegaarden, Vejstrup. 7 Børn. *1199*
- 1200* a. Hans Peder Mortensen. Købmand i Hesselager. 3 Børn.
 01 b. Anne M. G. m. Peder Nielsen Lindegaard, Mejeribest., Vejstrup. 6 Børn.
 02 c. Marie M. G. m. Hans M. Lund, Ø. Aaby Friskole, Skaarup. 3 Børn.
 03 d. Rasmus Johannes M., Gdjr., Oure. 3 Børn.
 04 e. Marta M. G. m. Niels Larsen, Edelgaard, Vejstrup. 1 Barn.
 05 f. Niels M., Gdjr., Vejstrup. 1 Barn.
1206 g. Dagmar M. G. m. N. Oluf Nielsen, Kohavegaard, Vejstrup. 1 Barn.

Slægtstavle

**Antal Efterkommere efter Hans Christensen og
 Ane Nielsdatter.**

(Indgifte ikke medregnet).

| 1. Led Børn | 2. Led B. Børn | 3. Led B.B. Børn | 4. Led B.B.B. Børn | 5. Led B.B.B.B. Børn | Ialt |
|----------------------|-------------------|---------------------|-----------------------|-------------------------|------|
| Christen (Rosagerg.) | 7 | 39 | 94 | 81 | 222 |
| Joh. Margr. (Gravv.) | 6 | 20 | 25 | 27 | 79 |
| Niels (Oure) | 3 | 16 | 55 | 84+1 | 160 |
| Maren (Ulbølle) | 10 | 31 | 70 | 39 | 151 |
| Hans (Nr. Lyndelse) | 0 | | | | 1 |
| Peder | 0 | | | | 1 |
| Karen (Kohavegaard) | 7 | 18 | 19 | 5 | 50 |
| 7 | 33 | 124 | 263 | 236+1 | 664 |

Det +1 i Talrækken for Niels' Efterkommere betyder, at det 6. Led er begyndt.

I det Opbygningsarbejde, som forestaar, har Hans Christensens Efterkommere et godt Forbillede at se tilbage paa i den fælles Stamfader og i den Tids Idealer, som danner Grundlaget for Indførelsen af Folkestyret paa hans Tid. Der er ligeledes meget at lære ved at læse om det rige aandelige Liv, som hans Børn fik Del i, og om de praktisk dygtige Mennesker, de blev, da de i Frihed fik Lov til at udnytte de Evner og Kræfter, de laa inde med.

Selvfølgelig skal Tidens Spørgsmaal løses efter Tidens Krav, men „til Raad er Gubben en herlig Gæst“, selv om „unge Øjne de se dog bedst“. Tages Gubben med paa Raad og gaar de unge til Løsning af Tidens Opgaver med ærlig Vilje til at lade Sandhed og Ret være raadende i alle Forhold, saa vil vi nærme os Maalet, et Danmark, hvor „faa har for meget og færre for lidt“, „et Land, som vore Fædres Land og dog et nyt“.

Kilder til II Del.

Thøger Dissings efterladte Optegnelser.
D. E. Rugaard: Fremragende danske Bønder.
Valdemar Bennike: Udtog af Christen Hansens Haandskrift.
Anders Uhrskov: Friskolefolk I. Bind.
Anders Nørgaard: Vejstrup Valgmenighed og dens Forhistorie.
Holger Begtrup: Det danske Folks Historie i det 19. Aarhundrede.
Vilhelm Kristensen: Minder.
Ejner Skovrup: Dansk Folkeoplysning. Januarheft 1930.
Harald Jørgensen: Danske Breve gennem 400 Aar.
Rasmus Hansen: Minder. Og utrykte Haandskrifter.
Rigsdagstidende: 1848—1849.
Dansk Biografisk Leksikon 1934. IV. Bind.

Desuden er flere Bøger og Artikler der omhandler den Tids Historie benyttet, og dertil kommer Dag- og Ugeblade, af hvilke Almuevennen, Sydfyns Tidende, Dansk Folketidende og Højskolebladet særlig skal nævnes.

Hvor der er gengivet mundtlige Overleveringer, er de paagældende Navne anført.

Børn og Børnebørn af Hans Christensen og Ane Nielsdatter, Kohavegaard.

- 1164 1. Christen Hansen, f. 19/12 1811, død 18/2 1901. G. m. Maren Nielsdatter, f. 31/1 1812, død 24/7 1887. Ejede Rosagergaard, Vejstrup. 7 Børn. 1180
- 1181 a. Hans Kristensen Rosager, Rødbjerggaard, Vejstrup. 11 Børn.
- 1182 b. Niels K. R., Gdjr. i Gudme. 10 Børn.
- 1183 c. Karen K. R. G. m. Gdjr. Hans Nielsen, Ø. Aaby, Skaarup. 2 Børn.
- 1184 d. Peder K. R., Friskolelærer i Ellerup. 3 Børn, der alle døde som Børn.
- 1185 e. Johannes K. R. Død som Barn.
- 1186 f. Andreas K. R., Rosagergaard, Vejstrup. 7 Børn.
- 1187 g. Ane Marie K. R. G. m. Jørgen Ditlev Jørgensen, Havelund, Rudme. 6 Børn.
- 1163 2. Johanne Margrethe Hansdatter, f. 29/9 1814, død 10/6 1876. G. m. Peder Nielsen, f. 10/5 1818, død 27/1 1906. Ejede Møllegaarden, Gravnvænge. 6 Børn. 1162
- 1188 a. Marie Pedersen. G. m. Rasmus Kristensen, Bleggaarden, Gravnvænge. 7 Børn.
- 1189 b. Anne P. G. m. Hans Jensen Kromann, Hjelmkilde, Skaarup. 2 Børn.
- 1190 c. Karen P. Død som Barn.
- 1191 d. Karen P. G. m. Peder Dons, Mejeribestyrer, Hjørunde, Sjæll. 1 Barn.
- 1192 e. Niels P., Møllegaarden, Gravnvænge. 8 Børn.
- 1193 f. Hans P., Sparrestrup, Hjørunde. 2 Børn.
1163. Niels Hansen, f. 23/12 1817, død 23/11 1906. G. m. Maren Hansdatter, f. 9/5 1823, død 17/3 1906. Ejede Gaarden Langesminde, Oure. 3 Børn. 1194
- 1195 a. Anne Nielsen. G. m. Johannes Feldtussen, Gdjr., Høve, Sjæll. 4 Børn.
- 1196 b. Karen N. G. m. Rasmus E. Dinesen, Gdjr., Høve. 9 Børn.
- 1197 c. Hans Peder N., Gdjr., Langesminde, Oure. 3 Børn.
4. Maren Hansdatter, f. 21/6 1820, død 11/4 1919. G. m. Hans Nielsen Nygaard, f. 3/4 1816, død 29/4 1901. Ejede Nygaard, Ulbølle, V. Skerlinge. 10 Børn.

Hans Christensen og Ane Nielsdatters Forfædre og Børn.

Great Grandmother

Indholdsfortegnelse

| | |
|--|-----|
| Forord | 5 |
| FØRSTE DEL | |
| Sognefoged Hans Christensen, Vejstrup, og hans Slægt | 9 |
| Sognet og Slægtsgaarden | 9 |
| Henric Rasmussen | 11 |
| Rasmus Hendricsson | 16 |
| Anders Rasmussen | 17 |
| Johanne Andersdatter (og Christen Hansen) | 19 |
| Hans Christensen | 24 |
| Anne Nielsdatter | 28 |
| Sognefoged Hans Christensen, Vejstrup, som Stænderdeputeret | 38 |
| Stænderforsamlingen og Bønderne | 46 |
| Breve til Hjemmet | 60 |
| Stændermødet 1838 | 65 |
| Hoveriet | 67 |
| ANDEN DEL | |
| Hans Christensen og Bønderøret i Fyrreterne | 75 |
| Bønderne skal vækkes | 76 |
| Adresse til Kongen | 77 |
| Hans Christensen overrækker Adressen til Kronprinsen ... | 82 |
| Bondevennernes Selskab | 84 |
| Grundloven | 89 |
| Hans Christensen i den grundlovgivende Rigsdag | 91 |
| Valget i Svendborg Amts 5. Distrikt | 93 |
| Den grundlovgivende Rigsforsamling samles | 96 |
| Breve fra Rigsdagstiden | 98 |
| Hans Christensens Forhold til Kristendom, Friskole og Højskole | 116 |
| Guldbryllup, Gaardbygning og forskelligt om Hans Christensen | 122 |
| Guldbryllup | 122 |
| Kohavegaarden bygges for anden Gang | 124 |
| En selvhjulpet Mand | 126 |
| Hans Christensen fortæller | 127 |
| Fortalt om Hans Christensen | 130 |
| Hans Christensens sidste Aar, Død og Begravelse | 136 |
| Hans Christensens Hustru | 141 |
| Hans Christensens Indsats blev ikke glemt | 144 |
| Mindefest | 145 |
| Mindestenen afsløres | 146 |
| Efterskrift | 154 |
| Børn og Børnebørn af Hans Christensen og Ane Niels- | |
| datter, Kohavegaard | 159 |
| Slægtstavle | 162 |

Nygaard

WEDNESDAY JUNE 25, 2008

The Community Press

SERVING NORTH JACKSON, GEORGIA AND GREENE COUNTIES



SHARING KNOWLEDGE — Else Martin is well acquainted with the materials on genealogy and local history and she is eager to share her knowledge. Special to The Community Press

Teaching family history

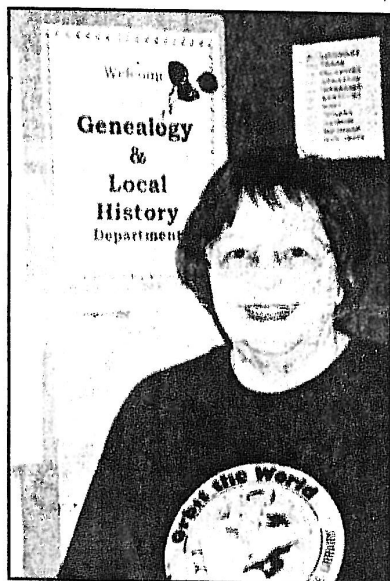
By **BOBBIE THIBODEAUX**
Special to The Community Press

HURLEY — Helping people discover who they are through tracing their family gives Else Martin great satisfaction. As the genealogy and local history librarian at the Pascagoula Library, she enjoys the daily challenges of her job.

"It involves everything from helping students with projects to sharing information with researchers," she said. "I help people find relatives, from parents to children to ancestors. The requests change every day."

People who are doing family research really want to know, she said. When a search yields results, she shares the researcher's pleasure. "It is so fulfilling to know you helped someone find family."

Born of first-generation American parents, Martin grew up in the Harleston community, north of Hurley. "All four of my grandparents were born in Denmark, where family records are preserved. The joy my parents had in sharing family



Special to The Community Press

Else Martin

records with me is helped me realize early how important family is."

Her father's parents came to America as newlyweds in 1887. Her mother's parents met and went to school together in West Denmark,

Wis. Martin's parents met in Mississippi at the new Danish colony of Granly in north Jackson County.

Her father, Hans Nygaard, had grown up in a Danish community in Texas, reared as a southern Danish-American. Her mother, Herdis, was a widow with two sons, Allen and Harvey Hedegaard.

"My parents married in Granly. Theirs was the first wedding there after the community was established."

Granly, which means "evergreen shelter," survived as a small colony, Martin said. Descendants of the families who lived there have a reunion every December with a traditional Danish Christmas celebration.

Growing up, Martin absorbed the family history told to her by her parents and her one surviving grandmother, who lived with Martin's family during World War II.

"My grandmother was an avid reader and writer, an artist with needlework. She came to America as a 16-year old newlywed. I used to sit

by her for hours and watch her sew. I was a privileged child to grow up in a wonderful dual setting."

Proud as she is of her Danish heritage, Martin is equally glad she was born and reared in Jackson County.

"I'm happy I grew up in this environment. The people I knew growing up are wonderful friends. I get delight from working with these families."

When Martin attended high school in Moss Point, she had a 55-mile round trip every day. "It was a wonderful experience to be in the band and be a part of a good school."

Other than her husband and four children, the biggest thrill of her life was a trip to Denmark. "I rented a car and drove out to find all the old farm homes of my four grandparents. I met relatives and visited the church where they were baptized and married."

Her ancestors were educators in Denmark. "One helped write the

See **MARTIN**, Page 2